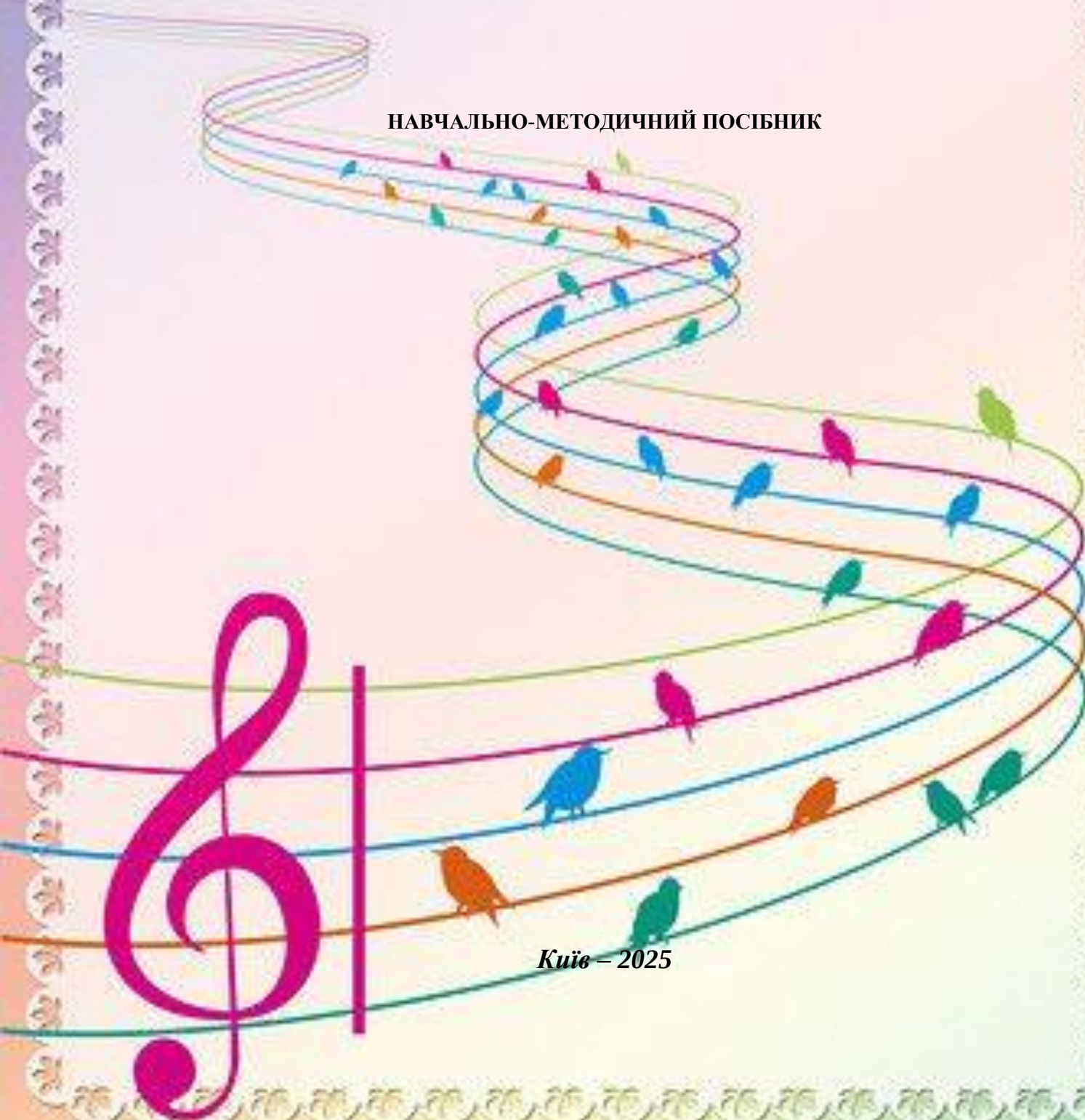

Поповська О. А.

МУЗИЧНА СТЕЖИНКА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Київ – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Маріупольський
університет

Оксана ПОПОВСЬКА

МУЗИЧНА СТЕЖИНКА

Навчально-методичний посібник

Київ — 2025 р.

Навчально-методичний посібник для здобувачів ОС «бакалавр» спеціальності А2 «Дошкільна освіта»

Розглянуто та рекомендовано до друку Вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 11 від 25 червня 2025 р.)

Рецензенти:

Сулаєва Н. В. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка

Аліксійчук О. С. – канд. пед. наук, доцент кафедри музичного мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Поповська О.А. Музична стежинка: навчально-методичний посібник. Київ: МДУ, 2025. 200 с.

У навчально-методичному посібнику викладено матеріали з вивчення навчальної дисципліни «Методика музичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку». Зміст посібника укладено за сучасними вимогами підготовки фахівців дошкільної освіти з музичного виховання дітей дошкільного віку. Розкрито теоретичні засади музичного виховання дошкільників; окреслено основні концепції закордонних систем музичного виховання; визначено методичні основи навчання дошкільників різним видам музичної діяльності; проаналізовано форми організації музичного розвитку дітей; розглянуто специфіку участі вихователя в організації процесу музичного розвитку дошкільників; охарактеризовано види здоров'язбережувальних і корекційних технологій у музичному вихованні дошкільників.

Призначений для здобувачів ОС «бакалавр» спеціальності А2 «Дошкільна освіта».

Також матеріали навчально-методичного посібника можуть бути використані вихователями, асистентами вихователів, керівниками музичними, консультантами з дошкільної освіти центрів професійного розвитку педагогічних працівників та у системі дистанційного навчання ЗВО, післядипломної освіти.

© О. А. Поповська, 2025

© МДУ, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1. Загальні основи музичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку	9
1.1. Роль музики у вихованні особистості	9
1.2. Організація роботи з музичного розвитку дітей у закладах дошкільної освіти.....	17
1.3. Програмно-методичне забезпечення процесу музичного розвитку дошкільників.....	21
1.4. Внесок українських композиторів у музичне виховання дітей.....	30
1.5. Умови для розвитку музичних здібностей дошкільників.....	40
1.6. Вікові особливості музичного розвитку дітей дошкільного віку.....	48
Практичні завдання для перевірки знань студентів за Розділом 1.	61
Список рекомендованої літератури до Розділу 1.....	70
РОЗДІЛ 2. Європейські педагогічні системи музичного виховання..	72
2.1. Система музично-ритмічного виховання Є. Ж. Далькроза	72
2.2. Музична педагогіка К. Орфа	74
2.3. Методика М. Монтесорі.....	77
Практичні завдання для перевірки знань студентів за Розділом 2.....	82
Список рекомендованої літератури до Розділу 2.....	85
РОЗДІЛ 3. Методичні основи музичного розвитку дошкільників	87
3.1. Види музичної діяльності дітей дошкільного віку.....	87
3.1.1. Сприймання та слухання музики	87
3.1.2. Співи.....	99
3.1.3. Музично-ритмічні рухи.....	109
3.1.4. Гра на музичних інструментах.....	115
3.2. Методи музичного розвитку дошкільників.....	120
3.2.1. Музично-дидактичні ігри.....	120
3.2.2. Музичні пальчикові ігри	139
3.3. Організація музичної діяльності дошкільників.....	142
3.3.1. Форми організації музичної діяльності дошкільників	142
3.3.2. Особливості взаємодії вихователя та керівника музичного в організації музичної діяльності дошкільників.....	149
Практичні завдання для перевірки знань студентів за Розділом 3..	153
Список рекомендованої літератури до Розділу 3.....	163
РОЗДІЛ 4. Технології музичного розвитку дошкільників.....	166
4.1. Технології музичного розвитку дошкільників	166
Практичні завдання для перевірки знань студентів за Розділом 4.....	182
Список рекомендованої літератури до Розділу 4.....	185
Підсумковий тест	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	196
ДОДАТКИ.....	201

ПЕРЕДМОВА

Музика посідає особливе місце серед засобів розвитку дитини. Сучасні дослідження в галузі медицини, психології, музикознавства, педагогіки актуалізують проблему поліфункціональних властивостей музики, її впливу на соматичний, психічний і духовний розвиток людини. Як частина культури, музика проникає в усі сфери життєдіяльності людини – її мова є універсальним засобом фіксації, збереження і передачі інформації між різними поколіннями людей. Музичний твір благотворно впливає на дитину за умови, що вона адекватно (відповідно до композиторського задуму) його сприймає, естетично переживає та реагує. Музичне мистецтво і музична діяльність розглядаються як засіб розвитку музичальності дитини. Дослідження про вплив музики на розвиток особистості засвідчують, що її включення у життєдіяльність дошкільника позитивно впливає на його світовідчуття, чуттєве сприйняття світу, емоційну рівновагу, короточасну пам'ять, опірність організму, показники вербального і невербального інтелекту, комунікативні навички, «Я-концепцію».

Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про дошкільну освіту» окреслюють підходи до оновлення засад та змісту освіти з метою інтеграції у світовий простір та повномірного забезпечення реалізації в освітньому процесі новітніх технологій розвитку особистості. Реалізація складних завдань сучасної дошкільної освіти залежить від здатності нової генерації педагогічних кадрів до використання педагогічних інновацій, високоефективних технологій і методик виховання та розвитку дітей.

Пошук ефективних шляхів і методів модернізації змісту і технологій підготовки педагогічних кадрів нової формації – творчих особистостей, здатних забезпечувати сприятливі умови для повноцінного розвитку підростаючого покоління українців зумовлює важливість удосконалення процесу підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Музично-педагогічна підготовка майбутніх вихователів є складовою професійної підготовки фахівців системи дошкільної освіти, зумовлена традицією викладання музики з

орієнтацією на засвоєння спеціальних музично-теоретичних знань і практичних умінь та навичок.

Методика музичного розвитку дітей дошкільного віку як складова дошкільної педагогіки визначається потужним теоретичним та методичним підґрунтям, що закладене науковцями та практиками впродовж багатьох десятиліть. За останні роки у музичному вихованні визначилися нові теоретичні та практичні здобутки, які слід творчо опрацювати й використовувати у змісті підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, професійна майстерність яких повинна забезпечувати розв'язання низки завдань щодо реалізації компетентнісної парадигми сучасної дошкільної освіти, мета якої спрямована на гармонійне формування творчої особистості. З огляду на необхідність удосконалення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти, визначається важливим покращення методичного забезпечення даного процесу, перш за все – навчально-методичною літературою.

Навчально-методичний посібник укладено на основі навчальної програми навчальної дисципліни «Методика музичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку з практикумом», яка спрямована на поетапне оволодіння здобувачами теоретичними знаннями у галузі музичного виховання; специфікою самого музичного мистецтва як ефективного засобу формування особистості дитини, розвитку її музичних здібностей; оволодінням навичок здійснення різноманітних форм педагогічної роботи з дітьми раннього та дошкільного віку в галузі музичного виховання. З метою покращення професійної підготовки здобувачів у зміст посібника вміщено новітні матеріали сучасних періодичних видань у галузі музичної педагогіки. На основі використаних наукових, методичних джерел у навчально-методичному посібнику частково доповнено й оновлено матеріали, що стосуються основних положень методики музичного розвитку дітей дошкільного віку.

Навчально-методичний посібник «Музична стежинка» містить чотири розділи: загальні основи музичного виховання дошкільників; закордонні системи музичного виховання; методичні основи музичного розвитку дітей;

здоров'язберігаючі та корекційні технології в музичному вихованні дошкільників. Зміст посібника містить конкретний об'єм інформації і надає можливість здобувачам для ефективного засвоєння навчального матеріалу, встановлення логічних зв'язків між частинами курсу, ефективної організації самостійної роботи, що в результаті спонукатиме до самоконтролю, самоаналізу, самооцінки та саморозвитку особистості майбутніх педагогів.

У першому розділі розкрито загальні основи музичного виховання дошкільників; визначено роль музики у вихованні особистості; охарактеризовано програмно-методичне забезпечення процесу музичного розвитку; окреслено внесок українських композиторів у музичне виховання дітей; визначено сутність музичних здібностей дітей, умови їхнього розвитку, проаналізовано психологічні основи музичного розвитку дітей, висвітлено чинники спадковості та раннього навчання, визначено вікові особливості музичного розвитку дітей дошкільного віку; представлено діагностичні методики музичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку.

У другому розділі охарактеризовано сутність концепції основних закордонних систем музичного виховання: музично-ритмічного виховання Є. Ж. Далькроза, музичної педагогіки К. Орфа, методики М. Монтесорі.

Наступні розділи становлять своєрідний блок-кейс методичних матеріалів для здійснення музичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

У третьому розділі схарактеризовано основні види музичної діяльності дітей раннього та дошкільного віку: сприймання та слухання музики, музично-ритмічні рухи, спів, гра на дитячих музичних інструментах. Сутнісно схарактеризовано кожен вид музичної діяльності дошкільників; визначено відповідні завдання щодо їхньої реалізації у роботі з дітьми відповідно до вікової категорії; розкрито методичні аспекти використання різних видів музичної діяльності дітей шляхом застосування відповідних методів, прийомів і засобів з урахуванням вікових особливостей дітей; охарактеризовано роль музично-дидактичних та музичних пальчикових ігор у процесі музичного

розвитку дошкільників, наведено приклади ігор та методичні коментарі щодо їхнього використання з дітьми різних вікових категорій. Висвітлено методичні аспекти організації форм музичної діяльності дошкільників та визначено особливості участі вихователя в організації музичної діяльності дошкільників. У додатках докладно представлено методичні матеріали щодо специфіки сучасних підходів організації свята як однієї з форм музичної діяльності дошкільників.

У четвертому розділі пропонуються до розгляду певні інноваційні технології, що застосовуються нині в дошкільній освіті: окреслена сутність технологій музичного розвитку дошкільників. Докладно висвітлено методичні аспекти використання музикотерапії як ефективного шляху гармонізації внутрішнього світу дошкільників.

Методичні матеріали додатків стануть у нагоді здобувачам у процесі самостійної роботи.

Навчально-методичний посібник укладено на основі чинних програм дошкільної освіти (освітній напрям «Дитина у світі мистецтва», «Музично-творча компетентність», «Музика») за використання широкого кола науково-педагогічної та методичної літератури, періодики з дошкільного виховання.

Призначено для вихователів та керівників музичних ЗДО, здобувачів спеціальності А2 «Дошкільна освіта».

РОЗДІЛ 1. Загальні основи музичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку

1.1. Роль музики у вихованні особистості

«Музичне виховання – це не виховання музиканта, а, насамперед, виховання людини» (В. Сухомлинський).

Серед різних видів мистецтва особлива виховна роль належить музиці як найпрекраснішій скаладовій світу мистецтва, що сприяє збагаченню особистості дитини знаннями про музичне мистецтво, необхідними для розуміння його сутності, формуванню смаків, розвитку музичних здібностей, які дозволять дітям дошкільного віку бути в майбутньому активними слухачами музики, виконавцями та поціновувачами музичної культури різних народів. Торкаючись емоційної сфери людини, музика впливає на формування її моральних і естетичних смаків та ідеалів. Музичне мистецтво впливає на людину вже в перші роки її життя і займає значне місце в її загальному культурному розвитку.

Ще в Давній Греції музичному вихованню приділялася увага мислителів: «...Шкода, якщо музиці не надавали важливого виховного значення» (Конфуцій). В давні часи музикою виховували сильну та незалежну особистість: в Давній Греції всі громадяни до 30 років повинні були навчатися співу та інструментальній музиці. В Спарті, Фівах та Афінах – ще й грати на авлосі та співати в хорі. А грецькі поети не читали свої вірші, а співали їх, акомпануючи на струнних інструментах. Мислитель та філософ Платон у своїх книгах надавав музиці головну роль при вихованні з юнака мужньої, добродісної, врівноваженої людини та добросовісного громадянина. Арістотель стверджував, що музика повинна служити трьома цілям – вихованню, очищенню та інтелектуальному розвитку. В родині аристократів музична освіта була обов'язковою! Крім того, що музикування – це апофеоз світських манер, з музикою пов'язані майже усі основні науки.

Музика – це шлях до пізнання. Саме музика сприяє формуванню естетичних засад людини, що по суті, є основою емоційної, моральної

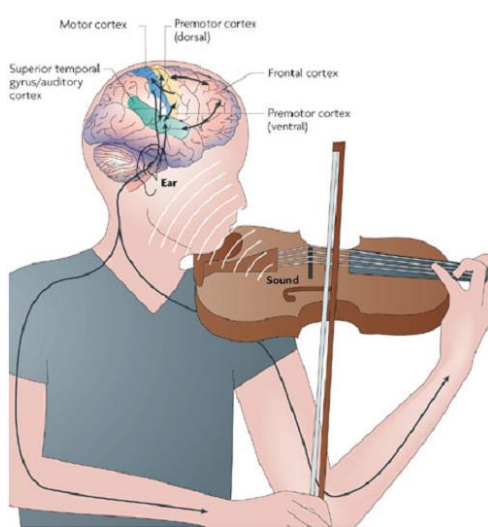
культури. На переконання К. Стеценка, музика – це один з «найвагоміших засобів естетичного виховання дітей, аджн вона, як ніщо інше, здатна ушляхетнювати людину, розвивати в ній благородні поривання, впливати на її психічний стан та настрій». Перевага музики над іншими видами мистецтва, на думку Г. Ващенка, у тім, що вона, на відміну від ініших видів мистецтв (літератури, скульптури, живопису), безпосередньо впливає на почуття людини. На значущості в музичному вихованні дітей таких видів музичної діяльності, як співи, слухання музики та танці, наголошував автор оригінальної методики естетичного виховання дошкільників та молодших школярів, знаний дослідник українського музичного фольклору та музичних ігор В. Верховинець, який проголошував: «Пісня й танець – це рідні брат і сестра. Як у пісні виливаються жарти, радощі й страждання народні, так і в танці та іграх народ проявляє свої почуття». В. Сухомлинський писав: «Музика – це мова почуттів. Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї». Український композитор, педагог К. Стеценко одним із головних завдань музичного виховання дітей вважав пробудження в них «бажання краси, яка полягає у великій скарбниці української народної творчості», тому, як і М. Леонтович, найбільшу роль відводив народній пісні, підкреслюючи, що вона має важливий вплив на формування естетичних почуттів і смаків дитини, розвиток її музичних здібностей, та становлення духовності особистості.

Сучасні науковці, зокрема, викладачі Сент-Ендрюського університету (2008 р.) помітили, що діти, які займалися музикою протягом трьох років, перевершили своїх однолітків одразу з чотирьох показників: сприйняття інформації на слух, моторика, словниковий

запас та логічне мислення. Французькі вчені під керівництвом Емануеля Бігана,

директора лабораторії з вивчення проблем розвитку при Університеті Бургундії, також провели дослід, результати якого були опубліковані у книзі «Сприятливий вплив музики на мозок»: вчені довели, що немовля здатне запам'ятовувати музику ще в утробі матері. Ці мелодії дитина може розпізнати навіть через рік після народження, адже музика створює в дитині макростимулятори мозкової активності, що сприяють кращому засвоєнню мови, читання, а пізніше – і навчанню. Музика – мистецтво прямого та сильного емоційного впливу на людину. Кожен зобов'язаний виховати в собі правильні музичні смаки, вміти не тільки слухати, але й розуміти музику.

В школах світового рівня все більше набирає популярності практика вивчення наук через мистецтво. Наприклад, в деяких школах Америки впроваджена техніка вивчення іноземних мов під легку музику. Завдяки цій методиці учні краще сприймають та запам'ятовують новий матеріал. Музичне мистецтво, доповнюючи гуманітарні й природничі науки та проектуючи весь світ у

дитину, здатне надати їй цілісність сприйняття світу. І заміни йому немає. Й. Гете стверджував: «Ми обрали важливою складовою виховання музику, оскільки від неї розходяться шляхи в усі напрямки» (Йоган Гете. «Вільгельм Майстер») [1]. Деякі вчені та мислителі виявляли прямий зв'язок між музикою та точними науками. Відомий німецький математик Гольдбах писав: «Музика – це прояв прихованої математики» [2], адже ще Піфагор вважав, що гармонія чисел аналогічна гармонії звуків і що обидва ці заняття упорядковують хаотичність мислення та доповнюють один одного.

Зокрема, стосовно зв'язку математики та музики, зазначимо, що під час навчання у музичній школі дитина навчається просторовому мисленню, натискаючи на необхідні клавіші вона маніпулює абстрактними звуковими фігурами, фіксує і запам'ятовує нотний текст: суцільні абстрактні поняття, які

необхідні майбутньому математику. Так, Альберт Ейнштейн почав грати на скрипці з 6 років. А пізніше сказав, що якби він не став фізиком, то став би музикантом.

Пристрасть Ейнштейна до гри на скрипці широко відома. Але він цікавився й іншими музичними інструментами. Зокрема, він пробував грати на терменвоксі — електронному музичному інструменті, названому на честь його винахідника Льва Термена. Його особливість у тому, що грають на ньому не торкаючись руками. Під акомпанемент терменвоксу Ейнштейн також грав на скрипці.

Рис. 1. Ейнштейн і музика. Режим доступу: <https://moris-levran.livejournal.com/53996.html>

Також відомо, що його зацікавив електророяль, винайдений хіміком Вальтером Нернстом — також нобелівським лауреатом. В цьому інструменті звук струн підсилювався не дерев'яною декою, а радіопідсилювачами. Ймовірно, в обох випадках науковця приваблювали не лише музичні властивості інструментів, але й технічні рішення як підґрунтя створення цих інструментів.

Оксфордський музичний клуб на 70% складається саме з математиків! Тому надзвичайно важливим є прилучення дітей змалечку до непохитних етичних і естетичних засад високої музики.

Наука чи мистецтво? Вплив класичної музики на людину.

Відповідний музичний супровід здатен істотно вплинути на психофізіологічний стан людини. У моменти втоми чи емоційного виснаження улюблена мелодія може надихнути, мобілізувати внутрішні ресурси й активізувати діяльність. Проте серед різноманіття музичних жанрів, як засвідчують численні наукові дослідження, найбільш потужний стимулювальний ефект має саме класична музика. Вона позитивно впливає не лише на емоційний стан, а й на фізіологічні показники організму.

Класика стимулює роботу мозку.

За свідченнями дослідників, серед усіх жанрів музики саме класична симфонічна музика найефективніше сприяє енергетичному підйому, концентрації уваги, підвищенню настрою, налаштуванню на розумову працю та найвідчутнішому приливу енергії організму людини. У 2007 році вчені зі Стенфордського університету провели експеримент, під час якого вивчали когнітивну активність учасників під час прослуховування творів Вівальді. За допомогою томографії фіксувалися пікові показники мозкової активності у паузах між композиціями. Дослідники дійшли висновку, що непередбачуваність класичної музики стимулює передбачення подальших музичних фрагментів, активізуючи аналітичну діяльність мозку. Аналогічний ефект спостерігається під час прослуховування творів Баха, Генделя, Альбіні.

Психологині Оксфордського університету Брукса досліджували зв'язок між музичними вподобаннями та рівнем інтелекту. Було опитано 467 старшокласників, яким провели тестування на IQ та вивчили їхні музичні смаки. З'ясувалося, що інтелектуально розвинені респонденти переважно

віддають перевагу інструментальній музиці — зокрема ембієнт-електроніці, джазу та класиці. Вони схильні до аналітичного слухання та високо цінують техніку виконання. Висновок дослідниць: для інтелектуального розвитку доцільно слухати, наприклад, симфонію № 5 Бетховена (Ludwig Van Beethoven's 5th Symphony in C Minor (Full)). URL: <https://youtu.be/fOk8Tm815lE>).

Ефект Моцарта налаштовує на творчість і навчання.

У 1993 році Ф. Роше, Г. Шоу і К. Кі вивчали вплив прослуховування сонати Моцарта для двох фортепіано на просторове мислення. Піддослідні виконували однакові тести, але за різного музичного супроводу. Найвищі результати зафіксовані саме під час звучання твору Моцарта. Тиша та розслаблювальна музика не забезпечили аналогічного ефекту. Вплив був тимчасовим — близько 15 хвилин після прослуховування, проте середній показник просторового IQ зростав на 8–9 балів. Хоча результати дослідження викликали дискусії у науковій спільноті, схожий ефект виявляли і в експериментах з тваринами. У чотирьох груп щурів, яким у пренатальний і постнатальний періоди протягом 60 днів вмикали Моцарта, мінімалістичну музику (Філіп Гласс), білий шум або залишали в тиші, найкращі результати в тесті на орієнтацію в лабіринті продемонстрували тварини, що слухали Моцарта (Mozart - Sonata for Two Pianos in D, K. 448 [complete]). URL: <https://youtu.be/tT9gT5bqi6Y>).

Допомагає подолати стрес.

Британські дослідники з'ясували, що 90% хірургів слухають музику під час операцій. Це сприяє зниженню рівня стресу і створює більш сприятливу робочу атмосферу. За даними дослідження, опублікованого в *International Journal of Surgery* (2019), прослуховування Моцарта, Баха чи Бетховена підвищує продуктивність хірургів на 11%. Повільна інструментальна музика Вівальді, Кореллі та Генделя викликає відчуття безпеки, сприяє гармонії тіла і душі, підвищує мотивацію до праці, порядку й емоційної стійкості.

Дослідження, проведене Центром науки продуктивності при Королівському музичному коледжі, підтверджує, що класична музика знижує рівень стресу як у виконавців, так і в слухачів. Під час концерту було зібрано фізіологічні та психологічні дані від 15 співаків і 49 глядачів (зокрема ЕКГ, результати анкетування, зразки слини для аналізу рівня кортизолу та кортизону). Прослуховування співу, а також участь у ньому, сприяли зниженню рівня гормонів стресу, зменшенню страху, напруження, розгубленості, смутку та підвищенню відчуття розслаблення.

Ритмічна музика також здатна спричинити феномен резонансу мозкових хвиль із зовнішнім ритмом, що покращує концентрацію та аналітичне мислення. Це явище знайоме багатьом — наприклад, під час ранкової ходи чи поїздки на роботу в супроводі енергійних треків. Зміни в мозковій активності спричиняють фізіологічні реакції, зокрема зміни у частоті дихання та серцевих скорочень, що дозволяє нейтралізувати або попередити негативний вплив

хронічного стресу (Concierto de Aranjuez - Joaquín Rodrigo II. Adagio / Pablo Sáinz-Villegas – LIVE. URL: <https://youtu.be/KzEFQW9CXGc>).

Корисна для дітей.

Систематичне ознайомлення з класичною музикою позитивно впливає на дітей. Зокрема, слухання творів Бетховена, Моцарта, Равеля, Шостаковича, Мендельсона сприяє розвитку навичок слухання, комунікації та самодисципліни. Педагоги вказують на зростання особистісних і соціальних компетентностей дітей, які регулярно слухають класичну музику. За даними Інституту освіти Лондонського університету, у таких дітей формується більш широкий спектр музичних уподобань у порівнянні з їхніми однолітками.

Допомагає впоратися з депресією.

У статті дослідників з Університету Південної Флориди зазначається, що прослуховування «сумної» музики сприяє поліпшенню емоційного стану осіб, які перебувають у стані пригнічення. У межах експериментального дослідження було залучено 76 студентів, половина з яких мала діагностовану депресію. Результати свідчать, що музика в мінорних тональностях не обов'язково посилює відчуття смутку. Ба більше, індивід може не

усвідомлювати, що його організм реагує на музичний стимул нетиповим чином. Мінорна музика, насичена суворою енергією та драматичними переходами, активізує фізіологічні процеси, що може мати позитивний вплив на психоемоційний стан. Учасникам дослідження пропонували прослухати зразки класичної музики у мажорних і мінорних тональностях. Серед «веселих» композицій був представлений «Інфернальний галоп» Жака Оффенбаха, а до «депресивного» плейлиста увійшов твір, що вважається одним із найсумніших у класичній музиці — «Адажіо для струнних» Самюеля Барбера. Респонденти з депресією не лише віддали перевагу мінорній музиці, але й підкреслили, що вона надає їм внутрішніх сил (Samuel Barber - Adagio for Strings. Режим доступу: <https://youtu.be/izQsgE0L450>).

1.2. Організація роботи з музичного розвитку дітей раннього та дошкільного у закладах дошкільної освіти

Організація освітнього процесу, а також забезпечення життєдіяльності дітей і професійної діяльності педагогів регулюватиметься низкою важливих нормативних документів:

- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про дошкільну освіту»;
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- Положення про заклад дошкільної освіти;
- Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів.

Новий Закон України «Про дошкільну освіту» ухвалений Верховною Радою України 6 червня 2024 року і підписаний Президентом України 5 липня 2024 року.

Організація освітнього процесу в ЗДО базується на принципах сучасного підходу до виховання та навчання дітей. Діяльність здійснюється відповідно до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) та оновлених «Методичних рекомендацій до Базового компонента дошкільної освіти».

Згідно з інструктивно-методичними рекомендаціями «Про організацію роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах» Міністерства освіти і науки України (лист від 02.09.2016 № 1/9-454) актуальним завданням дошкільної освіти є виховання художньо-естетичних засад дитячої

особистості через відкриття їй світу мистецтва, зокрема музичного, його творчого освоєння.

Мета музичного виховання дітей дошкільного віку –

- виховання гармонійно розвинутої, естетично й творчо спрямованої особистості під впливом цінностей українського і світового музичного мистецтва;
- розвиток загальної музикальності, здібностей музичного виконавства і творчості;
- формування елементарних основ музичної культури, домірної віковій музичній компетенції.

Основні завдання музичного виховання дітей дошкільного віку –

- виховання життєвої мистецької активності, спрямованої на сприйняття і творення прекрасного в мистецтві та житті (краса, гармонія, виразність, грація, вишуканість), емоційно-ціннісного ставлення до українського і світового музичного мистецтва;
- розвиток загальної музикальності як сукупностей музичних здібностей (емоційний відгук на музику, музичний слух і чуття ритму, музичне мислення, музична уява, музична пам'ять), здібностей виразного виконання музичних творів (пісенних, танцювальних, інструментальних) та творчої їх інтерпретації, варіювання, імпровізації;
- формування навичок музичного сприймання, виконавства і творчості в основних видах дитячої діяльності, елементарних основ музичної культури (потреби, переживання, ставлення, інтереси, любов до музики);
- закладання елементарної компетентності у музичному мистецтві.

Умови успішної музично-педагогічної роботи з дітьми –

- професійність педагогів;
- гнучке застосування традиційних та нових методів і прийомів музичного виховання, навчання й розвитку дітей в основних видах музичної діяльності та формах організації;

- сприятливе мистецьке оточення в груповій кімнаті та спеціально обладнане естетичне середовище музичної зали, сучасне змінне оснащення;
- співпраця вихователів, музичного керівника і батьків.

У процесі музичного розвитку дітей педагоги закладу дошкільної освіти виконують спільні функції, як-от:

- виховна;
- освітня;
- дидактична;
- розвивальна;
- науково-методична;
- організаційна;
- суспільно-педагогічна.

Основні *показники* музичної компетентності дошкільника-випускника:

1. Обізнаність з творами мистецтва. Вміє слухати музику, визначає емоції та почуття, що їх вона передає, має елементарні уявлення про інструментальні та вокальні твори, їх виконання, впізнає окремі твори з класичної та народної спадщини (вітчизняної та світової), проявляє інтерес до різних видів музики, може назвати прізвища окремих композиторів, розрізняє та визначає своєрідність музичних жанрів (пісні, танцю, маршу), може їх порівняти.

2. Здатність створювати музичний образ. Втілює у співах, рухах, музикуванні характер музики, може співвідносити власне виконання з виконанням фахівців, творчо сприймає музичний образ, асоціює його з власними життєвими враженнями, може дати творові цілісну характеристику, розрізняє властивості звуку, засоби виразності: (темп, висоту, динаміку).

3. Художньо-практична діяльність. Вміє у такт музики, граційно, розкуто рухатися, використовує виразні рухи, міміку, жести, пози, відповідні мелодії.

4. Дитяча творчість. Має досвід музичної імітації, імпровізує пісенний, ігровий та танцювальні образи, вміє музично-пісенно-пластично оформити гру,

робить спроби творити музику, дістає задоволення від самовираження в діях під музику.

Система педагогічної роботи з музичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку спрямована на розвиток музикальності дошкільників, музичних здібностей, становлення всіх основних видів музичної діяльності – слухання музики, музичних рухів та вправ, співів, гри на дитячих музичних інструментах, а також музичної гри-драматизації.

1.3. Програмно-методичне забезпечення процесу музичного виховання дошкільників

Зміст освітнього процесу в закладах дошкільної освіти реалізується відповідно до вимог освітніх програм розвитку, виховання і навчання дітей.

Чинними для використання у закладах дошкільної освіти різних типів і форм власності є програми (комплексні і парціальні), рекомендовані (схвалені) Міністерством освіти і науки України. Інформація про програми та іншу навчально-методичну літературу подається у Переліку навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах дошкільної освіти, який щорічно оновлюється та розміщується на офіційному сайті Міністерства (www.mon.gov.ua).

Програмно-методичний супровід змісту дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами здійснюється за окремими програмами,

рекомендованими МОН України, або схваленими відповідними предметними комісіями НМР з питань освіти МОН України.

Зміст музично-педагогічної роботи з дітьми раннього та дошкільного віку відображено відповідно до кожної вікової групи в основних видах музичної діяльності у чинних комплексних та праціальних програмах.

Зокрема, в аспекті музичного виховання дітей дошкільного віку чинними (2024/2025 навч. рік) є такі програми:

Комплексні програми:

- Впевнений старт. Освітні програми для дітей молодшого, середнього, старшого дошкільного віку (за загальною науковою редакцією Тамари Піроженко);
- Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років (науковий керівник — Віктор Огнев'юк);
- Окрилення. Освітня програма розвитку дітей у передшкільний період (за рік до навчання у 1 класі ЗЗСО) (автори — Анжеліка Цимбалару, Наталія Пархоменко);
- Освіта і піклування. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку (Education Care) (упорядники — Володимир Воронов, Катерина Ковальчук, Ольга Рейпольська, Світлана Сисоєва, Катерина Станкевич, Наталія Піканова);
- Світ дитинства. Освітня програма для дітей дошкільного віку (науковий керівник — Алла Богуш; за загальною редакцією Ольги Байєр);
- Соняшник. Комплексна авторська програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку від 4-го до 6-го року життя (автор — Любомира Калуська);
- Стежина. Комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою (автори — Алла Гончаренко, Наталія Дятленко);
- Стежини у Всесвіт. Комплексна програма для дітей раннього та предшкільного віку (науковий керівник — Катерина Крутій);

- Українське дошкілля. Програма розвитку дитини дошкільного віку (автор — Олександра Білан; за загальною редакцією Олени Низковської).

Парціальні програми

- Горизонтальний пластичний балет. Програма з фізкультурно-корекційної роботи в дошкільних навчальних закладах за авторською естетико-оздоровлювальною технологією (авторський колектив — М. Єфименко, Ю. Єфименко);
- Дитяча хореографія. Програма хореографічної діяльності дітей віком від 3 до 7 років. (автор — А. Шевчук);
- Дбаємо про емоції — мову серця. Парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку (О. Косенчук, Н. Тарнавська);
- Дошкільнятам — освіта для сталого розвитку. Парціальна програма для закладів дошкільної освіти (авторський колектив — Н. Гавриш, О. Пошетун)⁴
- Зерно любові. Парціальна програма з духовно-морального виховання дітей дошкільного віку (О. Шиян, О. Франкевич, Н. Патуляк)⁴
- Моя країна — Україна. Парціальна програма з патріотичного виховання для дітей старшого дошкільного віку (авторський колектив — Н. Гавриш, О. Косенчук, Т. Піроженко)⁴
- Народознавство в дії. Парціальна програма для дітей дошкільного віку (авторський колектив — Н. Вонітова, Т. Гриців)
- Скарбниця моралі. Парціальна програма з морального виховання дітей дошкільного віку (автор — Л. Лохвицька);
- Творці майбутнього. Парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через гру (автори — О. Рома, І. Піскова, Г. Малевич, Г. Шварова);
- Україна єдина: цінуємо і творимо. Парціальна програма з формування соціально-громадянської компетентості дітей старшого дошкільного віку (автори — Н. Шульга, Л. Канцедаль);

- Україна — моя Батьківщина. Парціальна програма з національно-патріотичного виховання для дітей середнього та старшого дошкільного віку (за загальною науковою редакцією О. Рейпольської);
- STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт. Альтернативна програма формування інженерного мислення в дітей предшкільного віку (науковий керівник — К. Крутій);
- Веселкова музикотерапія: оздоровчо-освітня робота з дітьми старшого дошкільного віку (Малашевська І. А., Демидова С. К., 2015 р.);
- Музично-оздоровчі мандрівки з дітьми п'ятого року життя: програма, методичні рекомендації (н. кер. пр. Малашевська І.А., к. пр. Трофімченко І.Є., авт. кол.: Бондар С.В. та ін., 2016 р.);
- Музично-казкові намистинки: оздоровчо-освітня робота з дітьми четвертого року життя (Трофімченко І.Є., Малашевська І.А., Сімон Н.Г., Гончарук А.Д., Шаронова В.О., Бондар С.А., Заводяна Н.В., Шевчук О.Г., Таушан О.Г., Туркот А.В., Марчук Т.М., 2018).

Програми і посібники для роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби:

- Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку /навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. – 558 с.
- Практика взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі: метод. посіб. / уклад. : О. В. Коган та ін. Лисичанськ : ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2021. 80 с.
- Корекційно-розвивальні методики для роботи з дітьми з аутизмом: методичні рекомендації / укладачі: Литвяк Д.М., Зленко Л.О. - Чернігів: ЧОППО ім. К.Д. Ушинського, 2020. - 73 с.
- Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників. Навчально-методичний посібник (Рібцун Ю. В., 2014 р.);

Сучасні програми виховання в дитячому садку є державними документами, зміст яких спрямовано на всебічний розвиток дітей, на їхню підготовку до школи.

У Державному стандарті дошкільної освіти (Базовому компоненті дошкільної освіти) (інваріантний складник, освітній напрям «Дитина у світі мистецтва») міститься перелік компетенцій дитини, якими вона оволодіває упродовж музично-естетичної діяльності у ЗДО (мистецько-творча компетентність (художньо-продуктивна, музична, театралізована)).

Основні завдання музичного розвитку:

1. Формування музичної культури:

- розвивати інтерес до музики;
- формувати емоційно-ціннісне ставлення до музичних творів.

2. Розвиток музичних здібностей:

- слуху (мелодійного, ритмічного, тембрового);
- почуття ритму;
- музичної пам'яті;
- музичного мислення та уяви.

3. Засвоєння елементарних знань про музику:

- ознайомлення з видами музики (пісенна, танцювальна, маршова);
- інструменти, їх звучання;
- музичні жанри та емоційний зміст.

4. Формування практичних навичок:

- спів (інтонаційно правильний, виразний);
- музично-ритмічний рух (танці, ігри);
- гра на дитячих музичних інструментах;
- імпровізація (рухова, вокальна, інструментальна).

5. Розвиток здатності до творчого самовираження через музику:

- заохочення до імпровізації, створення власних мелодій або рухів.

Показники музичної компетентності дошкільників:

1. Слухання та сприймання музики:

- уважно слухає музику;
- розрізняє на слух темп, динаміку, висоту, настрій;
- виражає емоційне ставлення до музичного твору.

2. Спів:

- виконує пісні з правильним інтонуванням;
- дотримується ритму й темпу;
- змінює інтонацію відповідно до настрою пісні.

3. Рухова реакція на музику:

- рухається в ритмі музики;
- виконує танцювальні рухи;
- бере участь у музично-ритмічних вправах і іграх.

4. Інструментальна діяльність:

- відтворює ритмічний рисунок на шумових інструментах;
- супроводжує гру на музичних інструментах.

5. Творча музична активність:

- імпровізує (в русі, співі, грі);
- створює прості мелодії або ритми.

6. Музичні знання:

- знає назви знайомих інструментів;
- впізнає відомі мелодії;
- розрізняє основні жанри (пісня, марш, танець).

У змісті комплексної програми «Соняшник» розвиток, навчання і виховання дітей раннього віку структуровано за віковими періодами: немовлятко (перший рік життя), малятко (другий рік життя) та мовленятко (третій рік життя). На кожному з етапів чітко простежується специфіка організації музичної діяльності в закладі дошкільної освіти (ЗДО), яка включає різні її види: музикування, вокальну діяльність, музично-ритмічні рухи,

музично-дидактичні ігри та вправи, участь у святкових заходах і розвагах. У зазначеному віці дітей ознайомлюють із музичними іграшками (зокрема бубон, лялька) та спонукають до їх використання в ігрових діях із музичним супроводом. Окрім того, передбачається стимулювання емоційного розвитку дитини через залучення до споглядання концертів та інсценівок, підготовлених дітьми старшого дошкільного віку.

У віковому періоді від чотирьох до шести років («Помагайлик» (четвертий рік життя), «Пізнавайлик» (п'ятий рік життя), «Дослідник» (шостий рік життя)) музичне виховання в ЗДО зосереджується на засвоєнні початкових знань з музичної грамоти, формуванні навичок гри на музичних інструментах, розвитку пластичної імпровізації, навичок диригування, вдосконаленні музично-ритмічних рухів. Також здійснюється цілеспрямований розвиток слухової уваги, музичного слуху та формування вокально-хорових навичок у процесі виконання дидактичних вправ та участі в музичних іграх.

У межах регіональної програми «Українське дошкілля», музична діяльність для дітей раннього дошкільного віку (у взаємодії з вихователем і музичним керівником) представлена у таких формах: слухання музики, співи, музично-ритмічні рухи. Ці види діяльності сприяють формуванню початкових музичних компетентностей, а саме: здатності до емоційного відгуку на музику; уміння розрізняти звучання окремих інструментів (брязкальце, сопілка, барабан, дзвіночок); орієнтування в елементах музичної виразності (висота звуку, ритм); здатності до виконання простих пісень і танцювальних рухів (притупування, ходьба, біг, кружляння, напівприсідання, плескання, наслідування рухів тварин); руху по колу за допомогою дорослого; передавання ритмічної структури ходьби або бігу; варіювання рухів під час виконання танцю або гри.

Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «*Впевнений старт*» у блоці «Музична діяльність» включає слухання музики з рекомендованим репертуаром, вокальну діяльність (співи, співаночки), виконання музично-ритмічних рухів, танців, хороводів, участь у музичних іграх, грі на дитячих

музичних інструментах, розвагах і святкових заходах, що презентуються за такими параметрами; розвиток, навчання. Заохочування й зацікавлення, створення умов. Особливістю програми є показники прояву здібностей нахилів старших дошкільників, поради батькам. Орієнтовний перелік музичних творів містить твори М. Скорульського, М.Скорика, Л.Ревуцького, Ж.Колодуб, Л.Горової, М. Ведмедері, А.Мігай, О.Злотника, Н.Май, що системно упорядкований, враховує багату палітру класичних та сучасних композиторів.

В програмі *«Дитина»* (редакція 2020 року) зміст музично-педагогічної роботи представлено в розділі *«Дитина у світі мистецтва»*, який охоплює всі види художньої діяльності, зокрема музику. Програма спрямована на формування в дітей елементарної музичної культури, розвиток емоційної чутливості та творчого самовираження через музику.

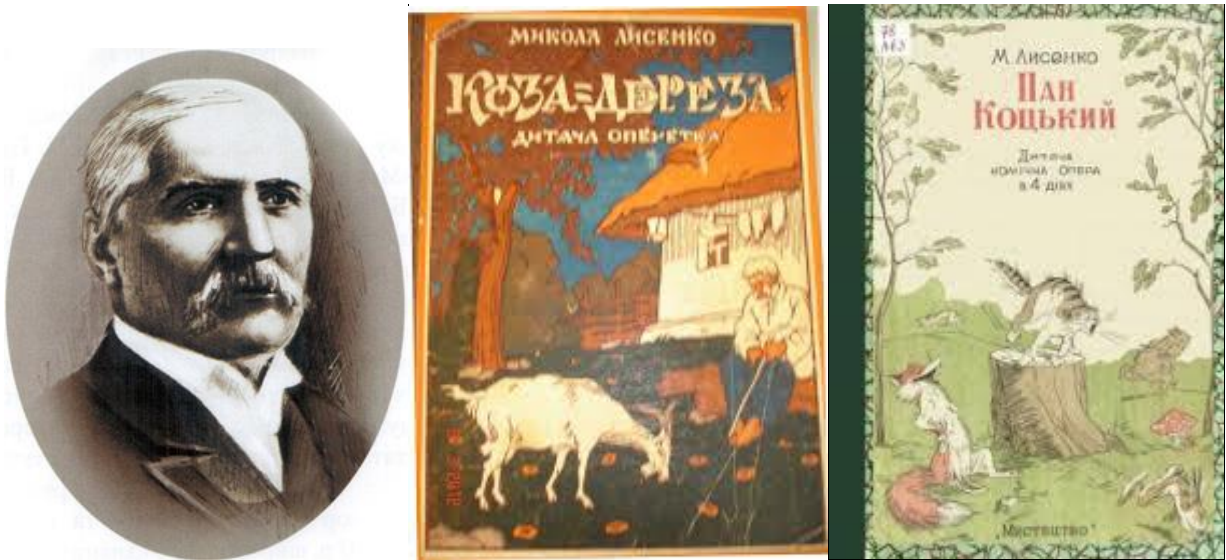
Програмі *«Дитина»* побудована відповідно до нової редакції Державного стандарту дошкільної освіти (Базового компоненту). Розділи програми подано за групами: перша молодша *«Крихітки»*, друга молодша *«Малята»*, середня *«Чомусики»*, старша *«Фантазери-мрійники»*, старша/сьомий рік життя *«Дослідники»*. Музична складова розділу *«Дитина у світі мистецтва»* представлена оновленим музичним репертуаром для всіх вікових груп. У кожному підрозділі передбачено слухання музики з орієнтовним репертуаром, співи з поданим пісенним матеріалом, музично-ритмічні рухи, танці, хороводи, ігри, гру на дитячих музичних інструментах. Внесено окремий структурний компонент *«Гра на дитячих музичних інструментах»*, оскільки передбачено, що цей вид діяльності має здійснюватися поруч з керівниками музичними, також й вихователями.

Структурні компоненти зазначених освітніх програм орієнтовані на всебічний музично-естетичний розвиток дошкільників. Основними завданнями є: формування любові до музики й співу, уміння передавати емоційний настрій за допомогою інтонації, руху, самостійного музикування, розвиток інтересу до слухання музичних творів.

Отже, аналіз змісту сучасних освітніх програм дає підстави стверджувати, що провідною метою музичної діяльності та загального музичного виховання в закладах дошкільної освіти є забезпечення систематичного розвитку естетичного сприймання, формування естетичних уявлень, почуттів і смаків у дітей.

Крім того, як складова національної системи освіти, заклади дошкільної освіти виконують важливу функцію у збереженні духовної єдності та спадковості поколінь, формують підґрунтя для естетичного освоєння дитиною навколишнього світу. Оскільки дошкільна освіта виступає первинною ланкою духовно-культурного розвитку особистості, удосконалення художньо-естетичного виховання засобами музики є необхідною умовою не лише формування естетичних якостей, а й забезпечення гармонійного розвитку дитини як цілісної особистості.

1.4. Внесок українських композиторів у музичне виховання дітей

Важливе і впливове значення у налагодженні освітнього процесу музичного виховання дітей мала композиторська та педагогічна діяльність засновника української класичної музики, піаніста *Миколи Лисенка* (1842–1912). Авторству М.Лисенка належить перший посібник для шкіл (1875) – збірник «Молодощі», у зміст якого увійшли дитячі ігри та 13 веснянок з фортепіанним супроводом композитора. Цей збірник був дуже популярним в часи його створення та високо оцінений також і сучасними педагогами.

Рецензенти відзначали високий рівень добору дитячих пісень та ігор, які, за їхніми словами, «справді пройняті молодістю, весняною свіжістю та життєрадісністю». Наголошуючи на народному походженні представлених пісень і забав, а також високо оцінюючи музичний супровід, який, за їхнім зауваженням, «виконано просто та в дусі народної традиції», рецензент наполегливо рекомендує збірник до «особливої уваги не лише вчителів співів, а й батьків, родин і освітніх закладів».

Необхідно зазначити, що цей посібник використовували у своїй педагогічній діяльності відомі українські композитори Микола Леонтович, Кирило Стеценко, Філарет Колесса та інші. Не втратив він свого значення і сьогодні. Діяльність М.Лисенка в аспекті організації музичної освіти в Україні (зокрема відкриття «Музично-драматичної школи» в місті Києв); композиторська діяльність, а саме твори для дітей (серед яких особливе місце

належить дитячим операм «Коза-дереза», «Зима і Весна», «Пан Коцький») заклали підвалини педагогічної діяльності таких видатних українських композиторів, як Микола Леонтович, Кирило Стеценко, Яків Степовий.

Значний педагогічний досвід Миколи Леонтовича (1877–1921) став підґрунтям для створення «Практичного курсу навчання співу в середніх школах України» (1919), який мав на меті залучення до музичного виховання якомога ширших верств українського учнівства.

Саме поняття елементарної теорії музики автор посібника ілюструє цікавими народними мелодіями – українськими, білоруськими, російськими. М. Леонтович як педагог прагнув у своїй композиторській творчості не тільки викликати в дітей інтерес до музики, а й залучити їх до активної самостійної творчості.

Великою і змістовною є педагогічна спадщина Кирила Стеценка (1882–1922). Він зробив вагомий внесок у методику викладання співу в школі, був активним організатором різноманітної позакласної діяльності з музичного виховання. Значною популярністю користувалися його дитячі музичні

збірки «Луна» (1907), «Шкільний співаник» (1918, три випуски), які знайомили учнів з найкращими зразками української народної творчості. Методичні засади навчання музики К. Стеценко виклав у таких посібниках, як «Початковий курс навчання дітей нотному співу» (1919), «Методика шкільного співу» (рукопис), «Програма навчання співу, складена для єдиної школи, та пояснювальна записка до неї» (рукопис), «Українська пісня в народній школі» (1917) та ін. За свідченням самого автора, ці праці є результатом його багаторічної педагогічної діяльності, під час якої йому довелося викладати нотний спів у школах різних типів протягом понад десяти років.

Необхідно зазначити, що саме К. Стеценку належить першочергова ідея використання графічного зображення гами (так званих «драбинки», «сходів») та відповідних методів навчання учнів, яка згодом була ґрунтовно опрацьована болгарським педагогом Б. Тричковим у праці «Столбіца». Значний інтерес становлять також дитячі опери К. Стеценка — «Івасик-Телесик» (1911) і «Лисичка, Котик і Півник» (1911), які є цінним внеском у розвиток українського дитячого музичного театру.

Яків Степовий (1883 – 1921) – композитор, який відомий, насамперед, як автор збірки «Проліски» (1921), «Популярного курсу елементарної теорії Музики». Обробки українських народних пісень, власні авторські твори композитора, що увійшли до названої збірки, свідчать про тонке розуміння дитячої психології і є цінним матеріалом для навчання і виховання учнів. Дбаючи про розширення музично-педагогічного репертуару, композитор видає збірки «Малым детям» (1911), «Кобзар» (1919), «П'ять шкільних хорів» (1920), «Шкільні хори» (1921), основу яких складають його оригінальні твори.

Композитор *Сидір Воробкевич* (1836 – 1903), працюючи багато років учителем музики та співів, вивчав психологію дітей, їхні інтереси і запити, збирав матеріал для своїх педагогічних посібників. Особливою популярністю користувалися його «Співаники», в яких значне місце відводиться народним пісням. Композитор, розуміючи виховне значення фольклорних зразків, переконливо доводив необхідність вивчення їх у школах.

Продовжуючи кращі традиції своїх попередників-композиторів дожовтневого періоду, – українські композитори також приділяють значну увагу питанням музично-естетичного розвитку дітей. Особливий теоретичний і практичний інтерес викликає педагогічна спадщина В. Верховинця, Ф. Колесси, С. Людкевича, П. Козицького, Л. Ревуцького та ін.

Одним із фундаторів створення дитячого музично-ігрового репертуару був Василь Верховинець (1880–1938), який успішно розв’язував проблему всебічного розвитку дитини шляхом залучення її до активної ігрової діяльності. У своїх працях він наголошував: «Гра є наймиліша хвилина, котрої потрібно дитині для всебічного виховання її молоденького тіла, розуму та її

індивідуальних здібностей» (перше видання посібника «Весняночка», 1925), що протягом півстоліття неодноразово перевидавався. Репертуар «Весняночки» побудовано на фольклорному матеріалі, авторських композиціях, а також на кращих зразках переосмисленої музично-ігрової дитячої літератури тогочасних митців — М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка. Значна частина ігор супроводжується піснями та танцювальними рухами, зокрема хороводами. Василь Верховинець став першим серед фольклористів, хто надав назви майже всім танцювальним елементам української народної хореографії відповідно до їхнього характеру та внутрішнього змісту. У своїй педагогічній діяльності композитор послідовно доводив: «Ніщо так не розвиває розумові й фізичні здібності дитини, її почуття і творчу фантазію, як ігри з рухами, танцями, співом».

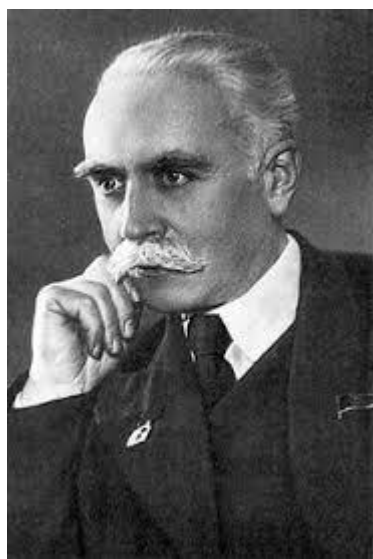
Педагогічне кредо *Філарета Колеси* (1871 –1947) – музично-педагогічне виховання школярів засобами народно-пісенної творчості. «Шкільний співаник» (1925) композитора містить 226 пісень. Основна мета цього посібника, як зазначав сам автор, – «подати пісенний матеріал для науки в народній середній школі» таким чином, щоб за його допомогою «привчалась молодь пізнавати й цінити народну творчість та перейматися її духом». Композитор є також автором посібника «Співаймо» (1926) та «Збірки народних пісень» для шкільних хорів (1927). Великий педагогічний досвід, витончене художнє чуття та здобуток вченого-фольклориста допомогли йому відібрати для своїх праць високохудожні зразки народно-пісенної лірики, які надзвичайно яскраво розкривають дітям красу рідного краю, силу і багатство внутрішнього світу людини у праці.

Корифей української музики *Станіслав Людкевич* (1879 – 1980) розпочав свою педагогічну діяльність на початку XX століття і вже тоді чітко визначав головні напрямки розвитку музичного виховання дітей, які полягали, насамперед, у загальнодоступному та виховному характеру навчання дітей музиці, розробці наукових методів навчання та створення методичних підручників,

широке використання народнопісенної творчості як дидактичного матеріалу. На думку С. Людкевича, в школі уроки музики мають «тракуватися не як вміння мистецтва, а як предмет виховуючий, якого повинні вчитися не тільки вибрані або добровольці, а всі ... подібно як вчать всіх інших предметів» [49, 74]. У підручнику «Загальні основи музики» (1921) з метою пропаганди знань серед шкільної молоді композитором синтезовано основні музичні положення. Особливо цінним є педагогічний посібник митця «Матеріали для науки сольфеджіо і хорового співу» (1930), що присвячений питанням розвитку у дітей почуття ритму. Як дидактичний матеріал автор використав не тільки українські народні пісні, а також й найкращі зразки європейської та вітчизняної класичної музики.

Основою, або ядром, методики виховання ритмічного чуття, запропонованої композитором, є система різноманітних (більше двохсот) ритмічних вправ.

Цикл обробок народних дитячих пісень «Сонечко» (1926) *Левка Ревуцького* (1889 – 1977) та твори, вміщені у збірці «До нових перемог» (1934), «В дитячому садку» (1938), «Збірник пісень для початкової школи» (1948), «Збірник пісень українських композиторів для піонерів та школярів» (1953), значно збагатили дитячий концертний репертуар. В історію музичного виховання Л. Ревуцький увійшов також як один з основоположників створення української масової пісні.

Сучасні українські композитори:

Жанна Колодуб (нар. 1930 р., Вінниця) – відома українська композиторка, яка в своїй творчості охоплює чи не всі існуючі жанри музичного мистецтва. У її вагомому творчому доробку – симфонічні твори, чимало прекрасної музики для камерних ансамблів, безліч інструментальних мініатюр та яскравих п'єс і спектаклів для дітей та юнацтва, як-от: дитячі балети – «Пригоди Веснянки» (1969), «Пригоди на Міссісіпі» (1971), «Снігова королева» (1982, за Г. Х. Андерсеном); мюзикли – «Принцеса», «Незвичайні пригоди семи нот» (2004); твори для дітей – «Обробки пісень народів світу для дітей»; пісні для дітей; збірка «Музична абетка» (на народні тексти, 1991); музика до мультфільмів («Утенок Тим» (1970), «Веселый цыпленок» (1973).

Генадій Сасько (нар. 1946, Донецьк) – лауреат Премії ім. Вктора Косенка за визначний внесок у розвиток музичної творчості для дітей та юнацтва (2002); автор музики для дітей та юнацтва. В Україні, ймовірно, не знайдеться жодної дитини, яка б не була знайома з його піснями з мультфільмів, зокрема з улюбленого серед дошкільнят «Капітошки», що вже понад двадцять років залишається в телеетері.

Мирослав Скорик (1938 – 2020, Львів) – народний артист України, Герой України, композитор і музикознавець, кандидат мистецтвознавства, лауреат премії ім. Т. Шевченка, співголова Співки композиторів України в 2006–2010 роках, художній керівник Київської опери (2011–2016). Внучатий небіж Соломії Крушельницької. Автор всесвітньовісної «Мелодії» з кінофільму «Високий перевал» – духовного гімну України, музики до «Тіней забутих предків» та ще десятків фільмів, інструментальних творів, кілька балетів та опери «Мойсей» за поемою Івана Франка, прем'єру якої благословив і профінансував Папа Іван Павло II. А ще – автор музики до мультфільмів «Як козаки куліш варили» (1967), «Як козаки у футбол грали» (1970), «Івасик-Телесик» (1968), «Подарунок» (1968), «Як їжачок шубу міняв» (1970), «Козлик і його горе» (1976), «Нікудишко» (1977), «Як песик і кошеня мили підлогу» (1977), «Грицькові книжки» (1979) та інші.

Едуард Брилін (1962 – 2019, Вінниця) – педагог, митець, піаніст, композитор, автор низки навчальних репертуарних посібників для різних вікових груп: «Оленка маленька» – пісні для дітей у супроводі фортепіано, збірник для молодшого та дошкільного віку; «Збірник пісень для школярів» – пісні для учнів молодшого та середнього шкільного віку; «Як я люблю тебе» – вокальні твори для голосу із супроводом фортепіано; «Співає Віктор Шпортько» – вокальні твори для голосу із супроводом фортепіано; «Через пісню життя відчуваю» – вокальні твори для голосу із супроводом фортепіано (навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів); «Юному віртуозу» – твори для фортепіано; музична казка «Пригоди Барвінка та Ромашки», концерт для фортепіано з оркестром, композиції для різних оркестрових складів, п'єси для камерних ансамблів і сольних інструментів. Інструментальні та вокальні твори автора знайшли широке визнання і неодноразово здобували перемоги на всеукраїнських і міжнародних конкурсах, олімпіадах, фестивалях у Росії, Білорусі, Болгарії, Канаді, Італії, Польщі.

Ірина Кириліна (1953 – 2017), *Алла Мігай* (1958), *Ірина Тарнавська* – авторки відомих пісень для дітей.

Отже, як свідчить велика педагогічна спадщина українських композиторів, своєю педагогічною діяльністю вони заклали підґрунтя музично-естетичного виховання в Україні, постійно піклувалися про масову музичну освіту, зробили значний внесок в історію її розвитку. Зміст, форми та методи роботи, запропоновані зазначеними композиторами, не втратили своєї

актуальності й нині, мають творчо використовуватись у процесі музичного виховання дітей.

1.5. Умови для розвитку музичних здібностей дошкільників

Моцарт, Шопен, Лисенко... Це імена геніїв, відомі кожному. Хто ж визначив для кожного з них саме такий життєвий шлях? Хто обрав для них долю музиканта — природа, батьки чи педагоги? Питання музичних здібностей завжди привертало увагу дослідників і протягом століть набувало численних міфів і суперечливих інтерпретацій. Навіть сьогодні нерідко можна почути фрази на кшталт: «Ймовірно, мій син успадкував це від батька — в нього зовсім немає музичного слуху». Дорослі часто саме так пояснюють, на їхню думку, відсутність у дитини музичних здібностей. Водночас феномен музичної обдарованості є значно складнішим і неоднозначним. Нерідко трапляється, що дитина науковця стає скрипалем, а син диригента — лікарем. Безперечно, спадковість визнається одним із провідних чинників у системі формування обдарованості, але не є єдиним вирішальним елементом.

Існують великі родини музикантів. У таких родинах музикою займаються два, три або навіть більше поколінь. Наприклад, музичні здібності мали чи не всі представники династії Бахів. (Bach). Йоганн Себастьян Бах — це зірка найбільш відомої родини музикантів на планеті. Більш ніж 150 музикантів у п'ятох, семи та дев'яти поколіннях. Кілька нащадків прабадька живуть і сьогодні у Німеччині, США та Нідерландах, вони і досі займаються музикою. Тому родина Бахів не тільки найбільш відома, але і найбільша сім'я музикантів усіх часів. Наймолодший нащадок у генеалогії родини музикантів Баха народився весною 2014 року.

У Тюрінгії (центральна Німеччина) існував численний рід Бахів, який здобув широку славу завдяки своїй музичності. Представники цього роду були

придворними музикантами, капельмейстерами, органістами. Звичка ототожнювати прізвище Бах із музичною діяльністю була настільки поширеною, що майже кожного музиканта називали Бахом, а кожного Баха — музикантом. Водночас засновником династії був Фейт Бах, який жив у XVI столітті. За фахом він був пекарем, однак мав глибоку любов до музики та передав її своїм синам.

Христофор Бах і його брат близнюк Йоганн Христофор Бах (1613 рік народження) — обоє були міськими музикантами. Христофор Бах став батьком Йоганна Амброзія Баха (1645-1695) — який був скрипалем і волинщиком, одружився з Марією Єлизаветою Лемерхірт і вона народила 8 дітей, четверо з яких також стали музикантами. Найвідоміший усіх часів — Йоганн Себастьян Бах (1685-1750) — німецький композитор, органіст, капельмейстер, переконаний протестант, який написав багато духовної музики, його інструментальні обробки протестантських хоралів — це шедеври світової музичної класики, неперевершений майстер поліфонії. Від першого шлюбу у Баха було 7 дітей, ще 13 народилися від другої дружини — Анни Магдалени. Четверо синів стали композиторами! Вільгельм Фрідеман Бах (1710-1784), Карл Філіпп Емануель Бах (1714-1788), Йоганн Крістоф Фрідріх Бах (1732-1795), Йоганн Крістіан Бах (1735-1782). Усі вони мали багато нащадків і виявилися плідним музичним родою. Одна з дочок Баха — Елізабет Юліана Фредеріка Бах вийшла заміж за учня свого батька і фактично продовжила родовід до наших днів.

Фото «Bach Band з Рочестера, Іллінойс, США».

Над генеалогією Баха працювало багато вчених протягом 300 років, проте генеалогія є спірною, її глибина – 500 років і вона досі ще не закінчена. Ця генеалогія – пристрасть Ренати Бах, яка досі досліджує й вивчає джерела. У світі існує 222 Бахівських товариства, Бахівських хори та Бахівських оркестри (<https://www.bachueberbach.de>).

Однак у наведеному історичному прикладі, як і в усіх йому подібних, складно чітко розмежувати спадковий чинник та вплив раннього навчання. Діти в таких родинах формуються у специфічному музичному середовищі: вони починають слухати музику ще в утробі матері, що сприяє розвитку здатності розрізняти висоту звуків і складні ритмічні комбінації буквально «з пелюшок». У процесі дослідження факторів, які впливають на формування музичних здібностей, науковці дійшли висновку, що спадковість і середовище мають рівнозначну вагу. Більше того, ці чинники можуть як підсилювати вплив один одного, так і знижувати його. Відтак ступінь розвитку музичних здібностей дитини значною мірою зумовлений умовами, у яких вона зростає, зокрема можливістю активно взаємодіяти з музичним мистецтвом: слухати різноманітну музику, аналізувати її, співати, грати на інструментах, танцювати, виявляючи творчу уяву.

Що сприяє розпізнаванню музичних здібностей? Згідно з «класичним» визначенням, сформульованим Б. Тепловим, здібності — це індивідуально-психологічні особливості людини, які:

- відрізняють одну людину від іншої;
- визначають рівень успішності виконання певного виду діяльності;
- не зводяться до наявності спеціальних знань, умінь і навичок.

Музичні здібності, як правило, виявляються вже у ранньому дитинстві. Обдаровані діти виявляють підвищену цікавість до всіх джерел звуку, незнайомих тембрів; деякі з них починають наспівувати ще до того, як оволодівають мовленням, а також емоційно реагують на музику рухами тіла. У віці двох-трьох років такі діти добре інтонують, розрізняють знайомі мелодії та здатні відтворювати їх голосом.

Основними музичними здібностями вважаються *ладове чуття, музично-слухові уявлення, почуття ритму*.

Так, наприклад, ладове чуття можна діагностувати, запропонувавши дитині впізнати знайому мелодію за її фрагментом; прослухавши зіграний без закінчення музичний твір, визначити – чи закінчилася мелодія, визначити настрій прослуханих музичних творів: «Хвороба ляльки» (сумний, жалібний) – «Горобчик» (веселий, жвавий); відзначаються зовнішні прояви дитини під час слухання музики (емоційне сприймання творів), стійкість уваги, висловлювання щодо характеру музики. Почуття ритму діагностується, наприклад, запропонувавши дитині проплескати у долоні заданий ритмічний малюнок.

Діагностика рівня розвитку музичних здібностей дошкільників проводиться за чотирма *видами музичної діяльності*: слухання музики, музично-ритмічні рухи, співи та гра на музичних інструментах.

**Параметри та засоби діагностики музичних здібностей
дітей дошкільного віку**

Види музичної діяльності	Орієнтовні параметри оцінювання	Дидактичні ігри та вправи
Слухання музики	Інтерес до музики, культура слухання, емоційність сприйняття	Спостереження за дитиною у процесі слухання музики
	Розрізнення музики за темпом	Гра «Лялька танцює і відпочиває»
	Розрізнення музики за настроєм	Гра «Сонечко і дощик»
	Розрізнення музики за динамікою	Вправа із дзвониками
	Розрізнення висоти звуку	Вправа «Краплинки великі чи маленькі?»
Співи	Звукоутворення та дикція	Гра «Хто в гості прийшов?»
	Спів в ансамблі	Вправа «Веселий концерт»
	Чистота інтонування, розвиток музичної пам'яті	Гра «Упізнай та заспівай пісеньку»
Музично-ритмічні рухи	Розрізнення та відтворення ритму	Вправа «Дятел»
	Виконання рухів відповідно до настрою музики	Гра «Стрибунці»
	Виконання танцювальних рухів	Гра «Кольорові хустинки»
	Утілення музично-ігрового образу	Гра «Пташки літають»
Гра на дитячих музичних інструментах	Розрізнення на слух звучання музичних іграшок та інструментів, знання їхніх назв	Гра «Який інструмент звучить?»

Проте добрий слух і здатність точно відтворювати запропоновану інтонацію ще не є беззаперечними показниками високого рівня музичних здібностей. Їхня справжня ознака полягає у прагненні до творчості: коли дитина намагається самостійно підбирати мелодії на слух, імпровізує під час гри на інструменті або співу, фантазує, вигадуючи продовження знайомих музичних творів тощо. Якщо дорослі (батьки або педагоги) помічають подібні прояви інтересу до музичної творчості, їм варто всіляко підтримати цей внутрішній

імпульс, адже він може стати основою для подальшого професійного самовизначення дитини.

Розвиток музичних здібностей дошкільника відбувається під час спеціально організованих занять, музичних розваг, театралізованих свят, а також у повсякденному житті – через слухання музики, самостійне музикування, музичні ігри, рухову активність під музику тощо. Щоб розкрити природні задатки кожної дитини, педагогам і батькам слід дотримуватися таких принципів:

- створювати атмосферу поваги до особистості дитини, її інтересів і думок щодо музики;
- заохочувати навіть найменші прояви індивідуальної виразності у виконавстві;
- підтримувати творчі ініціативи у музичній діяльності;
- щиро радіти успіхам дитини.

Окрім загальних позитивних оцінок на кшталт «молодець», педагог має надавати мотиваційні коментарі, спрямовані на розвиток впевненості у собі та бажання вдосконалюватись. При цьому допустимо лише порівняння досягнень дитини з її власними попередніми результатами, уникаючи будь-яких протиставлень з іншими дітьми. Для позитивної оцінки діяльності можна використовувати такі характеристики: «чудово», «творчо», «сміливо», «цікаво», «талановито», «неочікувано», «оригінально».

Збагачення емоційного досвіду

Музика відкриває дитині доступ до світу емоцій, радісних переживань, внутрішніх відчуттів, формує емоційну культуру й розвиває здатність до естетичного співпереживання. Як зазначав Хорхе Ліврага: *«Щасливий той, хто здатен заплакати, читаючи вірші, чиє обличчя випромінює піднесене хвилювання, народжене звуками прекрасної музики»*. Проте дошкільник ще не здатен у повному обсязі вербалізувати свої емоції. Тому важливо, щоб педагог допомагав дитині усвідомлювати й озвучувати власні переживання за допомогою рефлексивних запитань: «Що ти відчув?», «Який образ уявив під

час слухання музики?», «Чи принесла музика тобі радість чи смуток, чому?», «Яким кольором ти уявляєш цю мелодію?». Такий діалог сприяє розвитку емоційного інтелекту та мовлення, оскільки дитина вчиться не лише розпізнавати музичні характеристики, а й осмислювати власні стани.

Можливі характеристики емоційного стану дитини:

- збуджений: бентежний, тривожний, насторожений, знервований;
- радісний: веселий, захоплений, щасливий, яскравий;
- сумний: журливий, жалібний, пригнічений, знебарвлений;
- спокійний: добродушний, сонливий, ідилічний;
- чутливий: неспіливий, розгублений, сором'язливий, вразливий;
- величний: урочистий, тріумфальний;
- гнівний: грізний, розлючений, нещадний, владний.

Уміння аналізувати власні враження від прослуханого музичного твору та аргументувати свою думку — одна з важливих складових розвитку музичної обдарованості. Педагог, який допомагає дитині «прожити» твір мистецтва, по праву є вихователем дитячої душі.

Як «подружити» дитину з музикою

Більшість дітей із задоволенням беруть участь у музичних іграх, співають, танцюють або грають на елементарних інструментах. Однак трапляються діти, які емоційно дистанціюються від мистецтва, соромляться співати, уникають виступів. У такому разі педагог має дати батькам низку рекомендацій:

- частіше хвалити дитину за музичні прояви;
- грати з нею в «школу», де дитина сама стає «вчителем» і демонструє, як потрібно співати, танцювати, відстукувати ритм;
- заохочувати демонстрацію результатів (спів перед рідними, гостями);
- фіксувати виступи на відео, разом переглядати з позитивними коментарями;

- організовувати регулярні «хвилинки музики» в певний час кілька разів на тиждень.

Взаємодія з дорослими як чинник розвитку

Ефективність музичного виховання залежить від партнерства дорослих (педагогів, батьків, родичів), які мають бути уважними до найменших проявів творчості, підкреслювати досягнення дитини, її ініціативу, самостійність, активність. Якщо дитина, наприклад, імпровізує на інструменті, співає улюблену мелодію, влаштовує концерт для іграшок, танцює або створює власний сюжет до музики – такі прояви обов’язково мають отримати позитивну емоційну реакцію дорослих.

Дошкільник навчається через наслідування, тому діяльність педагога є для нього взірцем (спів, гра), джерелом інформації, мотивацією. Естетичний смак, творча ініціативність і педагогічна чуйність дорослого здатні стати вирішальними у формуванні музичної культури дитини.

Отже, музична обдарованість у дітей виявляється по-різному. В одних — яскраво, в інших — неочевидно. Проте робити висновок про «немузикальність» дошкільника передчасно і хибно. У кожної дитини є потенціал до розвитку слуху, голосу й любові до музики — потрібно лише створити відповідні умови та підтримати внутрішню зацікавленість.

Гасла-порадники як орієнтири для дорослих:

- «Немає нездібних – є ті, хто опановує по-іншому!»
- «Немає боязких – є обережні!»
- «Немає повільних – є розважливі!»
- «Немає гіперактивних – є енергійні!»
- «Немає впертих – є наполегливі!»
- «Немає необдарованих – є ті, які розквітнуть згодом!»

Немовлята віком *до 6 місяців* емоційно відгукуються на веселі, спокійні мелодії, агукають, ритмічно рухають руками та ногами; *до 12 місяців* – виявляють задоволення під час сприйняття вокальної і інструментальної музики та емоційну чуйність на музику контрастного характеру (весела – спокійна, швидка – повільна), інтерес до звучання музичних інструментів та ін.; виконують найпростіші рухи: помахати рукою; плескати в долоні під танцювальну музику; брязкати брязкальцем; переступати з ноги на ногу, тримаючись за руки дорослого; наслідують окремі співацькі інтонації дорослого (а-а-а...), відгукуються на пісенно-ігрові дії дорослих (“Сорока-ворона”, “Хованки”); активно і самостійно пристукує в долоні, помахують рукою, притупують ногою, пританцьовують, ударяють в бубон, грають з іграшкою, іграшковим роялем.

Показники музичного розвитку дитини віком до одного року:

- виявляє емоційну зацікавленість до джерела звуків, до веселої, спокійної мелодії, любить розваги;
- виконує найпростіші рухи під танцювальну музику;
- підспівує дорослому.

Діти раннього віку (від одного до двох років): виявляють слухове зосередження, якщо чують звуки музики; виявляють емоційне задоволення під час прослуховування знайомих мелодій; активно реагують на музику, із задоволенням рухаються під музику.

Показники музичної компетенції дитини віком від одного до двох років:

- емоційно відгукуються на музику;
- з увагою слухає спів дорослого;
- володіє елементарними видами основних танцювальних рухів;
- підспівує дорослому слова знайомих пісень.

Дитина трирічного віку: любить слухати знайомі мелодії як удома, так і в дитячому садку; із зацікавленістю слухає казки та розповіді, які супроводжує музика; під час слухання музики супроводжує її рухами, звуконаслідуванням; реагує рухами на слова і зміст пісні; звуконаслідує деякі образи в піснях;

самостійно підспівує дорослим або дітям деякі слова, фрази; має бажання підспівувати знайомі коротенькі пісні як удома, так і в дитячому садку; виконує рухи з бажанням, радістю; самостійно виконує танцювальні рухи, як тільки почує музику вдома чи в дитячому садку; передає рухами зміст пісні, імітуючи деякі образи або дії; наслідує рухи тварин чи птахів, передає одну-дві характерні ознаки (птахи літають, дзьобають).

Показники музичної компетенції дитини віком трьох років:

- уміє слухати невеликі музичні твори, емоційно відгукується на них;
- розрізняє: звуки за висотою (як кричить великий півник і малий; хто співає — Мама пташка чи пташенятко); зміни динаміки музики (голосно-тихо);
- упізнає знайому пісню або мелодію, може її назвати; гру різноманітних музичних інструментів за тембровим звучанням;
- уміє асоціювати звуки музики зі звуками навколишнього середовища (дощик накрапає, пташка співає, ведмідь іде тощо);
- уміє підспівувати дорослим окремі склади, слова, фрази;
- прислуховується до інтонації дорослого;
- розуміє, про що співалося в пісні;
- співає без напруги, природним голосом;
- уміє ходити й бігати: під музику; в одному напрямку за вихователем;
- розрізняє контрастні зміни в музиці (голосно-тихо, високо-низько, швидко-повільно), відповідно змінює рухи;
- за допомогою вихователя робить коло, уміє рухатись по колу;
- виконує: різні рухи з атрибутами (прапорцями, брязкальцями, хустинками, іграшками) за показом або під спів дорослого; прості танцювальні рухи: плескає в долоні, тупотить ногами, напівприсідає, коливається з ноги на ногу, кружляє на носочках, стукає каблучком, виставляє по черзі ноги, повертає кистями рук, кружляє в парі.

Від народження до трьох років дитина обов'язково має засвоїти красу та музично-поетичну наповненість українського фольклору, зокрема таких жанрів,

як колискові, забавлянки, утішки, небилиці тощо. Ці жанри народної творчості, окрім завдань емоційно-моторного та розумового розвитку, скеровані ще й на потребу дитини у спілкуванні. Так, наприклад, у *колисковій* головне навантаження покладається на музичну інтонацію, а не на вербальну. Водночас важливу роль тут відіграє музичний генотип, який є вродженим за своєю природою. У ньому поєднані біологічні і соціальні основи народу, його потреби, бажання. Оскільки емоційність дитини «закладається» ще в лоні матері, дитина «розуміє» через спів колискової емоційні інтонації дорослих і чудово спілкується з ними через емоцію, не розуміючи ще слів. До того ж, дитина сприймає лише ритмічний та емоційний бій пісень, що є основою музичного мистецтва. Також неабияку роль в музичному вихованні дітей до трьох років відіграє їхня творчість, яка розпочинається, зокрема, з ознайомлення дітей з музичними інструментами (таракальцями, деркачами, очеретяними скрипочками та з інших природніх матеріалів (стеблів кукурудзи), ложками, бубнами, свищиками, сопілками, цимбалами тощо). Це й розвиток чуття тембру, ознайомлення із способами звуковидобування на різних видах музичних інструментів тощо.

Вікові особливості музичного розвитку дітей молодшого дошкільного віку

Показники музичної компетенції дітей

віком від трьох до чотирьох років зі

- *слухання музики:*
- зацікавлено та з охотою слухає нескладні музичні твори. Емоційно відгукується на знайому мелодію;
- упізнає знайомий образ, називає

його;

- малює образи знайомих пісень;
- виявляє свою любов до музики емоційними вигуками; під час слухання музики відтворює її образи або зміст пісні різноманітними рухами

(качає ляльку, годує ведмедика, ліпить пиріжки, показує, як іде дощ або дзьобає пташка); під час слухання музики імітує звуки знайомих образів (цокає язиком, нявкає тощо);

- уміє розрізняти різноманітні музичні інструменти за тембровим звучанням (сопілка, дзвіночок, бубон, барабан, металофон);

- розрізняє музичні твори контрастні за динамікою (тихо-голосно), регістром (низько-високо), темпом (швидко-повільно), характером (веселий-сумний);

- розпізнає музичні жанри (танцювальна музика, колискова).

- *Співи:*

- співає природним голосом, без напруги;

- співає, витримуючи тривалі звуки пісні; передає характер, настрій пісні; співає разом із дорослими та самотійно (з акомпанементом), а також у колективі; правильно передає мелодію пісні, чітко промовляє слова;

- підспівує нескладні пісні в дитячому садку і вдома;

- звуконаслідує деякі образи в піснях.

- *Музично-ритмічні рухи:*

- ритмічно ходить під музику, бігає, не шаркаючи ногами, легко підстрибує на двох ногах; ходить і бігає в одному напрямку, в різних напрямках (урозсип); ходить та бігає одна за одною і парами по колу; стає самотійно в коло (в одне велике або одне з декількох малих) та виконує рухи в них; виконує рухи з різноманітними атрибутами і без них за показом дорослого або самотійно під спів дорослого, змінюючи один вид рухів на інший;

- виконує прості танцювальні рухи: поперемінно тупотить ногами, однією ногою, виставляє ноги по черзі на каблук, носок (уперед, напівубік); плескає в долоні в такт музики; кружляє в парі, на носочках; виконує напівприсідання, повертаючи тулуб трішечки вбік; плавно піднімає руки догори й опускає їх; кружляє кистями рук;

- самостійно рухається під танцювальну музику; передає різні образно-ігрові рухи в сюжетно-рольовій музичній грі, інсценівках пісень, використовуючи знайомі елементи танцювальних рухів;
- передає ігрові дії до віршів, пісень, фольклору, зображує характерні особливості поведінки персонажів.

Отже, неодмінними компонентами музичного виховання дітей молодшого дошкільного віку мають бути:

- слухання музики з аналізом настрою, що сприятиме розвитку гармонійного чуття;
- творчі музичні завдання;
- вокальні та інструментальні імпровізації;
- музикування на шумових інструментах та інструментах із визначеною висотою звука;
- музичні рухи;
- хореографія;
- музичний театр казок;
- ігри-драматизації.

Вікові особливості музичного розвитку дітей середнього дошкільного віку

У дітей віком 4-5(6) років вже більше проявляються:

- музичні здібності;
- навички слухання та сприймання музики;
- здатність до певного аналізу музичного твору, наприклад, його ладу, ритму, темпу тощо;
- уміння аналізувати чистоту інтонації;
- навички гри на музичних дитячих інструментах;
- здатність до музичної імпровізації.

Діти цього віку вже можуть сприймати і переживати музичну інформацію, музичні образи, які закладені як у народних піснях і танцях, так і у високохудожній музиці, зокрема, у музичних творах Й.-С. Баха, Л.Бетховена, М.Лисенка, П.Чайковського та ін. На адекватно художньому рівні діти вже спроможні визначати художній образ та засоби музичної виразності, запам'ятовувати музику, намагатись відтворити мелодію голосом чи підібрати на фортепіано.

Показники музичної компетенції дітей віком від чотирьох до п'яти років зі

- *слухання музики:*
 - уміє уважно, зацікавлено слухати вокальну та інструментальну музику, дослуховує її до кінця;
 - упізнає твір за вступом, знає його назву; твір за мелодією, яку зіграють або проспівують без слів; розрізняє звучання музичних інструментів і голосів за тембром;
 - вміє розрізняти основні засоби музичної виразності: динаміку (голосно — тихо); темп (швидко-повільно); регістр (високо-низько);
 - розрізняє контрастні за настроєм музичні твори; марш, танок, колискову.
- *Співів:*
 - співає виразно, природним голосом, без напруги;
 - уміє співати легко, плавно; брати дихання між короткими фразами;
 - промовляє чітко слова;
 - уміє інтонаційно правильно передавати мелодію;
 - втілює в співах характер музики, виразні елементи;
 - уміє злагоджено співати в ансамблі; імпровізує різноманітні приспівки на основі засвоєних навичок зі співу, імітує звукові образи;
 - самостійно використовує знайомі пісні в іграх, хороводах, грі на музичних дитячих інструментах.
- *Музично-ритмічні рухи:*

- уміє ходити під музику легко, ритмічно, бігає швидко, легко, високо піднімаючи ноги; підстрибує з невеликим просуванням уперед; перестрибує з ноги на ногу; стрибає на двох ногах, виконує прямий галоп;
- виконує рухи з предметами (та без предметів) різноманітного характеру;
- вміє передавати музичний образ засобами пластики та міміки;
- вміє самостійно змінювати рухи відповідно до змін музики (двочастинна форма);
- вміє самостійно ставати в коло та виходити з нього; зменшує і збільшує коло;
- уміє запрошувати пару до танцю, веде свою пару по колу; уміє ходити та бігати в парі на носочках і тримаючись руками з партнером (руки вперед, навхрест). Дотримується правильного положення в парі (хлопчик спиною до кола, дівчинка — обличчям у коло);
- уміє komponувати танець із декількох фігур;
- уміє виконувати танцювальні рухи: ставити ногу на п'ятку, носок уперед, напівубік; притоптувати однією ногою або тупотіти двома; плескати долонями в такт музики; плескати по колінах; виконувати напівприсідання; плавно піднімати руки вгору — у сторони — вгору; відходити спиною; кружляти в парах, додержуючись правильної постави; робити “вертушки” парами; робити перші спроби щодо виконання елементів народних танців.

Вікові особливості музичного розвитку дітей старшого дошкільного віку

Показники музичної компетенції дітей віком від п'яти до шести (семи) років

- уміє впізнавати знайомі твори за вступом, закінченням;
- знає автора й назву знайомого твору;
- розрізняє вокальну та інструментальну музику;

- сприймає твори тричастинної форми;
- уміє виділяти окремі фрази, частини в інструментальному музичному творі;
- виділяє приспів, заспів у пісні;
- розрізняє музику за характером (спокійна, весела, урочиста, сумна, тривожна, ніжна, ігрова, легка, рухлива, жвава тощо);
- може слухати музику в дитячому садку і вдома, емоційно відгукуватися на неї, самостійно розрізняти засоби музичної виразності; розповідати про свої враження від почутої музики;
- уміє використовувати власні знання про музику в самостійній художній діяльності; передавати у рухах та малюнках настроїв, характер музичного образу, зміст твору;
- виділяє засоби музичної виразності: темп, динаміка, регістр. Розрізняє нюанси (повільно-швидко, прискорено-уповільнено; голосно-тихо, дуже голосно-дуже тихо; високо-низько, вище-нижче);
- розрізняє й називає жанр незнайомих музичних творів (танок, марш, колискова);
- знає та розрізняє різні види танців: народні, бальні, сучасні;
- уміє давати оцінку знайомій музиці в цілому та окремим уривкам;
- висловлюється про музику, уміє пов'язувати зміни в музиці з розвитком образу;
- знає, що є музика народна, класична, сучасна; називає деякі з цих творів.

Зокрема,

- *зі співів:*

- співає виразно, дзвінким голосом, легким рухливим звуком;
- уміє співати співуче, плавно, мелодійно;
- бере дихання перед початком співу, між музичними фразами; уміє розподіляти дихання самостійно, без нагадування педагога;

- чітко промовляє слова, правильно передає приголосні звуки наприкінці слів;
- чисто інтонує мелодію пісні, точно передає ритмічний малюнок;
- уміє співати з музичним супроводом і без нього;
- співає в різному темпі, уміє посилювати чи послаблювати звучання;
- має навички злагодженого ансамблевого співу;
- вміє самотійно виконує пісні;
- може самотійно складати пісню на слова знайомих та улюблених віршів або на заданий текст; імпровізувати музичні запитання / відповіді;
- вміє використовувати знайомі пісенні образи в сюжетно-рольових іграх, самотійній художній діяльності; отримує задоволення від музичної імітації звукових образів;
- *музично-ритмічних рухів:*
 - вміє виконувати основні види рухів: ходьба (бадьоро, урочисто, м'яко, плавно, з носка широко), стрибки з ноги на ногу, підскоки з просуванням уперед, прямий та боковий галоп; біг (швидко, повільно, легко, сильно, м'яко, обережно, стрімко);
 - вміє виконувати гімнастичні вправи (з предметами, без предметів) відповідно до ритму музики;
 - виконує вправи із шиккування. Добре орієнтується в просторі, уміє ходити в шерензі, по колу в колоні та в парі (трійці, четвірці), додержуючись інтервалів руху; уміє зменшувати й розширювати коло, розходитись із пари, ходити змійкою;
 - уміє самотійно запрошувати пару до танцю, веде пару по колу, дотримується правильної постави в парі;
 - може самотійно імпровізувати, придумувати варіанти образних рухів (під час ігор, танців, інсценівок тощо);
 - уміє залучати до участі в інсценівках, драматизаціях, сюжетно-рольових іграх, де має змогу виявити свої вміння та навички з музично-ритмічних рухів;

- достатньо впевнено почуває себе в музичних рухах, виконує їх виразно й невимушено; володіє своїм тілом, користується жестами, мімікою, пластикою (для відображення характеру та динаміки розвитку образу);
- уміє komponувати танець із декількох фігур;
- виконує такі танцювальні рухи: крок польки; змінний крок; приставний крок; приставний крок із присіданням; крок із притупуванням; різноманітні рухи руками (плавні та напружені; м'які та тверді; широкі та м'які); ритмічно плескає в долоні;
- уміє виконувати елементи українського народного танцю: бігунець, колупалочка, присідання з викидом ніг;
- знає назви танцювальних термінів;
- *гри на музичних інструментах:*
 - самостійно вибирає найбільш виразні за тембром звучання музичні інструменти;
 - може грати в ансамблях чи оркестрі на різних дитячих музичних інструментах нескладні мелодії знайомих народних пісень (у межах октави);
 - підбирає на слух знайомі твори дитячого музичного фольклору (забавлянки, примовки, лічилки, колисанки);
 - бере участь у грі в «Оркестр».
- *музичної грамоти:*
 - може розрізнити й проспівати різні за висотою звуки (2–3);
 - уміє визначати, скільки зіграно звуків одночасно — один, два чи три, між якими звуками більша відстань;
 - розрізняє довгий та короткий звук;
 - уміє проплескати або вистукати на ударних інструментах невеликий ритмічний малюнок;
 - уміє використовувати умовні позначки для зображення ритмічного малюнка коротенької пісеньки;
 - визначає напрямок руху мелодії (угору-вниз). Показує напрямок мелодії рукою або викладає графічно;

- уміє розрізняти звуки, які знаходяться один біля одного (під час руху мелодії) — «звуки-сусіди»;
- уміє розрізняти коротенькі приспівки (без слів) за звучанням інтервалів («Труба», «Гойдалки»);
- самостійно знаходить тоніку (останній заключний звук). Уміє закінчити пісню;
- знає, що таке нотний стан; називає ноти першої октави; знає, де вони знаходяться; вміє їх проспівати й викласти на фланелеграфі;
- розрізняє регістрові ключі (скрипковий, басовий);
- може самостійно використовувати музично-дидактичні ігри; отримувати задоволення від самовираження в цих іграх;
- уміє переносити набуті музично-сенсорні вміння та навички в самостійну художню діяльність.

Отже, неодмінними компонентами музичного виховання дітей шестирічного віку мають бути:

- слухання музики;
- творення музики;
- музикування в ансамблях та оркестрі;
- імпровізація.

Усі ці види музичної діяльності мають бути вже на більш високому рівні, із серйознішими завданнями для дітей та якістю їх виконання. Наприклад, під час слухання музики діти мають вже не лише почути думку композитора, а й:

- проаналізувати власні емоції, естетичні почуття, які викликало звучання того чи іншого музичного твору;
- помітити взаємозв'язок засобів музичної виразності з почуттями, вираженими у музиці;
- відчувати драматургію розвитку музичного твору;
- визначити особливості мелодії, гармонії, інструментального складу, якщо це симфонія чи інший твір інструментальної музики.

Діти шестирічного віку спроможні об'єктивно оцінити музичну діяльність своїх товаришів, визначати рівень їхнього виконання, надати певні зауваження, допомогти тощо. Із дітьми шести років слід активно впроваджувати такі види роботи, як творення музики та імпровізація – сольне, ансамблеве виконання, гра в оркестрі тощо, а також вже необхідно надавати знання про музику.

Дитяча музична творчість спрямована на розвиток самостійності, співпереживання дітьми досягнутих результатів, емоційного збагачення, естетичної насолоди від власної творчості. Так, власна музична творчість дітей може бути виражена у:

- створенні мелодій та цілих п'єс для шумового оркестру, ансамблю, соло;
- диригуванні музичними творами;
- театралізованій постановці музичних казок та ігор;
- імпровізації голосом та на музичних інструментах певного настрою, характеру, «переклички» різних музичних інструментів.

Практичні завдання для перевірки знань студентів за Розділом 1

Семінар ТЕМА 1. Роль музики у вихованні особистості.

План:

1. Виховна роль музичного мистецтва. Емоційний, фізіологічний і психологічний вплив музики на людину.
2. Роль музичного виховання в історії педагогіки. Вислови давньогрецьких мислителів про музичне виховання громадян (Конфуцій, Платон, Аристотель). Погляди Й.Гете, Г.Ващенко, К.Стеценка, В.Сухомлинського, К.Ушинського, В.Верховинця щодо музичного мистецтва як одного із важливих засобів всебічно розвинутої особистості дитини, її моральної, емоційної і естетичної сфери.
3. Дослідження сучасних науковців щодо сприятливого впливу музики на мозок людини. Практика вивчення наук через мистецтво. Зв'язок музики та математики (Піфагор, А.Ейнштейн).
4. Вплив класичної музики на організм людини.

Запитання для самоконтролю студентів

1. У чому полягає виховна функція музичного мистецтва?
2. Як музика впливає на емоційний стан людини?
3. Який фізіологічний ефект має музика на організм людини?
4. Яким чином музика впливає на психологічний стан особистості?
5. Яке значення надавали музичному вихованню давньогрецькі мислителі (Платон, Аристотель, Конфуцій)?
6. Якими були погляди Й. Гете на роль музики у вихованні особистості?
7. Як К. Ушинський та В. Сухомлинський оцінювали виховний потенціал музичного мистецтва?

8. Яке значення музики для розвитку моральної, емоційної та естетичної сфер дитини підкреслювали українські педагоги (Г. Ващенко, К. Стеценко, В. Верховинець)?

9. Які сучасні наукові дослідження підтверджують сприятливий вплив музики на мозок людини?

10. Що таке «вивчення наук через мистецтво», і яке місце в цьому займає музика?

11. Як пов'язані музика та математика у поглядах Піфагора?

12. Чому А. Ейнштейн вважав музику важливою для наукового мислення?

13. Який вплив має класична музика на фізичний і психоемоційний стан людини?

14. У яких ситуаціях може використовуватись класична музика з терапевтичною метою?

15. Які композитори класичної музики найбільш часто використовуються в освітньо-виховному процесі?

Семінар ТЕМА 2. Організація роботи з музичного виховання дітей у закладах дошкільної освіти.

План:

1. Функції, мета, освітні завдання музичного виховання в ЗДО.
2. Умови успішної музично-педагогічної роботи з дітьми дошкільного віку.
3. Основні показники компетентності дошкільника у світі музики.
4. Програмно-методичне забезпечення процесу музичного виховання дошкільників. Зміст музично-педагогічної роботи в чинних програмах (Базовому компоненті дошкільної освіти, комплексних програмах, програмах та посібниках для роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби).

Запитання для самоконтролю студентів

1. Яка мета музичного виховання в закладах дошкільної освіти?
2. Які основні функції виконує музичне виховання в ЗДО?
3. Які освітні завдання розв'язуються в процесі музичного виховання дошкільників?
4. Які умови необхідні для ефективної організації музично-педагогічної роботи з дошкільниками?
5. Яка роль емоційного фону та естетичного середовища у процесі музичного виховання?
6. Чому важливою є взаємодія вихователя та музичного керівника?
7. Що включає в себе поняття «музична компетентність» дошкільника?
8. Які навички та вміння свідчать про сформованість музичної компетентності у дітей?
9. Як визначити рівень емоційного та естетичного сприймання музики дитиною?
10. Яке програмно-методичне забезпечення використовується для організації музичного виховання в ЗДО?
11. Яке місце музичного виховання в Базовому компоненті дошкільної освіти?
12. Які особливості реалізації змісту музичного виховання передбачено у комплексних програмах?
13. Які існують програми та посібники для роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби, у сфері музичного виховання?

Індивідуальні завдання

Провести теоретичне дослідження з наступним його представленням (презентацією) (до 15 хв.) на одну із запропонованих тем:

- Основні принципи музичного виховання дітей згідно сучасних наукових поглядів про основи розвивального навчання в неперервній сфері освіти, розвиток у дітей музичних здібностей.
- Специфіка музики як мистецтва, її навчальні, розвивальні та виховні можливості
- Прогресивний характер поглядів на сутність музичного виховання видатних вчених, педагогів, музикознавців
- Характеристика сучасних програм з музичного виховання дітей дошкільного віку
- Реалізація в сучасних програмах концепції музичного виховання дітей на основі української національної культури, фольклору

Семінар ТЕМА 3. Внесок українських композиторів у теорію і практику музичного виховання дітей.

План:

1. Композиторська та педагогічна діяльність М.Лисенка, М.Леонтовича, К.Стеценка, Я.Степового, С.Воробкевича, В.Верховинця, Ф.Колеси, С.Людкевича, Л.Ревуцького.
2. Сучасні українські композитори – дітям (Ж.Колодуб, Г.Сасько, М.Скорик, Е.Брилін, І.Кириліна та ін.).

Запитання для самоконтролю студентів

1. Який внесок Миколи Лисенка у розвиток дитячого музичного репертуару та музичної освіти в Україні?
2. Як Микола Леонтович сприяв розвитку вокального виховання дітей?

3. Які особливості педагогічних поглядів Кирила Стеценка щодо музичного виховання дошкільників?
4. Чим відзначається музична діяльність Якова Степового у сфері дитячої музичної творчості?
5. Як оцінити вплив творчості Сидора Воробкевича на виховання музичних смаків дітей?
6. У чому полягає заслуга Василя Верховинця в організації дитячого музичного виховання через фольклор?
7. Який внесок зробили Філарет Колесса і Станіслав Людкевич у теоретичне обґрунтування музичного виховання?
8. Які методичні ідеї виявляються у творчості Левка Ревуцького щодо навчання дітей музиці?
9. Які твори Жанни Колодуб створено спеціально для дітей, і як вони можуть використовуватись у ЗДО?
10. Як музика Геннадія Саська сприяє розвитку емоційної сфери дошкільників?
11. У чому педагогічна цінність творів Мирослава Скорика для музичного виховання?
12. Які особливості дитячої музики Едуарда Бриліна?
13. Як твори Ірини Кириліної сприяють формуванню естетичних уподобань у дітей?

Індивідуальні завдання

Провести теоретичне дослідження з наступним його представленням (презентацією) (до 15 хв.) на одну із запропонованих тем:

- Використання музики українських композиторів в різних формах роботи з дітьми дошкільного віку.
- Креативний підхід до ознайомлення дітей з біографіями композиторів.
- Мультфільми для дітей з музикою сучасних українських композиторів.
- Найвідоміші твори українських композиторів – екскурс в історію.

Семінар ТЕМА 4. Умови для розвитку музичних здібностей дошкільників.

План:

1. Розвиток музичних здібностей як запорука успішної музичної діяльності дітей, основа формування музично-естетичних смаків, інтересів, потреб.
2. Спадковість (музичні династії), раннє навчання, музичне середовище як чинники успішного розвитку музичних здібностей.
3. Визначення поняття здібностей (Б.Теплов). Основні музичні здібності (ладове чуття, музично-слухові уявлення, почуття ритму).
4. Параметри та засоби діагностики музичних здібностей дітей дошкільного віку.
5. Принципи розкриття природних музичних задатків дітей.
6. Збагачення емоційного досвіду дитини засобами музики.
7. Співпраця педагогів та батьків як умова ефективного освітнього процесу музичного виховання дітей.

Запитання для самоконтролю студентів

1. Чому розвиток музичних здібностей вважається основою успішної музичної діяльності дошкільників?
2. Який вплив має музичне виховання на формування естетичних смаків та інтересів у дітей?
3. Як спадковість може впливати на музичні здібності дитини?
4. Яке значення має раннє музичне навчання для формування музичних умінь?
5. Яку роль відіграє музичне середовище в розвитку музичних задатків дитини?
6. Як визначав поняття «здібності» Борис Теплов?
7. Які основні музичні здібності виділяють у дітей дошкільного віку?

8. Як виявляється ладове чуття, музично-слухові уявлення та почуття ритму?
9. Які параметри використовують для оцінювання рівня музичних здібностей у дошкільників?
10. Які методи та прийоми доцільно застосовувати для діагностики музичних здібностей?
11. Які принципи сприяють ефективному розкриттю природних музичних задатків у дітей?
12. Як педагог має діяти, щоб підтримати індивідуальні музичні схильності кожної дитини?
13. Як музика сприяє збагаченню емоційного досвіду дитини?
14. Які музичні засоби викликають найяскравіші емоції у дітей дошкільного віку?
15. Чому важливо налагодити співпрацю між педагогом і батьками в контексті музичного розвитку дітей?
16. Які форми взаємодії з батьками є найбільш ефективними у справі розвитку музичних здібностей дошкільників?

Індивідуальні завдання

Провести теоретичне дослідження з наступним його представленням (презентацією) (до 15 хв.) на одну із запропонованих тем:

- Психолого-педагогічні особливості музичного розвитку дітей дошкільного віку.
- Розвиток музично-сенсорних здібностей дітей засобами спеціальних творчих завдань.
- Специфіка співпраці вихователя, музичного керівника та батьків у процесі розвитку музичних здібностей дітей.
- Виявлення обдарованих дітей та специфіка роботи з ними в умовах ЗДО.

- Діагностика рівня музичних, артистичних та творчих здібностей дітей.

Семінар ТЕМА 5. Вікові особливості музичного розвитку дітей дошкільного віку.

План:

1. Вікова періодизація дітей відповідно до статті 4 чинного Закону України «Про дошкільну освіту» (редакція від 20.05.2020).
2. Вікові особливості та показники музичного розвитку немовлят та дітей раннього віку.
3. Вікові особливості та показники музичної компетенції дітей молодшого дошкільного віку відповідно до видів музичної діяльності.
4. Вікові особливості та показники музичної компетенції дітей середнього дошкільного віку відповідно до видів музичної діяльності.
5. Вікові особливості та показники музичної компетенції дітей старшого дошкільного віку відповідно до видів музичної діяльності.
6. Компоненти музичного виховання дітей дошкільного віку.

Запитання для самоконтролю студентів

1. Які вікові періоди дітей визначено у статті 4 чинного Закону України «Про дошкільну освіту» (редакція від 20.05.2020)?
2. Чим характеризуються межі кожного вікового періоду у дошкільному віці?
3. Які особливості музичного реагування притаманні немовлятам?
4. Які показники музичного розвитку характерні для дітей раннього віку?
5. Яке значення має слухання музики та емоційне спілкування з дорослим у цьому віковому періоді?
6. Які особливості сприймання музики в дітей молодшого дошкільного віку?

7. Які форми музичної діяльності найефективніші для цього віку?
8. Які основні показники музичної компетенції дітей 3–4 років?
9. Як змінюється здатність дітей до активної участі в музичній діяльності в середньому дошкільному віці?
10. Які нові навички у співі, музикуванні та ритміці з'являються у дітей 4–5 років?
11. Які показники дозволяють оцінити рівень музичного розвитку дитини середньої групи?
12. Які вміння та навички характеризують музичну компетентність дітей старшого дошкільного віку?
13. Як проявляється здатність до музичного аналізу, інтерпретації та творчості в цьому віці?
14. Чому саме старший дошкільний вік є найбільш сприятливим для розвитку творчого музикування?
15. Які компоненти складають структуру музичного виховання дітей дошкільного віку?
16. Як кожен компонент (слухання, спів, ритмічні рухи, гра на інструментах, творчість) сприяє розвитку дитини?

Індивідуальні завдання

Провести теоретичне дослідження з наступним його представленням (презентацією) (до 15 хв.) на одну із запропонованих тем:

- Психолого-педагогічні особливості музичного розвитку дітей дошкільного віку.
- Розвиток музично-сенсорних здібностей дітей засобами спеціальних творчих завдань.
- Специфіка співпраці вихователя, музичного керівника та батьків у процесі розвитку музичних здібностей дітей.
- Виявлення обдарованих дітей та специфіка роботи з ними в умовах ЗДО.

- Діагностика рівня музичних, артистичних та творчих здібностей дітей.
- Реалізація в сучасних програмах концепції музичного виховання дітей на основі української національної культури, фольклору.

Список рекомендованої літератури до Розділу 1.

1. Аристова Л. Методика музичного навчання та виховання: навч.-метод. посібник. Миколаїв: Іліон, 2018. 404 с.
2. Виншінська Я.М. Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч.-метод. посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 288 с.
3. Газіна І. О. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки "Дошкільна освіта", вихователів дошкільних навчальних закладів та батьків / І. О. Газіна. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – 196 с.
4. Горбенко С. С. Основи методики музичної освіти: особистісний дискурс. навчально-методичний посібник. Київ: Вид-во УДУ імені М. П. Драгоманова, 2024. 206 с.
5. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. К.: Освіта, 1998. – 255 с.
6. Крутій К. Термінологічне поле музичного заняття в дошкільному навчальному закладі. *Музичний керівник*. 2015. №11. С. 4-8.
7. Лісовська Т. А. Л 63 Теорія і методика музичного виховання: навчально-методичний посібник. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2022. 330 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0055343.pdf>
8. Михайличенко О. В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (ретроспективно-теоретичний аспект): монографія 2-е вид., доп. І

перероб. – Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня»; Вид-во «Козацький вал», 2007. 356 с.

Додаткова

1. Вотаманюк Т. Роль родини в музичному вихованні дітей. *Палітра педагога*. 2009. №3. С. 26-31.
2. Кондратець І. Умови для розвитку музичних здібностей дошкільників. *Музичний керівник*. 2016. № 2. С. 4-7.
3. Шикирінська О.А. Вплив музичного виховання на формування морально-естетичної культури дітей дошкільного віку // «Педагогічні науки» // Науковий журнал – Випуск 74 / – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. – С. 36-40.

Інформаційні ресурси

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Лист МОН України "Щодо організації роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах", № 1/9-454 від 02.09.2016 р.: <http://osvita.kr-admin.gov.ua>
3. Про організацію роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах (лист Міністерства освіти і науки України від 02.09.2016 № 1/9-454) <https://www.pedrada.com.ua/article/194-qqq-16-m9-07-09-2016-organizovumo-robotu-z-muzichnogo-vihovannya-dtey-doshklного-vku>

РОЗДІЛ 2. Європейські педагогічні системи музичного виховання

2.1. Система музично-ритмічного виховання Є. Ж.-Далькроза

Еміль Жак Далькроз (1865-1950) – швейцарський педагог-музикант, автор системи музично-ритмічного виховання (ритмічна гімнастика), яка була створена на початку ХХ століття) і викладена у теоретичній праці «Ритм, його виховне значення для життя і мистецтва» (1907). Свою систему музично-ритмічного виховання Е. Ж. Далькроз створив, враховуючи *потребу дітей у русі*. В основі даної системи лежить використання спеціально підібраних

тренувальних вправ, які виконувалися під ритмічну музику і розвиток на цій основі у дітей музичного слуху, пам'яті, уваги, ритмічності, пластичної виразності рухів. На думку Е. Ж. Далькроза, з перших днів життя дитини слід розвивати у неї так зване «м'язове чуття», тобто вміння розрізняти і відчувати напружений і ненапружений стан м'язів. У залежності від характеру звучання музики один і той же рух може виконуватися по-різному – з більшою чи меншою напругою, з раптовою або поступовим або раптовим напруженням чи розслабленням м'язів чи суглобів.

Основа методики – єдність музики, слова і руху, де музика є «ідеальним зразком організованого руху», основоположною силою, а не акомпанементом чи музичним фоном. Головним стрижнем ритмічної гімнастики Е. Ж. Далькроза є життєдайна, кінетична (рухова) енергія *ритму*.

Педагогічні принципи. Музично-ритмічне виховання Е. Ж. Далькроза спрямоване на:

- розвиток загальної музикальності та інтелектуальних здібностей дітей на основі синтезу співу, руху, імпровізації;
- усвідомлення складових музичної мови за допомогою руху, через створення візуальних образів;

- пізнання музики через тактильні, кін естетичні та візуальні відчуття.

Практичним втіленням цієї системи є спеціальні вправи, в яких певний засіб музичної виразності – темп, ритм, штрихи, динаміка – має втілюватися у таких рухах, як кроки, біг, стрибки, плескання тощо. Усі ці вправи сприяють не лише розвитку у дітей моторних здібностей, а й формують у них відчуття ритму.

Крок виступає базовим елементом ритмічних вправ, що лежить в основі формування музично-рухової координації у дітей дошкільного віку. У практиці музичного виховання застосовуються такі види рухів:

- Основні: ходьба, біг, стрибки;
- Загальнорозвивальні: махи руками й ногами, вправи з предметами (стрічками, м'ячами тощо), що сприяють розвитку плавності, гнучкості, пластичності та точності рухів;
- Імітаційні: відтворення рухів людей, тварин, природних явищ або техніки (наприклад, «пташка летить», «паровоз їде»).

Ритмічна гімнастика як засіб розвитку мовлення та творчості

Методика ритмічної гімнастики Е. Ж. Далькроза спрямована на розвиток голосу, інтонаційної виразності мовлення, що має особливу значущість для дітей із мовленнєвими порушеннями. Вона передбачає поєднання пластичної та вокальної імпровізації: дитина не лише рухається в ритмі музики, а й одночасно співає або наспівує, що сприяє синхронізації рухових і мовленнєвих процесів.

Корекційний потенціал ритмічних вправ

Ритмічна гімнастика має високу корекційну ефективність і широко використовується в роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби, зокрема:

- синдром Дауна;
- затримку психічного розвитку (ЗПР);
- загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ);
- психоемоційні та психоневрологічні порушення.

Педагогічне застосування вправ, спрямованих на втілення музичного ритму в рухах, дає змогу:

- врівноважувати діяльність нервової системи дитини;
- знижувати психомоторне збудження або активізувати інертних дітей;
- нормалізувати рухову активність, усуваючи зайві або неконтрольовані рухи.

Загальний вплив ритмічної гімнастики

Регулярне використання ритмічних вправ у процесі музичного виховання сприяє:

- удосконаленню загальної та дрібної моторики;
- розвитку координації рухів;
- покращенню постави;
- підвищенню життєвого тону дитини.

Таким чином, ритмічна гімнастика є не лише ефективним засобом музичного розвитку, а й важливим інструментом педагогічної корекції та зміцнення психофізичного здоров'я дошкільників.

Нині елементи системи музично-ритмічного виховання Е. Ж. Далькроза присутні навіть у найпростіших методах сучасної ритмопластики, і в багатьох країнах світу його ритмічна гімнастика широко застосовується на музичних заняттях у дитячих садках та школах. (Додаток В.)

2.2. Музична педагогіка Карла Орфа

Одну з найефективніших практичних систем комплексної музичної діяльності розробив німецький педагог і музикант *Карл Орф* (1895-1982) – німецький композитор і педагог, послідовник далькрозівської системи.

Основа методики: «Шлях до музики через елементарне комплексне музикування». Ця система

фактично спрямована на «визволення» природної музикальності людини і будується на *поєднанні руху, співу та гри* на доступних дітям шумових та ударних музичних інструментах.

Орф-педагогіка – це особливий тип музичної педагогіки, яку називають *креативною*. Вона заснована на особливій організації педагогічного процесу, яка дітям дає змогу проявляти себе через гру на музичних інструментах, створювати власні танцювальні композиції, співати та акомпанувати собі. Однією із *головних ідей* музично-педагогічної системи Карла Орфа є власна *дитяча творчість*, що створює атмосферу радості, формує особистість дитини, сприяє та стимулює розвиток творчих здібностей у дітей.

Карл Орф – німецький композитор і педагог, автор новаторської системи музичного виховання дітей, що ґрунтується на використанні *елементарної музики* – найпростішої форми музичного вираження, тісно пов'язаної з рухом, словом і танцем. К. Орф вважав, що така музика має бути *створена самою дитиною*, яка стає не пасивним слухачем, а *активним учасником музичного процесу*.

Основні положення системи К. Орфа:

- Елементарна музика: створюється без складної техніки, у простих формах, доступних дитині.
- Принцип активного музикування: навчання через дію, імпровізацію, гру.
- Види діяльності:
 - рухи під музику;
 - гра на простих інструментах (ксилофонах, металофонах, барабанах тощо);
 - співи;
 - декламація;
 - імпровізація;
 - ансамблеве та оркестрове музикування.

Особливості використання музичних інструментів:

Орфівські інструменти прості у виконанні, не потребують тривалого навчання, дають змогу дітям зосередитися на музиці, ритмі та імпровізації.

- Класифікація орфівських інструментів:

- мелодичні ударні (ксилофони, металофони, гlockenspiel);
- немелодичні ударні (литаври, барабани, тарілки тощо);
- духові (блокфлейти, сопілки);
- смичкові (для гри на «порожніх» струнах).

Зв'язок з мовленнєвим розвитком:

У системі К. Орфа важливу роль відіграють «озвучені жести» (оплески, притупування, удари по тілу), які використовуються як ритмічний супровід під час:

- мовленнєвих ігор;
- співу;
- інструментального музикування.

Таке поєднання руху, слова і музики сприяє розвитку мовленнєвої виразності, ритмічного слуху, координації.

Практика впровадження в дошкільній педагогіці:

Вітчизняними педагогами систему Орфа адаптовано до умов музично-ігрового спілкування в дошкільних закладах, що передбачає поєднання:

- ритмізованих жестів;
- елементів мелодекламації;
- імпровізованого акомпанементу на елементарних інструментах.

Навчально-методичне забезпечення:

Основні педагогічні ідеї систематизовано у 5-томному посібнику К. Орфа «Шульверк»:

- вправи для дитячих інструментів;
- пісенний репертуар з акомпанементом;
- вправи у вимові, декламації;
- ритмічні ігри;
- театралізовані сценки.

Використання системи К. Орфа застосовується у сучасній арт-терапії.

2.3. Методика Марії Монтесорі.

Система *Марія Монтесорі* (1870-1952), розроблена італійською лікаркою і педагогом нею понад століття тому, спрямована на розвиток фізичної, психічної та духовної сфер особистості дитини, є досі актуальною – про це свідчить значна кількість садочків, що працюють за цією методикою в багатьох країнах світу, зокрема й в Україні. Система М. Монтесорі – одна з найпопулярніших серед батьків і педагогів та викликає дискусії щодо переваг та реалізації в умовах різних закладів дошкільної освіти та сім'ї. Попри те, що М. Монтесорі не ставила за мету музичний розвиток дитини – він відбувався в контексті сенсорного розвитку (розвитку відчуттів) дитини, – в сучасній практиці закладів дошкільної освіти, зокрема й в Україні, накопичується досвід реалізації музичного розвитку на засадах педагогіки М. Монтесорі.

Суть Монтесорі-педагогіки полягає в організації освітнього процесу навколо *трьох основних компонентів*:

1. Дитина — активний учасник розвитку;
2. Середовище — спеціально організований простір, що стимулює самостійну діяльність;
3. Педагог — спостерігач і м'який координатор, який підтримує, але не нав'язує свою волю.

Основний принцип: «Допоможи мені зробити це самому» — провідна ідея, що відображає філософію поваги до внутрішньої активності дитини, її природної потреби до самостійності та саморозвитку.

Характерні риси методу:

- Вільна діяльність дітей у межах чітко структурованого середовища;

- Матеріали для розвитку, які мають самоконтроль і сприяють формуванню сенсорики, мовлення, мислення;
- Індивідуалізація навчання відповідно до темпу та інтересів кожної дитини;
- Становлення внутрішньої дисципліни через самоконтроль, а не зовнішнє покарання чи винагороду.

Роль дорослого:

- Створити підготовлене середовище;
- Спостерігати й підтримувати ініціативу дитини;
- Не заважати дитині, якщо вона зосереджено працює;
- Втручатися лише тоді, коли це дійсно необхідно.

Відмінності від традиційного для нас дитячого садка: немає типового поділу на вікові категорії – у різновікових групах діти адаптуються до дорослого життя. Заняття проводяться індивідуальні або в невеликих підгрупах (2-3 дитини). Традиційним і обов'язковим є групове заняття – так зване *коло*, яке завжди веде наставниця, але вона лише допомагає спільній розмові. Цікаво, що під час ігор вмикають музику – діти можуть під неї крокувати (для цього на підлозі є жовта лінія у формі еліпсу) або просто слухати спокійну музику, відпочиваючи.

Важливою складовою методики М. Монтесорі в аспекті музичного виховання дітей є «уроки тиші», що тривають від 1 до 5 хвилин, упродовж яких відбувається відпочинок центральної нервової системи й водночас тренування волі. У контексті формування слухового самоконтролю та розвитку здатності до самоспостереження важливим є привчання дітей до правильного положення тіла в стані спокою. Педагог демонструє еталонне сидіння, акцентуючи увагу вихованців на ключових позиційних елементах: положенні рук (вільно розміщені на колінах), розташуванні ніг (повністю стоять на підлозі), випрямленій поставі та спокійному носовому диханні при закритому роті.

У процесі навчання дітей поступово привчають до збереження статичної пози та мовчання. Саме за таких умов створюється оптимальне середовище для

актуалізації внутрішньої уваги, коли дитина може зосередитись на відчуттях власного тіла. Досвід показує, що більшість дітей із подивом усвідомлюють наявність взаємозв'язку між руховими актами та акустичними явищами, зокрема виявляють, що певні звуки супроводжують рухи тіла, а також можуть виникати внаслідок м'язового напруження або дихання.

Таким чином, вправи на зосереджене нерухоме сидіння в поєднанні з дихальним самоконтролем є ефективним засобом розвитку первинних навичок слухового аналізу, сприяють формуванню основ саморегуляції та є передумовою для подальшого розвитку мовленнєвої самосвідомості.

Вправи на «уроках тиші»

- *«Звук всередині нас»* (використовуються звичайні сухарики й сушки). Вимикаються усі джерела звуків. Дитина закриває вуха долонями і прислухається. По-перше, дитина має почути биття власного серця, а потім – своє дихання. Потім педагог просить дитину покласти до рота сухарик, сісти в початкову позу, закривати вуха долонями і прожувати сухарик. Запитання дитині: на що був схожий звук в її голові, яким він був – тихим чи гучним? Така вправа знайомить дитину із світом всередині себе, вчить спрямовувати увагу на свої відчуття та аналізувати їх.

- *«Говоримо пошепки»*. Діти розміщуються по великій кімнаті обличчям один до одного. Завдання: розмовляти спочатку голосно, але поступово стишуючи, намагатися почути іншого та вести діалог. Можна ускладнити завдання: відсідати далі один від одного, заплющувати очі, щоб не бачити міміки співрозмовника. Така вправа вчить слухати і чути.

- *«Відгадай, що за звук»*. Використовуються знайомі дітям предмети, що створюють звуки. Дитина із заплющеними очима вгадує предмет за його звучанням (наприклад, шарудіння аркушем паперу). Подібним чином можна вгадувати звуки, які демонструють тварини, транспорт, музичні інструменти тощо.

Такі вправи проводять одночасно із музичними заняттями, де дітей знайомлять з творами композиторів різних епох та національностей, надаючи перевагу образним творам (Е. Гріг «Ранок», П. Чайковський «Хвороба ляльки», «Похорони ляльки», «Нова лялька», М. Лисенко «Елегія», М. Качурбіна «Ведмедик з лялькою танцюють полечку» тощо).

Також на заняттях музикою практикується озвучення на шумових інструментах дитячих пісеньок, які діти добре знають «Іди, іди, дощику», «Печу, печу хлібчик» та ін., де діти не лише мають змогу проявити свою творчість, працюючи із шумовими інструментами, порівнювати та співвідносити шуми, але й вчаться відтворювати ритм пісні.

Вправи на дихання:

- надуваємо «кульку» щокими (вдих) і лопаємо (швидкий видих);
- «покладемо» нотку в долоню – сховали, тоді відкрили і подмухали на неї теплим, а потім холодним повітрям.

Вправи на розвиток звуковисотних відчуттів:

- показати напрямок руху звуків рукою (релятивна система) – прості мелодичні звороти I-VII-I; I-II-I; I-II-III, які педагог наспівує на мурмурандо (із закритим ротом);
- проплескати ритми власних імен;
- відгадати мелодію пісні – педагог наспівує її на мурмурандо, а діти відгадують.

Вправи на розвиток ритмічного відчуття:

- відгадати за приплесканим ритмом своє ім'я;
- виконання пісень під власний ритмічний супровід (наприклад, пісня «Куй, куй, ковалі»: четвертні долі проплескуються в долоні, а половинні – по колінцях; показ рухів: діти сидять у колі, на слова «куй, куй, ковалі» – підіймають по черзі то праву, то ліву ногу, «а старого коваля» – діти зсуваються всередину кола, «посадили на коня» – розсуваються з кола (Додаток Д).

Розвиток музичного слуху

М. Монтессорі вважала, що музику потрібно вивчати з уміння розрізняти звуки, які оточують дитину, зокрема, й різноманітні шуми. Для цього використовуються *шумові циліндри* (з різними наповнювачами), *дзвіночки* (звучання яких слід слухати і порівнювати – це сприяє розвитку абсолютного слуху; за допомогою дзвіночків, які мають різну висоту звуків, діти можуть порівнювати їх висоту, створювати власні мелодії) та *металофон* (діти вдаряють паличкою по пластинці і слухають звучання). Також використовують *підручні матеріали* : горіхи, папір, фольгу, які стають шумовими інструментами для елементарного дитячого музикування (елементи системи К. Орфа).

Отже, ефективність методики М. Монтессорі підтверджується дослідженнями науковців і практиків: люди, які змінили світ, створили Google, Вікіпедію, Твітер, – усі вони випускники школи Монтессорі; школа Монтессорі мала відомих педагогів: Тетяна Сухотіна-Толстая (донька Л. Толстого), принцеса Діана та ін.

Практичні завдання для перевірки знань студентів за Розділом 2

Семінар ТЕМА 6. Європейські педагогічні системи музичного виховання

План:

1. Система музично-ритмічного виховання Є. Ж. Далькроза.

Єміль Жак-Далькроз – основоположник системи музично-ритмічного виховання, його вклад у методику музичного виховання. Єдність музики, слова і руху (ритмопластика) як основа методики Є. Ж. Далькроза. Педагогічні принципи музично-ритмічного виховання Є. Ж. Далькроза. Ритмічна гімнастика. Корекційний потенціал ритмічної гімнастики. Основні методи і прийоми розвитку чуття ритму і навичок виконання музично-ритмічних рухів. Відображення в рухах музичних образів у їх розвитку. Використання різних рухів з галузі фізкультури, гри-драматизації, танцю при слухання музики чи розучування пісні.

2. Музична педагогіка К. Орфа.

Система комплексної музичної діяльності Карла Орфа. Елементарне музикування, використання елементарної музики – новаторство німецького педагога і композитора. Поєднання руху, співу та гри на дитячих музичних інструментах як основа методики К. Орфа. Орф-педагогіка як особливий тип музичної (креативної) педагогіки. Дитяча творчість як головна ідея музично-педагогічної системи К.Орфа. Використання «озвучених жестів» (звуків тіла) як основний принцип роботи за системою К.Орфа. «Шульверк» – п'ятитомний посібник К.Орфа. Використання ідей К.Орфа в сучасних методиках (арт-терапія).

3. Методика М. Монтесорі в аспекті музичного виховання.

Музичний розвиток дитини як складова педагогічної системи М.Монтесорі.

Уроки тиші, спеціальні вправи на виявлення зв'язку звуку та руху, дихальні вправи, вправи на розвиток звуковисотного, ритмічного відчуття, музичного слуху. Використання елементів системи К.Орфа (природних

матеріалів як шумових інструментів). Підтвердження ефективності методики М.Монтесорі (приклад).

Запитання для самоконтролю студентів

1. Хто був засновником системи музично-ритмічного виховання, і в чому полягає її основна ідея?
2. У чому полягає єдність музики, слова і руху (ритмопластики) в системі Є. Ж. Далькроза?
3. Які педагогічні принципи лежать в основі методики Далькроза?
4. Що таке ритмічна гімнастика та який її корекційний потенціал?
5. Які методи і прийоми використовуються для розвитку почуття ритму у дітей?
6. Як у методиці Далькроза відображається музичний образ у русі?
7. Яку роль відіграють рухи з фізичної культури, драматизації та танцю в цій системі?
8. У чому полягає суть системи елементарного музикування К. Орфа?
9. Як К. Орф поєднує рух, спів та гру на інструментах у своїй методиці?
10. Що таке «озвучені жести» в Орф-педагогіці?
11. Яке значення має дитяча творчість у музично-педагогічній системі К. Орфа?
12. Яку структуру має посібник «Шульверк» і для чого він призначений?
13. Як використовуються ідеї К. Орфа в сучасних методиках, зокрема в арт-терапії?
14. У чому новаторство Орфа як музичного педагога?
15. Яке місце займає музичне виховання в педагогічній системі М. Монтесорі?
16. Яке значення мають «уроки тиші» у формуванні музичного слуху та чуття ритму?

17. Які вправи використовуються в системі Монтесорі для розвитку музичного сприймання?
18. Як у методиці Монтесорі реалізується зв'язок звуку і руху?
19. Яким чином М. Монтесорі адаптувала елементи системи Орфа до своєї педагогіки?
20. Які докази ефективності методики Монтесорі можна навести (з прикладів або досвіду)?
21. Як впливають вправи з природними матеріалами (як шумовими інструментами) на музичний розвиток дошкільників?

Індивідуальні завдання

Провести теоретичне дослідження з наступним його представленням (презентацією) (до 15 хв.) на одну із запропонованих тем:

4. Зарубіжні системи музичного виховання, використання їх методик у вітчизняній музичній педагогіці.
5. Форми роботи з дітьми дошкільного віку над розвитком ритмічного відчуття за системою Карла Орфа (елементарне музикування).
6. Вальдорфська педагогіка про важливість музично-ритмічного виховання дітей.
7. Єміль Жак-Далькроз – основоположник системи музично-ритмічного виховання, його вклад у методику музичного виховання. Специфіка педагогічних ідей Є. Ж. Далькроза.
8. Використання методики Є. Далькроза в галузі фізкультури, гри-драматизації, танцю при слуханні музики чи розучування пісень з дітьми дошкільного віку.
9. Методика М. Монтесорі та її втілення в сучасній дошкільній освіті в контексті музичного виховання.
10. Використання методики Шінічі Сузукі (Японія) у процесі музичного виховання дітей дошкільного віку.

Список рекомендованої літератури до Розділу 2.

1. Войтко Т.О. Музичний розвиток у системі М. Монтессорі. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 1 (91). С. 15-18.
2. Орф-підхід та інклюзія: метод. посіб. / Уклад :В. В. Колодяжна, Т. Черноус. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 100 с. (іл.)
3. Поповська О. А., Якименко Ю. І., Береженна Л. Ю. Елементарне музикування Карла Орфа як засіб розвитку довільності пізнавальних процесів дітей дошкільного віку з ознаками обдарованості. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2022. Вип. 64. С. 137-147.
4. Улюкаєва І. Г. Педагогічна діяльність та ідеї Марії Монтессорі // *Історія дошкільної педагогіки: підручник*. – Київ: Слово, 2016. – С. 145-162.
5. Шаповал О. Упровадження концепції «елементарного музикування» Карла Орфа у систему музичного виховання дошкільників // *Вихователь-методист дошкільного закладу*. – 2010. – с. 57-66.

Додаткова

1. Вільчковський Е., Денисенко Н., Шевченко Ю. Інтеграція рухів і музики у фізичному розвитку дітей старшого дошкільного віку. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 128 с.
2. Катрук А. Формування творчих здібностей дітей за допомогою музично-ритмічних рухів // *Музичний крівник*. – 2015. – №4. – С. 4.
3. Семизорова В.В. Використання системи «елементарного музикування» Карла Орфа в освітньому процесі дошкільного навчального закладу / В.В. Семизорова, І.Я. Шараєвська, Н.В. Степаненко. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 68 с.

Інформаційні ресурси

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Лист МОН України "Щодо організації роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах", № 1/9-454 від 02.09.2016 р.: <http://osvita.kr-admin.gov.ua>.
3. Про організацію роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах (лист Міністерства освіти і науки України від 02.09.2016 № 1/9-454) <https://www.pedrada.com.ua/article/194-qqq-16-m9-07-09-2016-organzovumo-robotu-z-muzichnogo-vihovannya-dtey-doshklnogo-vku>

РОЗДІЛ 3. Методичні основи музичного виховання дітей

3.1. Види музичної діяльності дітей дошкільного віку

Розвиток музично-творчих здібностей дітей дошкільного віку відбувається у процесі музичної діяльності.

Основними видами музичної діяльності дошкільників є:

- сприймання і слухання музики;
- співи;
- музично-ритмічні рухи;
- гра на дитячих музичних інструментах;
- музична творчість (пісенна, у рухах та пластиці, творче музикування).

3.1.1. Сприймання та слухання музики

Серед чинників, що забезпечують входження дитини у світ музичного мистецтва, першорядну роль відіграє психічний процес *сприймання*. Наукові дослідження засвідчують, що слуховий аналізатор у немовлят починає функціонувати раніше, ніж зоровий. Ба більше, доведено: ще в пренатальний період дитина здатна сприймати звуки, зокрема розрізняти голоси матері та батька за умови їх цілеспрямованого звертання до неї. Це свідчить про первинність *тембрового чуття* як однієї з фундаментальних музичних здібностей.

Уже у віці шести місяців дитина реагує на мелодійні структури, звуки різноманітних музичних інструментів, виявляючи диференційоване емоційне ставлення. Відтак саме з цього віку постає необхідність систематичного впровадження елементів музичного виховання. Доцільним є ознайомлення дітей із колисковими піснями, забавлянками, ігровими піснями, танцювальними мелодіями, звучанням різних музичних інструментів, різноманітним ритмічним

структур. Емоційна реакція на музичну інформацію (звуки) є маркером адекватного сприймання музики в цьому віковому періоді.

Поступово на цьому ґрунті формується емоційно-рухова реакція на музику. У зв'язку з цим важливим засобом психічного розвитку та емоційної розрядки дитини є звукова іграшка. Її використання в поєднанні з музичним звучанням у процесі гри активізує формування зв'язків між емоційною сферою та психомоторною діяльністю, що становлять основу розвитку музичних здібностей.

Під час прослуховування колискових (як у живому виконанні, так і в аудіозаписі), зокрема в інтерпретації матері, а також під час звучання інструментальних творів (наприклад, Л. Ревуцький «Коліскова» з циклу «Три п'єси для дітей») у дитини формується чутливість до ліричної мелодії, плавного ритму, що відтворюється у вигляді природного руху погойдування (див. Додаток Д.1). Відтак вже у віці чотирьох-шести місяців, не кажучи про вік одного року і старше, діти мають можливість долучатися до прослуховування музики у різних формах: сприймання живого музичного виконання, співу, гри на інструменті тощо.

Водночас надзвичайно важливим є дотримання вікових нормативів *тривалості слухання музики (часового регламенту)*:

- для дітей до одного року – до однієї хвилини;
- для дітей молодшого дошкільного віку – не більше однієї-двох хвилин;
- для дітей середнього та старшого дошкільного віку – від однієї до трьох хвилин.

Регламентована тривалість музичного впливу забезпечує оптимальне навантаження на центральну нервову систему дитини та сприяє розвитку цілісного музичного сприймання відповідно до її вікових можливостей.

Дітям віком від двох до чотирьох років з нормальним психічним розвитком притаманні такі музичні здібності:

- емоційний відгук на музику;

- відчуття музичного ритму;
- відчуття тембру;
- звукообразність музичного сприйняття.

Слуховий аналізатор у дітей цього віку розвинений в анатомічно-фізіологічному аспекті настільки, що забезпечує повноцінне та якісне сприймання музичних творів. Інакше кажучи, діти в цьому віці можуть *сприймати музичний твір адекватно художньому образу й емоційно його пережити* на своєму індивідуальному рівні. Водночас діти можуть виявляти різне ставлення до тембрів, регістрів, наприклад: «Не треба так голосно – мені страшно від такої музики» або «Музику я слухаю ручками і не можу спокійно сидіти». До таких потреб дітей слід уважно ставитися і враховувати у процесі сприймання музики. Діти у віці від двох до чотирьох років спроможні добре запам'ятати до 20 інструментальних п'єс та до 30 пісень (народних, з мультфільмів), які вони чули в живому виконанні, від батьків, у запису, по радіо тощо.

Сприймання музики дітьми у віці від двох до чотирьох років *характеризується цілісністю*, і тому будь-яке відхилення від музичного тексту – зміна ритму, тембру, ладу, темпу – призводить до того, що діти перестають упізнавати прослуханий твір. Цілісність сприймання – це та позитивна якість, яка забезпечує дітям повноцінне сприймання музичного образу, який інакше пережити і зрозуміти неможливо.

Тому потрібно *розвивати і виховувати у дітей здатність*:

- дивуватися і захоплюватися музикою;
- емоційно переживати, радіти, слухаючи музику;
- отримувати насолоду від гри на музичних інструментах (шумових і з визначеною висотою звуку);
- розуміти красу народних свят і обрядів, що супроводжуються музикою;

- виявляти бажання пластично (за допомогою музичних рухів) «інтонувати», переживати музику – всі рухи мають бути виразними і відповідати настрою і характеру музичного образу, дійства тощо.

Діти віком від чотирьох до п'яти років починають більш диференційовано *переживати настрій, характер музичного образу, його драматургію*. Вони виявляють досить сильне відчуття ритму і на рівні сприймання, і на рівні відтворення. Тому дітям цього віку необхідно давати слухати музичні твори зі складним ритмом і просити їх відтворювати його руками, різними рухами. Це позитивно впливатиме на розвиток пластичності та виразності кінестетичної сфери у дітей, а також – на сприймання ними художнього образу та драматургії музичного твору.

Окрім того, у дітей віком від чотирьох до п'яти років вже досить *розвинені музично-слухові уявлення*, а це дає їм змогу:

- запам'ятовувати музику (її цілісний образ);
- відтворювати мелодію на музичному інструменті;
- співати мелодію так, як вони можуть (здебільшого через моторику, а не звуковисотний слух, який насамперед відіграє лише роль своєрідного коректора).

У дітей віком від чотирьох до п'яти років *необхідно розвивати емоційну, рухову та звукообразну чутливість*. Для цього потрібно:

- слухати з дітьми непрограмні твори;
- розвивати у дітей відчуття захоплення красою музичних творів.

Діти мають отримувати емоційне задоволення від слухання музики, а також задоволення від власного виконання або створення мелодії, ритмічного малюнка тощо.

Для слухання музики необхідно підбирати високохудожні та яскраві твори, на перших етапах ознайомлення – твори національної музики. З огляду на те, що музика є потужним емоційним подразником, добір музичних творів для слухання має здійснюватися за принципом контрасту: чергування мелодійних і активних композицій, одноголосних і багатоголосних форм тощо.

При цьому рівень гучності повинен відповідати межам меццо-форте – меццо-піано, аби не перевантажувати слуховий апарат дитини. Надзвичайно важливо, щоб музика для слухання була високохудожньою, а на початкових етапах ознайомлення – ще й національно орієнтованою.

Необхідно враховувати існування *феномену національного музичного генотипу*, що дає змогу навіть дітям наймолодшого віку природно переживати й емоційно осмислювати музичні твори, які відповідають їхній етнокультурній приналежності. Діти раннього віку вже здатні диференціювати лад, ритм, гармонію, тембри, характерні для національної музики. З огляду на це, до репертуару для слухання варто включати українські народні пісні, забавлянки, небилиці, а також фрагменти творів українських композиторів-класиків – В. Косенка, М. Леонтовича, М. Лисенка, Л. Ревуцького та інших.

Після ґрунтовного ознайомлення дітей з національним музичним фольклором і класикою доцільно розширювати їхній музичний досвід шляхом залучення до сприймання кращих зразків світової музичної класики, зокрема творів В. А. Моцарта, Р. Шумана, Е. Гріга, П. Чайковського та ін.

Однак слід пам'ятати, що спроможність дитини до якісного сприймання музики обмежена в часі: діти можуть концентрувати увагу на музичному творі лише протягом *однієї-двох хвилин*. Це зумовлює високу відповідальність педагога у доборі репертуару. Кожне скорочення музичного твору для слухання повинно бути методично обґрунтованим і не позбавляти фрагмент художньої цінності. Доцільним є виділення завершеної музичної думки – фрази, речення, періоду.

Варто акцентувати, що у контексті музичного слухання не існує «дитячої» музики в сенсі її художньої вартості. Мова йде про справжню, високохудожню музику, зокрема ту, що написана композиторами-класиками спеціально для дітей. Її не слід плутати з музикою прикладного характеру, яка призначена для дитячого виконання (з урахуванням фізіологічних обмежень – малих рук, мимовільної уваги та пам'яті) і має переважно педагогічну спрямованість.

Поширеною є хибна думка про неспроможність дітей молодшого шкільного віку повноцінно сприймати й емоційно переживати художні образи серйозної музики. Насправді це не відповідає дійсності. Натомість короткі твори на кшталт «Горобчик», «Зайчик» тощо, які мають переважно зображальний характер, не є ефективними для формування глибокого художнього сприймання. Лише в процесі взаємодії з високохудожніми творами в дітей формується відповідний рівень музичної культури. Слухання якісної музики має перетворитися для дитини на своєрідне «свято пізнання» – джерело позитивних емоцій і радості.

У процесі слухання музики можуть застосовуватись елементи ігрової діяльності – улюблені іграшки дітей (ведмедик, мишеня, жабеня, метелик, лялька), які допоможуть персоніфікувати та емоційно інтерпретувати музичний образ. Важливо пам'ятати, що лише музика, яка є зрозумілою для дитини, викликає в неї щире зацікавлення та зосереджене сприймання.

Після прослуховування доцільно проводити обговорення характеру музичного твору: визначати разом з дітьми відповідні епітети, образні порівняння, з'ясовувати їхні емоційні враження. Проте перш ніж навчати дітей слухати музику, необхідно прищепити їм уміння слухати тишу.

Також під час прогулянок слід звертати увагу дітей на звуки природи – шелестіння листя, спів пташок, подих вітру, хрускіт снігу під ногами тощо. Такий досвід розвиває слухову чутливість, яка згодом трансформується у вміння усвідомлено слухати музику.

Виходячи з викладеного, слід дотримуватись таких *методичних засад*:

- формування якісного фундаменту музичного розвитку має відбуватись у нерозривному зв'язку з розвитком психічної організації дитини;
- педагог має залучати дітей до порівняння високохудожніх музичних творів із сучасною масовою музичною продукцією, допомагаючи їм самостійно обирати ті твори, які викликають позитивні емоції та естетичне задоволення;

- неприпустимо використовувати твори музичної класики як фоновий супровід – їх художнє значення розкривається лише за умови активного сприймання та емоційного залучення.

Натомість сучасна «легка» музика може бути використана як елемент дозвілленої діяльності – під неї діти можуть рухатися, гратися, розважатися. Водночас слід контролювати рівень гучності, не допускаючи перевищення допустимих меж.

Слухання музики, здатність емоційно адекватного на неї реагування – одне з основних умов успішного навчання музиці. До слухання музичного твору дітей треба підготувати: зручно розташувати їх і запропонувати насолодитися тишею. За висловом відомого піаніста Генріха Нейгауза, «музика перебуває в тиші, немов діамант в оксамиті».

Враження від музики в дітей складаються не лише коли вони безпосередньо її слухають, а ще до цього – під час *вступного слова* педагога, не млявого та формального, «засміченого» загальними словами без конкретного змісту, а обов'язково емоційного, яке має відповідати таким *умовам*:

- лаконічність – задовге, навіть цікаве. вступне слово знижує увагу дітей;
- образність – «жива» розповідь заохочує послухати музику;
- помірність викладу яскравих фактів – інтерес дітей до твору необхідно «розтягнути» на кілька занять;

Враження від музики у дітей формуються не лише в процесі її безпосереднього слухання, а й на етапі попереднього налаштування – під час *вступного слова педагога*. Важливо, щоб це слово не було млявим, формальним або перевантаженим загальними, абстрактними фразами без конкретного змісту. Навпаки, воно має бути емоційно насиченим, змістовним і відповідати таким основним *вимогам*:

- *Лаконічність*: надмірно розлоге, навіть цікаве за змістом вступне слово призводить до зниження уваги дітей і послаблює подальше сприймання музики;
- *Образність*: «жива» розповідь із виразними художніми деталями створює внутрішній настрій, заохочує дітей до активного слухання музичного твору;
- *Помірність викладу яскравих фактів*: надмірна інформаційна насиченість на першому етапі може знизити інтерес у майбутньому; тому доцільно «розподіляти» цікаві факти про твір, композитора чи контекст його створення на кілька занять, підтримуючи інтерес дітей до подальшого ознайомлення з музичним матеріалом.
- *Різноманітність змістового наповнення* є важливою умовою ефективного слухання музики: педагогічне слово перед прослуховуванням твору щоразу має бути змістовно новим і ціннісно насиченим. В одному випадку доцільно коротко ознайомити дітей зі змістом музичного твору, в іншому – розповісти про історію його створення або про постать композитора. За потреби ці компоненти можна об'єднувати, аби забезпечити цілісне й емоційно виразне сприймання музичного матеріалу.

Важливо зауважити, що педагог не повинен нав'язувати дітям особисті асоціації щодо музики.

Звучання твору. Гучність має бути помірною, адже занадто голосні звуки викличуть у слухачів неприємні відчуття, а тихі й тьмяні – пройдуть повз їхню увагу. Під час сприймання музичного твору педагог має стати для своїх вихованців *взірцем* уважного слухача. Неприпустимо увімкнути аудіозапис і в цей час читати, писати, або вийти з кімнати, навіть на хвилинку. Важливо підбирати музику в якісному, найкращому виконанні (якщо педагог грає сам, то це має бути яскраво, темпераментно й виразно).

Слухання музики в різних видах діяльності. Слухання музики передує багатьом видам музичної діяльності. Зокрема, перш ніж *розучити пісню*, діти мають уважно її послухати, проїнятися змістом, настроєм, а вже потім

поступово засвоювати текст і мелодію. Щоб *відтворити на елементарних музичних інструментах* заданий музичний фрагмент, спершу його також слухають, зазвичай у виконанні педагога. Визначають характер і форму, темпові зміни, особливості ритму тощо. Зі сприймання починається й *озвучення пісні інструментами* або «тілесною перкусією». Спочатку пісню слухають в аудіо записі чи у виконанні педагога, вимальовують в уяві «план» майбутньої гри.

Діти люблять танцювати, імпровізувати в танці, вигадувати його продовження чи кінцівку. Щоб *танцювальна творчість* була успішною, потрібно вміти уважно, вдумливо сприймати музичний твір, під який треба рухатися, прогнозувати зміни в майбутньому танці відповідно до характеру звучання. В *ігровій діяльності дітей* теж спочатку необхідно послухати музику, щоб зрозуміти зміст гри. Педагог налаштовує, підштовхує дітей до роздумів щодо характеру й структури музичного твору, навчає співвідносити ігрові дії з певною його частиною

Методи аналізування музики дітьми. Мета застосування методів і прийомів для кращого сприймання дітьми музичного твору – виховання грамотного уважного слухача, здатного насолоджуватися музикою.

Основні педагогічні *методи* під час слухання та аналізу музики дошкільниками: *наочність та співтворчість*.

- *Наочність* – це метод пізнання музики. Живе споглядання не обов'язково є зоровим. У дошкільників сприймання музики тісно пов'язане з образним мисленням. Вибір певних наочних прийомів для активізації музичного сприймання підказує джерело додаткової інформації про музику. Якщо це літературний твір (вірш, цитата з казки, прислів'я) або фрагмент твору, який слухатимуть, ідеться про *наочно-слухові прийоми*. Вони апелюють до слуху дитини.

Наочно-зорові прийоми – це художні ілюстрації, іграшки, посібники тощо. В роботі з малюками широко застосовуються іграшки, які «рухаються», «розмовляють». Виходять невеличкі театральні вистави, під час яких діти

слухають музику. Ілюстрації частіше використовуються в роботі зі старшими дошкільниками.

Також можна орієнтуватися на м'язово-рухові відчуття дітей, щоб закріпити в них уявлення про деякі музичні явища (наприклад, під час слухання «Морських етюдів» К. Дебюссі пропонуємо дітям зобразити мешканців моря в «хорі рук» пантомімою). Так, слухаючи веселу чи спокійну музику з молодшими дітьми, використовуються рухи з паличками, прапорцями, кубиками. Зі старшими дошкільниками, пропонуючи дітям розрізнити частини твору, регістри, ритмічні особливості, також використовуються різні рухові елементи: постукування, хлопки, піднімання та опускання рук тощо.

- Здатність слухача до *співтворчості* – другий метод, без якого сприймання музики значно збіднюється. Головну роль тут відіграє *уява* – дитина на основі вже сформованих вражень про музику уявляє образ конкретного музичного твору, який слухає тут і зараз. Вона створює свій, суб'єктивно-забарвлений, новий «варіант» музичного образу. Реалізувати цей метод можна під час *малювання під музику*. Діти переносять конкретні зорові образи, викликані звуками, на папір за допомогою фарб, кольорових олівців або фломастерів. До цього методу відносяться також здатність дитини *вигадувати під музику*:

- рухові мініатюри;
- літературні історії, що втілюють музичні «перипетії»;
- продовження сюжетної лінії твору;
- шумовий супровід;
- слова до мелодії тощо.

У процесі аналізу музичного твору доцільно залучати дітей до активної творчої взаємодії із прослуханим матеріалом, зокрема шляхом пропозиції уявити себе композиторами: дібрати власну назву до твору або запропонувати варіант його темпового характеру відповідно до особистого емоційного сприймання.

«Без музики важко уявити собі життя людини. Без звуків музики вона була б неповна, глуха, бідна ... прихильниками і знавцями музики не народжуються, а стають ... » (Д. Шостакович). Найкраще й найприродніше, коли шанувальниками гарної музики стають ще в дитинстві. В цю чудову пору життя все прищеплюється і засвоюється легко і продуктивно.

Для дитини дуже важливо те, що є цінним для її батьків, адже в неї ще не склалися стереотипи смаків, і тому ті звуки, які вона чує навколо себе вдома, поступово стають для дитини еталоном норми й предметом переваги. Багато дорослих людей надають перевагу «легкій», естрадній музиці натомість класиці з тієї простої причини, що «не розуміють» класичну музику. Залишаючись «таємницею за сімома печатками», ця музика часто викликає у них нудьгу. А могла б збагатити їх життя високою сприйнятливістю до всього прекрасного, емоційної чуйністю, здатністю переживати щасливі хвилини захвату від дотику з шедеврами світового мистецтва. Інакше кажучи, дитина переймає смаки батьків, які, найчастіше, слухають не класичний, а сучасну розважальну музику з її надвисотними й наднизькими частотами. А це не тільки не сприяє розвитку слуху, а й дуже погано впливає на нервову систему, негативно впливає на емоційний стан дитини. Коли слух дитини починає вбирати в себе різноманітні враження від класичної музики, це формує у нього відповідний інтонаційний досвід. Тобто, саме інтонації, почуті в класичній музиці, стають поступово все більше і більше звичними для слуху. А те, що для нас звично й упізнається – викликає позитивні емоції.

Однак, недостатньо просто ставити записи класичної музики в очікуванні звикання до неї. Цей процес можна й прискорити, якщо зробити слухання *активним*, залучаючи дитини в гру з питаннями і відповідями, звертаючи його *увагу на конкретику музичної мови*:

1. Запропонувати дитині визначити жанр музики, що звучить. Це не так вже й складно, адже всю музику спрощено-умовно можна поділити на три жанри: пісня, танець, марш. Це вже буде першим наближенням до розуміння характеру музичного твору.

2. Нехай дитина спробує охарактеризувати темп: швидкий, повільний, спокійний, рухливий тощо.

3. Для формування почуття ритму дуже важливо, щоб дитина вміла для початку визначити якщо не розмір, то хоча б метр музики. Іншими словами, чи можна під цю музику марширувати (дводольний метр), або під неї було б зручно танцювати вальс (тридольний метр)?

4. Попросити дитини порахувати, скільки разів в п'єсі прозвучала одна і та ж мелодія (це змусить його уважно прислухатися до мелодійного малюнку).

5. Запропонуйте дитині послухати твір для скрипки, або віолончелі, або для флейти і попросіть вгадати: на якому інструменті виконується музика?

6. Дуже корисно буває залучити до слухання музики суміжні види мистецтв, такі, як живопис і поезію. Можна заздалегідь підібрати 2-3 репродукції картин відомих живописців і запитати: яка з картин більше відповідає музиці, що звучить. Те ж саме можна зробити з короткими віршами, заздалегідь підібраними до певної музиці.

Для того, щоб дитина успішно впорався з цими завданнями, зразки живопису і поезії повинні бути досить виразні емоційно, щоб їх можна було легко асоціювати з музичним контекстом.

7. Звичайно ж, підібрана для слухання класична музика повинна бути не надто складною для сприйняття, близькою до світу дитини. Наприклад, можна запропонувати послухати 2-3 п'єси з «Альбому для юнацтва» Р. Шумана. При цьому повідомити дитині назву тільки однієї з п'єс і запропонуйте вгадати: який саме п'єсі відповідає ця назва?

Отже, щоб навчити слухати й чути музику, слід систематично й послідовно залучати дітей до цієї діяльності. Варто заохочувати інших педагогів і батьків брати участь у процесі: разом відвідувати театри або влаштовувати «місцеві філармонії» на території дитячого садка, запрошуючи для виступів професійних музикантів або викладачів музичної школи. Слухання «живої» музики, знайомство зі справжніми музичними інструментами. Що мають «голос і душу» – дуже цінно для дитини. Рівень її

сприймання стає усвідомленішим. Музика торкається потаємних куточків серця, а значить – назавжди стає його бажаним другом!

3.1.2. Співи.

«Заспівають діти – заспіває народ»

К. Ушинський.

Дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом для формування та розвитку співочого голосу. Заняття співом становлять

важливу складову гармонійного розвитку дитини дошкільного віку. Виховання слуху та голосу позитивно впливає на формування мовлення, яке, у свою чергу, є матеріальною основою мислення. Виконання вокальних вправ сприяє також вирішенню окремих порушень звуковимови.

Систематичне вокальне виховання чинить благотворний вплив на фізичне здоров'я дитини: спів не лише приносить емоційне задоволення, а й слугує вправою для розвитку дихальної системи, що, у свою чергу, впливає на функціонування серцево-судинної системи. Таким чином, дитина, виконуючи співочі вправи, водночас опановує елементи дихальної гімнастики, яка сприяє зміцненню загального стану здоров'я.

У процесі вокального навчання формується цілісний комплекс музичних здібностей: емоційна чутливість до музики, ладове відчуття, музично-слухові уявлення, ритмічне чуття. Спів активізує розумову діяльність, сприяє розвитку естетичних і моральних уявлень дитини.

Музично-педагогічна діяльність у закладах дошкільної освіти визначається педагогічною ідеєю навчити дитину співати чітко, виразно, з любов'ю, емоційною наснагою, а головне – художньо довершено, із самовіддачею. Формування співочих навичок належить до найскладніших і водночас найважливіших аспектів музичного виховання дітей дошкільного віку.

Під час навчання вокалу необхідно враховувати, що голосовий апарат дитини є крихким, вразливим, перебуває у постійному розвитку відповідно до загального фізіологічного дозрівання організму. У зв'язку з цим особливої уваги набуває не лише володіння методикою вокального навчання, а й обережне ставлення до голосу дитини, застосування таких прийомів вокальної техніки, які сприяють гармонійному й безпечному розвитку її співочого голосу.

Системна педагогічна робота передбачає урахування як загальних фізіологічних, так і індивідуальних вокальних особливостей кожної дитини. Відтак пріоритетним напрямом у реалізації завдань вокального виховання виступає індивідуально-диференційований підхід до розвитку музичних здібностей кожної дитини.

Навчання дітей дошкільного віку співу має на меті не лише формування співочих навичок, а й комплексний розвиток музичних, мовленнєвих, інтелектуальних та емоційних здібностей.

Основними завданнями навчання дітей співу:

- виховувати любов та інтерес до співочої діяльності;
- розвивати емоційну чуйність;
- формувати співочі навички;
- розвивати виконавську майстерність;
- розширювати музичний кругозір та уявлення про навколишній світ;
- засвоювати навички хорового співу;
- розвивати дитячу пісенну творчість.

1. Формування правильного вокального дихання – навчання дітей основам дихальної техніки, що забезпечує вільне та природне звукоутворення.

2. Розвиток чистоти інтонування – виховання здатності точно відтворювати висоту звуків, поступове формування ладового відчуття.

3. Розвиток діапазону і гнучкості голосу – вправляння у виконанні звуків різної висоти, сили та тривалості відповідно до вікових можливостей.

4. Формування виразності співу – розвиток музично-виражальних навичок: інтонаційної виразності, динамічних відтінків, тембрового забарвлення тощо.

5. Виховання артикуляційної чіткості – формування навичок виразної вимови тексту пісень, удосконалення мовленнєвої моторики.

6. Розвиток музичної пам'яті й уваги – вправлення в запам'ятовуванні мелодій, текстів пісень, музичних структур і логіки виконання.

7. Формування навичок ансамблевого співу – розвиток уміння співати в групі, слухати одне одного, дотримуватись спільного темпу й динаміки.

8. Збагачення музичного досвіду дітей – ознайомлення з різними жанрами вокальної музики, включно з народною, класичною, сучасною дитячою творчістю.

9. Формування інтересу та любові до співу – стимулювання емоційного відгуку на пісенний матеріал, розвиток естетичного ставлення до музики.

10. Зміцнення фізичного і психоемоційного здоров'я – використання співу як засобу психофізіологічної релаксації, активізації дихальної системи та загального самопочуття дитини.

Для початку навчання співу необхідно визначити діапазон звучання, тип та індивідуальні особливості голосу дитини, а також систематично розвивати і зміцнювати його, створюючи сприятливу «звукову атмосферу», що сприяє гармонійному розвитку вокального апарату та слухових здібностей. Взаємодія голосових і слухових процесів є ключовою умовою формування співочих навичок у дітей.

Співочий діапазон — це обсяг звуків, що визначається інтервалом між найвищим і найнижчим тоном, у межах якого голос звучить природно і якісно. Робочий діапазон голосу дітей дошкільного віку зазвичай охоплює ноти від *ре*, *мі* до *сі* першої октави, хоча деякі діти можуть відтворювати також ноти *до*, *до дієз*, *ре* другої октави.

Характеристика голосового діапазону за віковими групами:

- 3–4 роки — *ре*–*ля* першої октави;

- 4–5 років — *ре-сі* першої октави;
- 5–6 років — *ре-сі* першої октави, іноді до другої октави.

У процесі навчання співу важливо звертати увагу на положення тіла дитини: посадку, поставу, положення голови і корпусу, відкриття рота під час співу.

Основні вимоги до правильної *співацької постави*:

- сидіти або стояти прямо;
- уникати сутулості;
- не напружувати корпус і шию;
- тримати голову рівно, без нахилів і напруги;
- дихати вільно, не робити вдихів у середині слова;
- співати природним голосом, уникаючи форсованого чи надмірно гучного звучання;
- відкривати рот переважно у вертикальному напрямку, не розтягуючи його в ширину, щоб уникнути викривленого, «білого» тону;
- тримати нижню щелепу вільною, губи — рухливими і пружними.

Постійного контролю потребує *природність голосового звучання* під час співу і мовлення. Важливо попереджати перенавантаження голосового апарату, зокрема шляхом уникання надмірного наслідування гучного дорослого співу. Батьків необхідно інформувати про шкоду крикливого мовлення і співу, а також застерігати від співу дітей на вулиці в холодну або вологу погоду.

Основні принципи навчання співу дітей:

1. *Цілеспрямованість, систематичність, плановість* — передбачають чітке планування занять, їх регулярність і послідовність. Важливо, щоб спів був інтегрованим у різні види діяльності дітей: не лише в межах музичних занять, а й під час ранкової гімнастики, прогулянок у теплу пору року, трудових процесів тощо.
2. *Диференційований підхід* — полягає в урахуванні індивідуальних особливостей кожної дитини під час організації навчального процесу.

3. *Доброзичливість і відкритість* — створення емоційно комфортного середовища, що сприяє вільному розвитку вокальних здібностей дітей.

Репертуар. Звертаючись до Базового компоненту дошкільної освіти, чинних програм, де музичний репертуар представлений великою кількістю музичних творів, запропонованих для використання, педагог має розуміти, що розвиток музичної творчості малят відбувається у просторі дитячої поп-культури, поряд із класичною музикою та фольклором. Тільки поліжанровість та полістилістичність музики збагатять слухові уявлення дітей, допоможуть зрозуміти, що музика існує в багатьох жанрах та стилях.

Сучасна українська музика, яка лине у радіо- і телеефірі, справляє великий вплив на дітей, їхнє світобачення і мислення. Діти легко запам'ятовують популярні мелодії, наспівують їх. Введення творів якісної, високохудожньої дитячої поп-музики в пісенний репертуар дошкільників сприяє формуванню в дошкільнят життєвої творчої активності, закладає основи музичної культури: інтерес до музики та музичної діяльності, здатність переживати й усвідомлювати емоційний зміст творів, проявляти вибіркове ставлення до окремих виконавців, композиторів, пісень та загалом сприяє вихованню любові та поваги до української культури, щирого патріотизму.

Насамперед слід обрати серед багатьох митців тих українських виконавців, з творчістю яких можна ознайомити дітей на музичних заняттях, святах і розвагах. Це, зокрема творчі доробки Наталії Май, Ірини Федишин, гурту «Мандри», Олександра Злотника, Володимира Івасюка (зокрема, маловідома його дитяча «Зелена пісенька»), Михайла Катричка, Алли Мигай, Анни Олейнікової, Лесі Горової, Ірини Киріліної, Ірини Тарнавської, Тіни Кароль та ін. Звернувши увагу дошкільнят на доробок вітчизняних композиторів, поетів, артистів, який може зацікавити малят, в них пробуджується бажання дізнатися більше про цих митців та їхню творчість. Звісно, варто поцікавитися й уподобаннями самих дітей.

Репертуар дитячих пісень повинен бути різноманітним по тематиці, включати пісні про природу, дитячий садок, порах року, школу, а також жартівливі, ігрові, святкові.

Пісенний репертуар повинен відповідати таким *вимогам*:

- Пісні, які вивчають діти різних вікових груп повинні бути високохудожніми, пізнавальними і емоційно насиченими.
- Мелодії пісень мають бути простими, яскравими і різноманітними за характером.
- Тематика пісень повинна бути різноманітна, але близька і зрозуміла всім дітям.
- Мелодії пісень повинні відповідати вокальним можливостям дітей по діапазону.
- У молодших групах пісня повинна складатися з коротких музичних фраз. В середній і старшій групі музичні фрази мають бути довшими.
- Темп пісень для молодших груп має бути не швидкий, тому що дітям цього віку важко вимовляти пісні у швидкому темпі. У середніх групах темп пісень – жвавий, у старших – репертуар включає різні за темпом пісні.
- Ритм мелодій повинен бути простим, складатися з поєднання восьмих, четвертих та половинних нот.
- Кожна наступна пісня має бути складнішою за попередню (по вокальних навичках, мелодії, ритмічного малюнку та формі).

На етапі формування вокально-хорових навичок одночасно задіюються майже всі *компоненти вокально-хорової техніки*.

Основними елементами цього процесу є:

- дихання;
- звукоутворення;
- дикція;
- стрій (чистота інтонування);
- ансамбль.

Початковим етапом виступає формування наспівності звучання, що ґрунтується на елементарному володінні *співочим диханням*, яке безпосередньо впливає на чистоту, красу звуку та виразність виконання. Цей процес є складним і тривалим, тому на початковому етапі він зосереджується на формуванні навичок плавного та рівномірного вдиху і видиху без розриву музичної фрази. Якість видиху значною мірою залежить від правильно здійсненого вдиху. Важливо навчити дітей своєчасному та природному вдиху без надлишкового повітряного навантаження й участі плечей. Цьому сприяють дихальні вправи за методикою О. Стрельникової («Долоньки», «Погоничі», «Насос», «Кішечка» та інші). Надалі діти оволодівають навичками швидкого та спокійного вдиху, що особливо актуально для виконання рухливих пісень та міжфразових переходів.

Робота над співочим диханням тісно пов'язана із *звукоутворенням*. Ефективне формування цих навичок вимагає системного підходу: використання вокальних вправ, візуальних підказок (жестів), наочного демонстрування техніки. Наприклад, після вступу до пісні пропонується уявно «понюхати квітку», а потім одразу почати спів. Щоб уникнути розриву слова, педагог демонструє як правильне, так і помилкове виконання. Для розвитку дихання використовуються вправи на проспівування голосних звуків, відкритих складів (так, та, ля), фраз, які ускладнюються від коротких до довших, зокрема: «Я йду і співаю». За умови правильної постановки голосу звукоутворення має бути природним, дзвінким, легким, без напруження і крику.

Чітка дикція передбачає скоординовану роботу голосового апарату: нижньої щелепи, губ, м'якого піднебіння та язичка.

Правила вокальної дикції такі:

1. Наголошені голосні не змінюються (як пишуться так і вимовляються), наприклад «корова», «в лісі», «зима», «літо», «мама».
2. Голосний «а» приспіві вимовляємо заокруглено, наближено до голосного «о», «е» - до «и», «і» - до «и».

3. Перед розучуванням пісні треба виразно, повільно і чітко вимовити текст дорослому, а потім разом з дітьми повторити, тобто навчати їх правильно вимовляти під час співу.

Стрій – це чистота вокальної інтонації. Щоб досягти чистоти інтонування (чистого, не фальшивого звучання), необхідно розвивати музичний слух дітей: мелодичний слух та ладове чуття.

Робота над інтонуванням (точним відтворенням мелодії) розпочинається з ознайомлення дітей із поняттям висоти звуку через вправи типу «малювання голосом». Цей вид діяльності передбачає вільне ковзання голосом за намальованими лініями. Перед виконанням графічних моделей діти озвучують природні явища (завивання вітру, політ жука чи птаха, стрибки м'яча тощо), що розвиває вміння самостійно контролювати лінію руху голосу. Згодом діти виконують моделі за малюнком або підказкою руки педагога. Важливо, щоб виконання було м'яким, неквапливим, з природним вдихом і видихом, без різких звуків.

Ансамбль (від франц. *ensemble* — «злитність») — це гармонійне поєднання сили й висоти звучання, формування унісону та єдності тембру. Потрібно стежити, щоб дошкільники починали і завершували пісню синхронно, не виділялися надмірною гучністю чи передчасним вступом, не замовкали тоді, коли вся група продовжує спів. Діти повинні вчитися чути себе та інших, гармонійно зливатися у спільному співі. Цього можна досягти шляхом акцентування уваги на одночасному вступі, дотриманні загального темпу, спільному початку та завершенні фраз.

Перш ніж *розучувати пісню* необхідно детально ознайомити дітей з нею: визначити зміст та художні образи, характер музики, елементи музичної виразності, виховні та навчальні завдання, а також коротко розповісти про авторів пісні.

Таким чином *аналіз пісні* повинен складатися з таких елементів:

- Назва твору, автори тексту і музики.
- Основна ідея твору.

- Загальний характер і виховні завдання пісні.
- Аналіз літературного тексту.
- Характеристика мелодії, форми пісні, фортепіанний супровід, засоби музичної виразності.
- Звукоутворення, дихання. дикція, чистота інтонації, відчуття ансамблю, виконавські труднощі.

Етапи розучування пісні з дітьми дошкільного віку:

I етап – ознайомлення з новим музичним твором.

Методичні прийоми:

- коротка вступна розповідь про музичний твір (назва, автори музики і тексту);
- пояснення складних або незрозумілих слів;
- читання поезій, міні-розповідей, що допомагають сформувати у дітей відповідне емоційне налаштування;
- використання загадок, ребусів;
- стимулювання діалогу щодо образного змісту пісні.

Такі прийоми сприяють формуванню інтересу до пісні, підвищенню уважності слухання та мотивації до активного розучування.

II етап – розучування пісні.

Метою є створення атмосфери емоційного співпереживання. Під час сприйняття музичного твору важливо розвивати уяву, емоційний відгук, мислення і критичне осмислення. Після прослуховування проводиться бесіда про характер, зміст твору, аналізуються художні засоби, використовувані композитором, визначаються виконавські прийоми. Такий підхід підготовлює дітей до свідомого розучування пісні. Значну роль відіграють вокальні вправи, що передують безпосередньому виконанню. Педагог демонструє прийоми, а закріплення відбувається через імітацію і повторення. Вправи, що допомагають подолати труднощі, подаються в ігровій формі, щоб уникнути зниження інтересу до пісні. Запам'ятовуванню тексту сприяють запитання («Як починається перший куплет?», «Що співається у другому?»), мотивуючі фрази

(«Ця пісня легка – ти швидко її запам'ятаєш»), ігри типу «Підказка» (з навмисними зупинками в співі) або «Згадай слово по губах». У подальшій роботі важливо домогтися вчасного вступу в кожному куплеті. У дітей з мовленнєвими порушеннями це може викликати труднощі, тому необхідна підтримка, підкріплена похвалою, аби уникнути формування комплексу меншовартості.

Якість виконання залежить не лише від правильного добору репертуару, а й від *методики навчання*.

III етап – виконання пісні.

На цьому етапі діти вже оволоділи основними співочими навичками і вільно виконують пісню. Якщо твір сподобався, вони співають його самостійно, в ігровій діяльності, на святах та під час виступів. Кожна пісня вимагає сценічного втілення, тому саме цей етап є найбільш емоційно привабливим для дітей.

Для ефективного формування співочих навичок необхідна тісна взаємодія між музичним керівником, вихователями та батьками. Підвищенню педагогічної ефективності сприяє просвітницька робота з батьками — як на зборах, так і в індивідуальних консультаціях. Їм роз'яснюється зміст навчання дітей на музичних заняттях, основи збереження голосового апарату. У батьківських куточках розміщуються тематичні матеріали: «Охорона дитячого голосу», «Співайте на здоров'я», «Мелодії для найменших», «Колискові пісні – лірика материнства», «Поради тим, хто хоче навчитися співати», а також тексти пісень, що вивчаються з дітьми.

Батьки залучаються до організації свят і розваг, що позитивно впливає на розвиток дошкільників. Успіх навчання неможливий без активної співпраці музичного керівника з вихователем, який організовує самостійне музикування в групі

Успішне проведення занять із формування співочих навичок у дошкільників є неможливим без тісної взаємодії музичного керівника та вихователя. Вихователь відіграє активну роль, сприяючи організації

самостійного музикування дітей у групі. З метою ефективної реалізації музично-освітнього процесу з вихователями індивідуально опрацьовується пісенний репертуар, надаються методичні рекомендації щодо інтеграції знайомого музичного матеріалу в інші види діяльності та в повсякденне життя дитячого садка. Вихователі надають практичну допомогу у навчанні дітей співу, а також кваліфіковано організовують предметно-розвивальне середовище, що сприяє формуванню музичних здібностей вихованців.

3.1.3. Музично-ритмічні рухи

В основі музично-ритмічного виховання лежить розвиток у дітей сприйняття музичних образів і вміння відобразити їх у рухах. Змістом музично-ритмічної роботи є навчання дітей рухів відповідно до характеру музики та засобів музичної виразності, а також навчання танцювальних рухів, виконання вправ під музику, рухливих ігор та різноманітних шиків.

Система музично-ритмічного виховання була розроблена на початку ХХ століття швейцарським педагогом-музикантом Е. Жаком-Далькрозом. В основі даної системи лежить використання спеціально підібраних тренувальних вправ, які виконувалися під ритмічну музику і розвиток на цій основі у дітей (починаючи з дошкільного віку) музичного слуху, пам'яті, уваги, ритмічності, пластичної виразності рухів. На думку Е. Ж. Далькроза, з перших днів життя дитини слід розвивати у неї так зване «м'язове чуття», тобто вміння розрізняти і відчувати напружений і ненапружений стан м'язів. У залежності від характеру звучання музики один і той же рух може виконуватися по-різному – з більшою чи меншою напругою, з раптовою або поступовим або раптовим напруженням чи розслабленням м'язів чи суглобів. Е. Ж. Далькроз розробив систему музично-ритмічних вправ, в якій основою є музика, оскільки вона є «ідеальним зразком організованого руху».

Прогресивні ідеї Далькроза отримали широке розповсюдження у всьому світі. Елементи цієї системи лежать в основі музично-ритмічної діяльності і сьогодні. Слід зазначити, що рухи під музику сприяють глибшому сприйняттю музичного твору, який, у свою чергу, надає рухам особливої виразності. У цій взаємодії музика відіграє провідну роль, тоді як рухи стають засобом вираження художніх образів. Музично-ритмічні рухи спонукають дітей емоційно переживати зміст музики, що позитивно впливає на якість виконання. Вони є засобом розвитку емоційного відгуку на музику, формування почуття ритму.

У процесі занять музично-ритмічними рухами зміцнюється організм дітей, розвиваються різні музичні здібності: відчуття ритму, музичний слух, музична пам'ять, виховуються морально-вольові якості – спритність, точність, цілеспрямованість, виробляються такі якості рухів як м'якість, плавність, гнучкість, пружність, енергійність, пластичність, а також покращується осанка дітей.

Сучасна психологія стверджує, що вплив музики на загальнофункціональну діяльність дитини викликає в ній рухові реакції. На думку Б.Теплова, сприймання музики «цілком безпосередньо супроводжується тими чи іншими руховими реакціями, що більш або менш точно передають часовий хід музичного руху». Добором відповідних музичних творів можна викликати певні рухові реакції, організовувати і впливати на їхню якість.

Рухливі ігри під музичний супровід, як і ритмічні вправи, розвивають слух, координацію, спритність, а також здатність швидко й точно реагувати на музичні враження. Варто зауважити, що музичні твори різного характеру викликають у дітей різноманітні емоційні стани й настрої, які зумовлюють відповідну рухову реакцію. Наприклад, урочисте звучання святкового маршу викликає у дітей відчуття радості, що проявляється в підтягнутій поставі, чітких, ритмічно організованих рухах рук і ніг. Натомість спокійна, плавна музика стимулює розслаблену поставу та м'які, неквапливі рухи.

Взаємозв'язок між музикою та рухами не обмежується лише відповідністю характерів. У рухах, танцях, хороводах та іграх може відображатися розвиток музичного образу, зіставлення контрастних і подібних музичних структур, ладова забарвленість, особливості ритмічного рисунка, динамічні відтінки, темп. Рухи поглиблюють сприйняття музики, тоді як музика надає рухам виразності. У цій взаємодії музика зберігає провідну роль, а рухи виступають способом візуалізації художніх образів.

Навчаючи дітей музично-ритмічним рухам і вправам, необхідно виховувати в них свідоме ставлення до музики шляхом розкриття змісту та характеру музичних творів у цілому, а також засвоєння окремих елементів музичної виразності. Заняття ритмікою сприяють поглибленню в дітей музичних знань, розширенню кругозору, розвивають творчу уяву, фантазію, мислення.

До музично-ритмічних рухів і вправ належать:

1. Музично-ритмічні вправи.
2. Танці, хороводи.
3. Музичні ігри.

Основою музично-ритмічних рухів є:

- основні рухи, запозичені із фізкультури – ходьба, біг підскоком, стрибки;
- гімнастичні рухи і вправи з предметами: м'ячами, стрічками, обручами, прапорцями;
- гімнастичні рухи і вправи верхнього плечового пояса, перешикування - ходьба шеренгами, в колі, парами;
- танцювальні рухи;
- імітаційні рухи з імітацією різних дій і рухів птахів, звірів, людей, транспортних засобів, запозичені з сюжетної драматизації.

Всі ці рухи передаються дітьми по-різному, використовуються в хороводах, танцях, вправах, рухливих іграх і являються корисним матеріалом для розвитку уяви, фантазії і творчої активності.

Музично-ритмічні вправи поділяються на сюжетні (використовують у молодших та середній групах) і безсюжетні (у старшій групі). Наприклад, сюжетні вправи «Ведмідь», «Зайчик», безсюжетна – «Біг парами».

Нині у світовій педагогіці значного поширення набула концепція музичного виховання німецького композитора, просвітника і педагога К. Орфа, що максимально наближена до природних можливостей та інтересів дитини. Основою системи К. Орфа є *елементарне музикування*, де провідну роль відіграє ритм і музично-ритмічна діяльність. Діти не лише слухають та по можливості відтворюють музику, складену іншими, але й, перш за все, творять та виконують власну дитячу елементарну музику. Музично-ритмічна діяльність в системі музичного виховання Карла Орфа оптимально поєднуються з іншими видами діяльності дошкільників: логоритмікою, співами та грою на музичних інструментах. Така синкретична діяльність є привабливою для дітей і водночас сприяє розвитку їхнього творчого потенціалу, оскільки вони не лише слухають або виконують музичні твори, а й самостійно їх творять. Саме цього прагнув Карл Орф, який створив численні вправи, пісні, ігри, що передбачають творчу свободу, зокрема імпровізацію та варіативність.

Мовленнєві та музично-рухові вправи.

Згідно з методикою К. Орфа, сутність цих вправ полягає у декламації поетичних або прозових текстів під супровід:

- «озвучених» жестів – плескання, виляскування тощо;
- голосових звукових ефектів – кряхтіння, шепотіння, цокання язиком тощо;
- ритмічного акомпанементу на шумових музичних інструментах.

Відповідно до прикладів орфівських мовленнєвих вправ, підбирається літературний матеріал: лічилки, дражнилки, заклички, потішки, казки тощо. Рекомендується зосереджувати увагу на тих творах, до яких найпростіше підібрати відповідний ритмічний супровід. Такі вправи доступні як для молодших, так і для старших дошкільників. Молодші діти зазвичай виконують

рухи за зразком вихователя або музичного керівника, тоді як старші здійснюють підбір супроводу самостійно.

Забавлянки. Використання рухових елементів у мовленнєвих вправах навчає дітей передавати звучання музичних ефектів за допомогою плескання в долоні, виляскування пальцями, тупання ногами тощо. У процесі виконання в дітей формуються навички швидкої реакції, терплячості, кмітливості, адже важливо своєчасно вступити з «партією» та не пропустити свій момент. Крім того, поєднання слова й руху сприяє кращому запам'ятовуванню текстів і формуванню чіткої дикції.

Наприклад, забавлянка *«Комар, комар, комаруха»*:

Комар, комар, комаруха (*плескання у долоні*)

Кусай, кусай поза вуха (*виляскування пальцями*)

Комар, комар, комарай (*плескання у долоні*)

Біжи швидше, утікай (*виляскування пальцями*)

Д-з-з-з! (*плескання у долоні*)

Ой, без дуди, без дуди (*плескання у долоні*)

Ідуть ніжки не туди (*тупання ніжками*)

А як дудочки почують (*плескання у долоні*)

Ду-ду-ду, ду-ду-ду (*імітування гри на дудочці*)

Самі ніженьки танцюють (*тупання ніжками*)

Ду-ду-ду, ду-ду-ду (*імітація гри на дудочці*).

Старші дошкільники часто виявляють ініціативу та самостійність у доборі жестово-ритмічного супроводу до запропонованого тексту. Наприклад, вірш-забавлянку Платона Воронька «Кожушок» діти декламують так:

«Йшов сніжок на торжок» – *тупання ніжками*;

«Продавати кожушок.

Кіт купив того кожуха» – *виляскування пальцями*;

«Загорнувсь по самі вуха.

Як забіг у нім до хати» – *часте тупання*;

«Хутро стало розтавати» – *струшування «води» з рук*;

«Сів Воркотик за мішком, та й умився кожушком»

– *плескання по колінах, імітація вмивання.*

Діти з особливим захопленням інсценізують казки, супроводжуючи свої дії «озвученими» жестами та грою на шумових музичних інструментах. Обираючи способи озвучення персонажів, діти через звукові ефекти передають їхні характерні риси, настрій і поведінкові особливості.

Казка «Курочка Ряба»

Жили собі Дід (тупання ногами) та Баба (шаркання), і була в них Курочка Ряба (гра на шумовому інструменті «куд-ку-дах»). Знесла Курочка яєчко (глухий сплеск), не просте, а золоте. Дід бив – не розбив (стукіт паличками по дереву), Баба била – не розбила (швидший стукіт). Бігла мишка (шелестіння папером), зачепила яєчко, воно впало (удар дерев'яним молоточком) і розбилось (сплеск долонями). Дід плаче (удар по трикутнику), Баба плаче (частіший удар), а Курочка каже (гра на шумовому інструменті): «Не плач, Діду, не плач, Бабо» (гра на дзвіночках). «Я знесу вам інше яєчко» (глухий сплеск), «не золоте, а просте» (гліссандо на металофоні). Ось і казочці кінець, а хто слухав – молодець (оплески).

Озвучення казок за допомогою зазначених прийомів сприяє подоланню дитячої сором'язливості, активізації мовленнєвої ініціативи, розвитку інтонаційної виразності. Діяльність дітей набуває емоційного забарвлення, невимушеності й захопливості.

«Безкінечні» ігри». Для підвищення настрою дошкільників і стимулювання позитивних емоцій застосовуються зразки народного гумору – так звані «безкінечні» ігри. Наприклад:

«Сів Карпо на колоду» (плескання по колінах) – «Та й упав у воду»
(гра на тарілочках);

«Викис, вимок, виліз, висох, знову сів на колоду»
– і далі по колу (плескання й гра на тарілочках).

Дослідження засвідчують, що в пам'яті зберігається лише 10% з того, що людина чує, і до 90% – з того, що виконує власноруч. Саме тому залучення дошкільників до активної музично-рухової діяльності є вкрай важливим. Мовленнєві та музично-рухові вправи за методиками Е. Жак-Далькроза та К. Орфа є ефективним засобом занурення дитини у світ музики й руху, сприяють оволодінню елементарними музичними інструментами, розвитку фантазії та творчих здібностей.

3.1.4. Гра на музичних інструментах

Навчання дітей грі на музичних інструментах відкриває перед ними новий світ звукових красок, допомагає розвивати музичні здібності, розширює кругозір і стимулює інтерес до інструментальної музики. У процесі гри на дитячих музичних інструментах удосконалюються естетичне сприйняття і естетичні почуття дітей, а також розвиваються такі якості як витримка, цілеспрямованість, наполегливість. Гра на дитячих інструментах розвиває зосередженість і пам'ять.

Ознайомлення дітей із назвами музичних інструментів, їхніми тембровими особливостями та спеціальною музичною термінологією (зокрема: струни, клавіші, медіатор, оркестр, ансамбль тощо) збагачує активний словниковий запас дошкільників і сприяє розвитку їхнього мовлення. Такий вид музичної діяльності наповнює дитяче сприйняття новими музичними враженнями, розвиває музикальність, музично-сенсорні здібності, музичну пам'ять, відчуття ритму, тембрового забарвлення, ладу й звуковисотності. Крім того, він сприяє організованості дітей, підвищує рівень їхньої уваги, активізує творчий потенціал і стимулює загальний розвиток креативних здібностей.

Музичні дитячі інструменти викликають у дітей великий інтерес, а також сприяють розвитку творчості дітей. Їх можна застосовувати в інших видах

музичної діяльності, на заняттях, святах, розвагах, у повсякденному житті дитячого садка. Крім того, деякі іграшки інструменти використовуються як наочне приладдя. Вони допомагають педагогам розвивати музично-сенсорні здібності, знайомлять їх з окремими елементами музичної грамоти.

Гра на музичних інструментах сприяє формуванню у дітей умінь розрізняти звуки за їхніми висотними, ритмічними характеристиками та тембровим забарвленням. У процесі музичної діяльності дошкільники засвоюють напрямок мелодичного руху (висхідний і низхідний), використовуючи підібрані за висотою дзвіночки, відтворюють різноманітні ритмічні структури, орієнтуючись на характерні ритмічні поєднання, а також навчаються розрізняти дзвінкий тембр трикутника і мелодійне звучання дзвіночків, металофонів, цитр та інших музичних інструментів.

Знайомство з музичними іграшками та музичними інструментами відбувається з перших днів перебування дітей у дитячому садку, а навчання гри на них відбувається з 5 років, тобто у старшій групі.

Музичні іграшки та інструменти використовуються з різною *метою*: (для ознайомлення, як наочність і при гри), а також:

- для розвитку звуковисотного слуху (дзвіночки, молоточки, металофон);
- для розвитку почуття ритму (інструменти ударної групи, або інструменти, які мають звук певної висоти);
- для розвитку тембрового слуху (інструменти різних груп, наприклад струнні, духові, ударні);
- для розвитку динамічного слуху (всі інструменти, на яких діти можуть підсилювати або послаблювати звучання).

Завдання у процесі гри на дитячих музичних інструментах такі:

- Ознайомити дошкільників з назвами та зовнішнім виглядом найпростіших дитячих музичних інструментів та музичних іграшок.
- Навчити розрізняти характер звучання музичних інструментів.

- Ознайомити дітей з основними правилами користування та зберігання музичних інструментів.
- Навчити елементарних прийомів гри на дитячих музичних інструментах.
- Діти повинні знати розташування високих і низьких звуків на різних інструментах.
- Ознайомити дошкільників з елементарними знаннями з нотної грамоти
- (назви нот – до, ре, мі, фа, соль, ля, сі – і їх місце на пластинках металофонів і клавішах інших інструментах.
- Правильно брати і витрачати дихання під час гри на духових інструментах.
- Знаходити зручну аплікатуру, граючи на акордеонах, гармошках, баянчиках, піаніно.
- Приглушувати звучання ударних музичних інструментів (тарілок, трикутників), правильна постановка рук (бубон, барабан, кастаньєти, маракаси).
- Користуватися елементарними динамічними відтінками.
- Грати найпростіші пісеньки, поспівки, танцювальні мелодії.
- Ансамблева гра (своєчасно вступати і закінчувати).

Основним завданням педагогів є формування в дітей навичок гри на музичних інструментах, що, у свою чергу, сприяє розвитку інтересу до музичного мистецтва та стимулює прагнення до самостійного виконання музичних творів.

Музичний репертуар для дитячих музичних інструментів має відповідати високим художнім вимогам і бути водночас доступним для сприйняття й виконання. До нього включаються твори або окремі фрагменти класичної музики, композиції сучасних авторів, а також зразки народної музичної творчості. Репертуар має бути різноманітним за тематикою та жанровим наповненням.

Існує певна *класифікація дитячих музичних інструментів* та музичних іграшок, які умовно поділяються на такі групи:

- **Струнні інструменти:** цитри, домри, балалайки, гітари, гуслі, бандури. Звук виникає внаслідок дотику до струн пальцями або за допомогою медіатора (тонкої пластини з пластику).
- **Духові інструменти:** флейти, саксофони, кларнети, дудочки, сопілки, тріоли, губні гармоніки, «мелодії». Звукоутворення відбувається шляхом вдування повітря в трубку інструмента або, у деяких випадках, при видиханні повітря з неї.
- **Клавішно-язичкові інструменти:** баяни, акордеони, гармонії, гармошки. Звук виникає внаслідок натискання на клавіші, що активує язички всередині інструмента.
- **Ударно-клавішні інструменти:** металофони, ксилофони, іграшкові роялі, піаніно. Звук утворюється в результаті удару молоточка по металевих або дерев'яних пластинках, що активується натисканням на клавішу.
- **Ударні інструменти:** бубни, барабани, кастаньєти, трикутники, маракаси, тарілки, дзвіночки, тарахкальця. Звук виникає при ударі рукою або паличкою по корпусу інструмента.

Залежно від способу звукодобування і характеру звучання дитячі музичні іграшки і музичні інструменти можна згрупувати в певні *види*:

- *Неозвучені.* Це іграшки, які зовнішньо подібні до справжніх музичних інструментів (наприклад піаніно з німою клавіатурою). Вони призначені для того, щоб створювати ігрові ситуації, в яких діти, фантазуючи і наспівуючи, уявляли себе, граючими на музичних інструментах, а також для уявлення про зовнішній вигляд різних музичних інструментів. Їх можна застосовувати в різних видах музичної діяльності, а також у повсякденному житті дитячого садка та у процесі різних ігор.
- *Озвучені.* Вони поділяються на декілька груп:
 - Іграшки інструменти із звуком невизначеної висоти: калатальця, бубни, барабани, трикутник, кастаньєти, маракаси.

- Іграшки-інструменти зі звуком лише однієї висоти, за допомогою яких можна відтворювати різні ритмічні малюнки (духові інструменти дудочки, ріжки).

- Іграшки з зафіксованою мелодією: органчики, музичні скриньки, музичні ящики. Вони мають механічний характер.

- Іграшки-інструменти з звукорядом: металофони, піаніно, кларнети, труби, флейти, саксофони, баяни, гармошки, домри, балалайки, цитри цимбали, гуслі тощо. Граючи на них, можна відтворювати різні мелодії (Додаток Л).

Музичні інструменти, іграшки повинні зберігатися в добре провітреному приміщенні, не дуже вологому і не дуже сухому. Вони повинні по вазі і розмірам бути доступними для дітей дошкільного віку. Дитячі музичні інструменти, іграшки мають бути добре настроєні, чисто і красиво звучати, мати визначений чистий тембр звучання, бути зручними з точки зору розміру і ваги. Крім цього вони мають мати просту конструкцію, бути міцними, тому що ними багато дітей будуть користуватися. Якщо дитина користується духовими інструментами, а потім передає їх іншій дитині, неодмінно треба зробити дезінфекцію (протерти спиртом або марганцівкою мундштук духового інструменту). Струнні інструменти повинні бути добре закрученими, з такими струнами, щоб діти не могли ними поранитися.

Навчання дошкільників гри на музичних інструментах – справа важка і кропітка, і, успіху в ній можна досягнути тільки при спільній роботі музичного керівника і вихователя. Допомога вихователя музичному керівнику полягає в тому, що він організовує дітей, сам допомагає навчати дітей гри, наперед вивчивши дитячий репертуар і оволодівши грою на дитячих музичних інструментах.

Форми роботи з навчання гри на музичних інструментах різноманітні, вони, насамперед, залежать від вікових і індивідуальних особливостей дітей. Це індивідуальні заняття, які проводяться у другій половині дня, які мають тривати не більше 5-7 хвилин. Заняття в ансамблі проводяться також у другій половині дня один раз на тиждень або ще рідше і повинні тривати не більше 25-30

хвилин. Також у дитячому садку можна організувати оркестр, у якому можуть брати участь діти різних вікових груп. Діти, які грають у ансамблях та оркестрах задовольняють свої індивідуальні запити, інтереси і звикають діяти злагоджено в колективі.

Таким чином, гра на дитячих музичних інструментах – надзвичайно цікава й корисна для дітей дошкільного віку музична діяльність. Музичні іграшки та інструменти дають можливість урізноманітнити життя дошкільників, розважити їх і викликати прагнення до творчості. У процесі навчання гри на музичних інструментах добре формуються слухова увага, відчуття ритму, тембру, динаміки. Розвивається самостійність у діях дітей, їх увага та організованість. Весь комплекс прийомів залучення дітей до цього виду музичної діяльності добре готує їх до майбутнього навчання в школі.

3.2. Методи музичного виховання дошкільників

3.2.1. Музично-дидактичні ігри

Не викликає сумнівів педагогічна цінність гри як провідного виду діяльності дітей дошкільного віку. У процесі гри діти виявляють вищий рівень зосередженості, краще запам'ятовують навчальний матеріал,

активно виявляють творчість і фантазію, формують позитивні риси характеру. Як зазначав К. Ушинський: «У грі дитя живе, і сліди цього життя глибше залишаються в ньому, аніж сліди дійсного життя». У цьому контексті доцільно звернутися до досвіду голландського композитора, диригента й педагога П'єра ван Хауве, який упровадив у практику музичної освіти методику «гри з музикою». Сутність цього підходу полягає в тому, що весь музичний матеріал – поняття, завдання, вправи – подається виключно в ігровій формі, що сприяє розвитку музичних здібностей дитини, формуванню навичок творчого сприймання та відтворення музики у співі, русі, грі на музичних інструментах.

П'єр ван Хауве наголошував: «Про те, що вся ця гра розгортається заздалегідь продуманим сценарієм, дитина не повинна знати. Для неї все це – лише гра, що постійно приносить величезну радість, і де вона... створює, а не наслідує». Отже, йдеться не про епізодичне використання ігор на музичних заняттях, а про гру як основну форму організації музичної освіти й виховання у дошкільних закладах та початковій школі.

Узагальнивши досвід відомих науковців та педагогів (Л. Виготського, В. Сухомлинського, Д. Ельконіна, М. Шутя та ін.), зазначаємо, що *гра* – це особливий вид пізнавальної діяльності, що *характеризується*, зокрема:

- акцентом не лише на результаті, а й на самому процесі;
- поєднанням інтелектуального напруження з яскравою емоційністю, що посилюється перевтіленням в різні ролі;
- двовимірністю дій – реальні і уявні чи умовні;
- поліфункціональністю – виконує педагогічну (виховну, дидактичну, розвивальну), сугестивну, естетичну, гедоністичну, комунікативну, терапевтичну, прогностичну, компенсаторну, соціальну функції.

В дитячих садках організована ігрова діяльність дітей охоплює різні види ігор, серед яких *музично-дидактичні ігри* посідають особливе місце. Музично-дидактичні ігри допомагають уникнути рутини в освітньому процесі, позбутися нецікавого заучування певної інформації та зрозуміти, як використати набуті навички у житті. Музично-дидактична гра є важливою формою творчості як для педагога, так і для дитини: педагога вона спонукає винаходити нові цікаві авторські форми, а дитині дає змогу у невимушений спосіб почути, відрізнити, порівняти певні особливості музики. Навіть усталені ігрові «кордони», як от правила та завдання, залишають учасникам місце для творчості: нестандартних рішень, несподіваних результатів ігрової діяльності.

Дослідження Н. Ветлугіної свідчать, що у процесі музично-ритмічної творчості формується творча уява дитини, виявляються її ініціатива і вигадка та загалом розвиваються її творчі здібності. Вихователю необхідно спрямувати діяльність дітей, а саме забезпечити самостійний прояв творчих здібностей

дитини в іграх і танцях, всебічно стимулювати його на заняттях і в повсякденному житті. Музично-дидактичні ігри об'єднують такі види творчої діяльності як спів (соло, в ансамблі або хором), слухання музики, рухи під музику, ігри на музичних інструментах.

Музично-дидактичні ігри *призначені* для:

- розвитку в дітей співацьких навичок, інтонації, дихання;
- вивчення елементів музичної грамоти;
- розвитку музикальності – відчуття ритму, темпу, звуковисотності, характеру та настрою музики, тембру тощо;
- активізації творчих здібностей дітей за допомогою вигадування власних поспівок, ритмічних малюнків, музично-ритмічних рухів тощо;
- корегування настрою дітей під час занять;
- розвитку дрібної моторики, координації, орієнтації у просторі тощо;
- виховання навичок слухання музики;
- ознайомлення з дитячими музичними інструментами та набуття навичок гри на них;
- розвитку мовлення, комунікативних навичок, емоційної сфери тощо.

Музично-дидактичні ігри реалізуються в умовах ЗДО у різних *формах* роботи з дітьми, зокрема під час:

- музичних занять;
- розваг і театралізованих дійств;
- індивідуальної роботи;
- гурткової роботи.

Незважаючи на свою зовнішню несерйозність, музично-дидактичні ігри вдало доповнюють освітній процес, дають змогу ефективно досягати поставленої мети і завдань. Підходячи творчо до цього виду діяльності, педагог може моделювати ігри відповідно віку та практичних можливостей вихованців, умов закладу, наявності технічної бази, наочних матеріалів, зрештою, – до власних уподобань та винахідливості.

Структура музично-дидактичних ігор

Основними структурними складовими музично-дидактичної гри є:

- музично-дидактичне завдання;
- ігровий задум;
- ігровий початок;
- ігрові дії;
- правила гри;
- підбиття підсумків.

Музично-дидактичне завдання. Сутність дидактичної гри полягає в тому, що за її очевидною розважальністю завжди приховане конкретне дидактичне завдання, про яке діти навіть не здогадуються. Педагог визначає його *відповідно до програмних вимог* певного музичного заняття. Тобто, якщо музичне заняття спрямоване на розвиток у дітей здатності уважно слухати музичний твір, розуміти його настрій та розуміти зміст, то тематика й мета музично-дидактичної гри підпорядковується цим завданням.

Ігровий задум – особливий структурний елемент музично-дидактичної гри. Саме він *маскує дидактичне завдання*, викликає у дітей жвавий інтерес, збуджує їхню активність та бажання грати. Навколо нього «закручується» увесь подальший хід гри.

Ігровий початок має створити *ігрову атмосферу*. Цьому сприятиме, наприклад, яскрава назва гри, провокативне запитання на кшталт «Цікаво, чи впораєтеся ви...?», загадка, заклик розгадати таємницю тощо. (Згадайте, фрагмент к/ф «Джентельмени удачі», в якому завідувач дитячого садочку (актор Євген Леонов) блискуче впорався з проблемою, коли діти не хотіли їсти манну кашу на сніданок. Він категорично відмінив сніданок «Сьогодні сніданок відміняється! Планується екскурсія у космос. Космонавтам треба добре підкріпитися, адже подорож буде довгою»). Шляхом розв'язання цікавих творчих завдань можна розподіляти гравців на команди, обирати капітанів, ведучого, визначати право першого ходу.

Ігрові дії є головним засобом реалізації ігрового задуму, його сюжетною канвою, які мають *відповідати таким умовам*:

- обов'язково відбивати сенс навчальної мети гри;
- бути захопливим і цікавим для дітей від початку до кінця.

Правила гри. Кожна музично-дидактична гра має правила, які обумовлені дидактичним завданням, ігровим задумом. Водночас вони виконують особливу роль – *визначають характер та спосіб дій*, організовують і спрямовують поведінку дітей у грі. Важливо, щоб педагог міг дохідливо пояснити правила гри і слідкувати за тим, аби діти ретельно їх дотримувалися. Це сприятиме формуванню у вихованців навичок самоконтролю, самостійності, взаємодовіри та допомоги один одному під час ігрового процесу

Підбиття підсумків – важливий етап гри, який є свідченням рівня спроможності дітей використовувати набуті знання, уміння та навички у певній ігровій ситуації. Процес підбиття підсумків ототожнюють із відзначенням тих дітей, які найвдаліше виконали музично-дидактичне завдання. Педагогові бажано окреслити досягнення, успіхи кожної дитини та виявити делікатність у формулюванні оціночних суджень. Результат музично-дидактичної гри зазвичай вимірюють не лише правильністю розв'язаних завдань, відгаданих загадок, а й рівнем естетичного, емоційного задоволення, яке подарувала гра її учасникам.

Відсутність хоча б однієї структурної складової музично-дидактичної гри робить її проведення неефективним та недоцільним.

Класифікація музично-дидактичних ігор

Музично-дидактичні ігри – явище в педагогіці не нове, а тому природно, що в методичній літературі описано багато способів їхньої класифікації. Один з найпоширеніших базується на розрізненні *видів музичних здібностей*, які розвиває та чи інша гра. Наприклад, виокремлюють ігри для розвитку:

- *відчуття ладу;*
- *відчуття ритму;*
- *музично-слухових уявлень.*

Залежно від того, яка *активність дітей* передбачена грою, розрізняють також такі види музичних ігор:

- *статичні, або настільні* – створюють спокійний руховий режим, активують розумову діяльність, знімають м'язове напруження;
- *рухливі* – задовольняють потребу дитини в рухах, активують емоційний відгук на музику;
- *мовленнєво-рухові* – розвивають вокально-слухову та рухливо-слухову координацію, регулюють процеси відчуття темпу та ритму.

Чи не кожен вид, своєю чергою, має численні *ігрові течії*, як-от:

- *ігри-жарти* – активізують сприймання, увагу, розвивають почуття гумору;
- *ігри-пісні* – розвивають дикцію, дихання, інтонаційну виразність;
- *ігри-забави* – спонукають до творчої активності, вияву позитивних емоцій;
- *ігри-загадки* – розвивають логічне мислення, кмітливість.

Сучасні види музично-дидактичних ігор:

- *Аналітико-слухові ігри.*

Завданням аналітико-слухових ігор є оптимізація відчуттів кожної дитини (сенсорики), сприяння розвитку її звуковисотного, ритмічного, динамічного і тембрального слуху. Адже з розвитком музичного слуху йде розвиток естетичного музичного відчуття. За характером діяльності такі ігри нагадують дидактичні ігри з розвитку відчуття форми, кольору, обсягу предметів. Їхній основний метод базується на методі зіставлення. Так, серед таких ігор можна виокремити ігри на зіставлення:

- висоти звуків (вище-нижче);
- ритму (коротко-довго);
- гучності (гучно-тихо);
- темпу (повільно-швидко);
- ладів (світле-похмуре).

Діапазон таксонів цих ігор може коливатися від простих ігор-вправ до звукових шумових диктантів.

До підкласу аналітико-слухових ігор належать звукові загадки (розпізнавання, знаходження предмета витоку звуку, визначення параметрів звуку тощо) і музичні «хованки» – слухання «сюжетної» інструментальної музики з наступним «відновленням» її подій, настроїв за допомогою відповідних запитань дітям, на кшталт:

- «Що це?»;
- «Де це?»;
- «Які це викликає відчуття?» тощо.

Такі ігри навчають дітей:

- легко входити в музично-інформаційне поле й адаптуватися в ньому;
- здобувати необхідну і достатню інформацію;
- шукати асоціації;
- висувати гіпотези і робити висновки.

Ще одним підкласом аналітико-слухових ігор є тезаурусні ігри (з грец. «скарб»), які сприяють засвоєнню дітьми термінологічного комплексу музичного мистецтва (мелодія, ритм, темп, метр, розмір, форма, акомпанемент тощо), обумовленого завданнями програми з музичної освіти.

- *Екземпліфікаційні ігри* (з лат. – «зразок, пояснення чогось за допомогою наочності, ілюстративного матеріалу) задовольняють наочно-образні потреби дітей. У цих іграх використовують:

- предмети – м'ячки, олівці, прапорці, кольорові стрічки, природний матеріал, іграшки, фланеграф, інтерактивне звуко-світлове панно, указки з наконечником у вигляді ноти;
- невербальні засоби – міміка, жести, картки, схеми, графіка тощо.

Зокрема використання предметів-іграшок дає змогу здійснити заміщення «ролей», коли паралельно основному процесу навчання утворюється допоміжна лінія взаємодії:

- «учителем» стає дитина;
- «учнем» стає іграшка дитини.

До невербальних засобів ігрового навчання належать:

- «музичні східці» Е. Шефе;
- «болгарська стовбиця» Б.Тричкова;
- релятивна сольмізація З.Кодая та К.Орфа (наприклад, «рухливий стан» – п'ять пальців однієї руки);
- «нотний стан» з пересувними по вертикалі нотами;
- ритмічні картки.
- *Практичні ігри*, як і практичні методи навчання, дають змогу дітям творчо опанувати семантику музичної мови, її абстрактні поняття, водночас забезпечуючи розвиток майже всього комплексу творчих умінь дітей та їхньої компетентності взагалі. Такі ігри дають змогу дітям:

- розвивати координацію груп м'язів;
- поліпшувати рухову активність;
- тренувати слухову, емоційну чутливість (гра «Піймай звук»), формувати здатність до імітації (ігри «Чарівне дзеркальце», «Луна»);
- стимулювати розвиток фізичних та інтелектуальних можливостей.

Практичні ігри можуть бути виражені як:

- асоціативне малювання сприйнятих творів (ескізи, піктограми, малюнки, графіки);
- створення власної системи «нотації» чи засобів художньої виразності музики, шумових та музичних інструментів.
- *Ритмопластичні ігри*:
- вільне диригування (від лат. – «спрямовую»);
- евритмія (від грец. – гармонійність, ритмічність).

Позитивний вплив цих ігор криється не лише у тренуванні уваги дітей, їхньої зосередженості, координації та орієнтації у просторі, а й у загальній гармонізації та естетизації їхніх рухів, відчутті й сприйманні дітьми музики у

грі через рухи та жести, що викликані глибоким зануренням у музику і розчиненням у ній.

• *Експериментально-дослідницькі ігри* мають виняткові можливості для формування досвіду творчої діяльності дітей, оскільки оптимізують весь діапазон їхніх пошукових умінь, як-то:

- пізнання етапів творчого процесу;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- з'ясування властивостей об'єкту і предмету експерименту;
- формування нових понять на основі спостережень.

Ігрове експериментування рівнозначне творчій діяльності. Зокрема, відомий російський музикознавець Б. Асаф'єв вважав музику предметом спостереження, а не заучування, і мріяв перетворити кожную школу в музичну лабораторію, де діти мали б змогу «переводити статистичне поглинання музики у свідоме засвоєння», розвиваючи при цьому через ігри творчі здібності.

Так, в експериментально-дослідницьких іграх діти мають змогу експериментувати:

- зі звуками та їх носіями;
- із засобами художньої виразності;
- з музичними приладами (камертон, метроном, педаль фортепіано);
- спеціальним приладдям (фонендоскоп, мікрофон, магнітофон, шумометр);
- зі шумовими ефектами (луна, резонанс, вібрація);
- з найпростішими музичними і шумовими інструментами.

Такі ігри діти сприймають як «звукові фокуси».

До підкласу експериментально-дослідницьких ігор належать своєрідні екскурсії-експедиції у «світ музичних рухів», «у звучну природу і природу звуків» тощо. Зокрема, В.Верховинець свого часу впроваджував такі «музичні екскурсії» до:

- концертних зал (опера, філармонія, майданчики);

- різноманітних етнографічних зон з метою збирання фольклорних матеріалів – ігор, пісень, танців, обрядів;
- мистецьких майстерень, де можна було побачити і навчитися виготовляти найпростіші музичні інструменти.

Такі ігри є ефективною формою спостереження дітьми за побутуванням музики.

У процесі музично-дидактичних ігор діти краще засвоюють програмні вимоги, творчо передають ігрові образи, придумують хореографічні елементи, мелодії пісень, інструментальні композиції – тобто усвідомлюють себе суб'єктом творчості: композитором, художником, митцем.

Відповідний контекст створюється завдяки сфокусованості на розвитку в дитині:

- нестандартного мислення та уяви;
- музично-слухових уявлень, зокрема відчуття ладу, звуковисотності, ритму.
- *Нестандартне мислення та уява.* Ігри на розвиток нестандартного мислення та уяви мають в основі елементи сучасних технологій та методик виховання і навчання – передусім теорії розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ). Ця теорія у музичній педагогіці розкривається нині «буйним цвітом», адже інструментарій ТРВЗ розвиває в дитини пошукове мислення, знижує стереотипність, шаблонність думок і так звану психологічну інерцію.

Розглянемо такі музично-дидактичні ігри за *методами ТРВЗ*, як-от:

- каталог;
- морфологічний ящик;
- аглютинація.
- *Метод каталогу.* Суть цього методу – пошук нових ідей шляхом перенесення характерних ознак випадкових об'єктів на заданий.

Алгоритм дій:

- обираємо певний музичний твір та певні живі чи неживі об'єкти;
- визначаємо характерні ознаки кожного об'єкта;

- зіставляємо властивості об'єкта з характером музичного твору;
- утворюємо словосполучення-характеристики;
- генеруємо нові ідеї.

Наведемо приклад музично-дидактичної гри за *методом каталогу*.

Обираємо музичний твір «Клоуни» Д. Кабалевського. Визначаємо живі та неживі об'єкти, властивості яких можуть характеризувати настрій музичного твору. Діти озвучують свої версії: «Папуга» – музика така ж яскрава, «ракета» – музика така ж стрімка, «зайчик» – музика така ж «стрибуча» тощо.

- *Морфологічний ящик*. Цей метод дає змогу розв'язати проблему в кілька способів, забезпечує творчий хід процесу. Спочатку будують ящик, або таблицю-матрицю, де вказані всі складові об'єкта дослідження. Це дає змогу «погратися» з поєднанням елементів, а в результаті – отримати несподівані нові рішення. Застосовується морфологічна таблиця: у клітинках по горизонталі та вертикалі розміщуються картинки, схем певних об'єктів або їх частин. Обсяг таблиці залежить від віку дітей та кількості матеріалів, які необхідно об'єднати в ціле. Морфологічна таблиця допомагає дітям комплексно охопити всі (або лише найголовніші) варіанти структури об'єкта, який вони модифікують.

Цей метод використовується у музично-дидактичних іграх «Сходінки казок» та «Чарівне дерево».

- *Метод аглютинації* пропонує поєднати непоєднувані у реальності якості, властивості, частини об'єкта та зобразити в результаті новий об'єкт. Наприклад, дітям пропонується поєднати частини тіла бджілки, комара та метелика. У результаті вийде чудернацька істота з головою бджілки, тулубом комара та крилами метелика. Відтак потрібно придумати назву цій істоті, манеру видавати звуки, пересуватися.

Прикладом гри за методом аглютинації є гра «Як співають мурахи та комахи»). Гра покликана активізувати здатність дітей до словотворчості – «бджілик» (бджілка + метелик), муравлик (равлик + мураха) – а отже розвиває творче мислення, уяву, фантазію.

- *Музично-слухові уявлення.* Дитина зможе творити у царині музики лише тоді, коли матиме необхідні навички аналізування музики, співу, музикування, ритмічної гри. Для формування цих навичок необхідно якомога більше уваги приділяти слуханню музики – це поповнюватиме музично-слухові уявлення дитини, в результаті чого формуватиметься відчуття ладу, звуковисотності та ритму.

- *Відчуття ладу.* Основою музичного слуху є відчуття ладу. У музиці звук сприймають не відокремлено, а у зв'язку з іншими. Звук є елементом ладової системи і посідає в ній певне інтонаційне місце. Музично-дидактичні ігри та посібники на розвиток відчуття ладу допомагають у казковій формі пояснити дітям поняття «мажору» та «мінору», «тоніки», «тяжіння нестійких ступенів у стійкі». Незамінними є ігри на визначення характеру музики, де діти поповнюють свій словниковий запас музичними термінами, поєднують їх із характеристиками кольорів, вчаться розрізняти будову творів.

- *Відчуття звуковисотності.* Часто в іграх дітям треба скористатися можливостями свого слуху та голосу: запам'ятати і відтворити рух мелодії пісні, проспівуючи одну фразу вголос, іншу – внутрішнім голосом «про себе». Або ж упоратися з проблемною ситуацією:

- змінити характер пісні – заспівати веселу пісню засмученим голосом чи сумну – веселим;
- змінити темп – швидкий на повільний;
- заспівати без акомпанементу або з ним тощо.

В іграх, що розвивають музично-слухові уявлення, теж застосовуються методи ТРВЗ. Зокрема, казка наживоріт: характери персонажів відомої казки змінюються на протилежні. Придумується новий сюжет, проспівуються пісні персонажів «наживоріт»: злого персонажа – добрим голосом, хитрого – сором'язливим, невпевненим тощо.

Наприклад, відтворюється несподіваний сюжет казки «Колобок»: хитрий Колобок обдурює довірливу Лисицю. Змінений характер впливає на те, як «звучатиме» той чи інший персонаж.

- *Відчуття ритму.* Ігри на розвиток відчуття ритму – чи не найпростіший спосіб творчо розвивати дітей. Вони передбачають вільні активні рухи під час переживання музики, відтворення ритму плесканням, тупотінням, грою на музичних і шумових інструментах. Дітям дуже подобається «грати в ритм» за допомогою фішок: вони закривають ними стільки зображень, скільки звуків зіграли на музичному інструменті тощо. Або ведучий імпровізує ритм, а діти за допомогою великих та маленьких намистинок викладають той ритмічний малюнок (чергування довгих та коротких тривалостей), який вони відчули. У дидактичних іграх повсякчас створюються проблемні ситуації, що спонукають ритмізувати невеличкі потішки, заклички та чистомовки.

• Також з метою *формування творчих здібностей* дошкільників у практиці ЗДО широко використовуються такі музично-дидактичні ігри:

- «Музичне інтерв'ю» — це форма музично-ігрової діяльності, що застосовується після прослуховування музичного твору. Одній дитині пропонується виступити в ролі інтерв'юера та поставити запитання своїм одноліткам, з метою з'ясування їхніх вражень від прослуханого. Доцільність такої гри полягає в тому, що діти не лише вчаться відповідати на поставлені запитання, а й формулювати власні, що, у свою чергу, сприяє активізації мовленнєвої діяльності та розвитку логічного мислення.

Особливу цінність має те, що саме ігрова ситуація спонукає дітей до постановки запитань — нетипової для них діяльності під час навчальних занять. Завершується діалог взаємною вдячністю учасників, що також сприяє формуванню комунікативної культури та позитивного соціального досвіду.

- «Веселі звірята».

Мета: формування вміння сприймати музику, зокрема динамічні відтінки, розвиток довільної уваги, уяви, творчих здібностей, виховання доброзичливого ставлення до однолітків.

Діти одягають маски зайчиків, ведмедиків та інших звірят. Педагог ознайомлює дітей з умовами гри, пояснюючи залежність характеру рухів від музичних характеристик. Якщо музика звучить у нижньому регістрі, у

повільному темпі й з підвищеною динамікою, то «ведмедики» імітують важку ходу, перевалюючись із боку на бік. У разі звучання музики в середньому регістрі, з жвавим темпом та яскравою динамікою, «зайчики» виконують енергійні, радісні стрибки. Якщо ж музика має тихий динамічний відтінок, повільний темп і м'який характер, «кошенята» лагідно муркочуть і лащатся одне до одного.

Діти вирушають в уявну подорож до «лісу», де зустрічають різних умовних «звірят» та обмінюються привітаннями. З метою збагачення емоційного й естетичного досвіду інсценізацію доцільно супроводжувати виконанням нескладних пісенних мелодій. Зустріч у лісі завершується спільним виконанням «Пісні зустрічі» під керівництвом музичного керівника або вихователя.

До участі в цій грі рекомендовано добирати музичні твори, що відображають різні емоційні стани, темпи та динамічні відтінки, з метою формування у дітей уміння співвідносити характер музики з відповідними рухами та образами. Серед таких творів – «Народний танець» М. Дремлюги, «А я рак-неборак» А. Коломійця, «Гумореска» В. Косенка, «Коломийки» О. Лазаренка тощо. Ці композиції мають виразну темброву й ритмічну палітру, що сприяє розвитку у дітей музично-рухової чутливості, емоційного сприймання та уяви.

- «Застигла музика»

Мета: розвиток уваги, почуття ритму, швидкості реакції, творчих здібностей, виховання сміливості та взаємоповаги. Пропонована гра дає змогу кожній дитині виявити себе, імпровізуючи танцювальні рухи в характері музики, що є поштовхом для тих, хто раніше не відважувався виявити самостійність.

Ця музично-рухлива гра чудово поєднує елементи танцю, слухання музики, розвитку уваги та емоційного сприймання. Образ королівського балу створює у дітей святковий настрій, стимулює фантазію та формує естетичний

смак. Завдання «завмерти» розвиває самоконтроль, координацію рухів та навички слухового реагування на музичні сигнали.

Для гри підібрано репертуар, що відповідає атмосфері урочистості й гри у стилі балу: (Ф. Шопен – «Полонез» – урочистий, граціозний танець, що налаштовує на королівську атмосферу; «Італійська пісенька» – легка, мелодійна, сприяє жвавим рухам; П. Чайковський – «Мазурка» – жвава ритміка для активних танцювальних па; О. Гречанінов – «Вальс» та «Ліричний вальс» – для плавного, емоційного танцю; «Полька» – ритмічна та весела, підходить для динамічної частини гри; Д. Шостакович – «Старовинний танець» – стилізована класика з легкою ігровістю.)

Завершення гри нагородженням та можливістю обрати музичний твір мотивує дітей до участі та підтримує позитивне ставлення до музичних занять.

- «Три подружки»

Мета: формування навичок сприймання музику, розвиток творчих здібностей дошкільників, розуміння емоційного стану іншої людини та правил культурної поведінки.

Ця гра — чудовий приклад інтеграції емоційного виховання, музичного сприймання та театралізованої діяльності в роботі з дітьми:

- Розвиває емоційний інтелект — діти вчаться розпізнавати й називати емоції: радість, злість, смуток.
- Формує музичне мислення — завдяки порівнянню характеру музики з поведінкою персонажів.
- Сприяє розвитку творчої уяви та мовлення — особливо в ускладненому варіанті, де героїні розповідають власні історії.
- Розвиває пантоміміку, міміку, акторські навички — діти вчаться передавати настрій без слів.
- Підсилює взаємодію в колективі — адже ролі виконуються групами, а інші діти мають здогадатися, хто кого зображає.

Варіативність гри дозволяє адаптувати її до різних вікових груп і рівнів підготовки. А участь хлопчиків у «дівчачих» ролях вчить дітей толерантності, гнучкості та гри в перевтілення.

Ця вправа буде особливо цінною в комплексних заняттях, де поєднується музика, театр і розвиток мовлення.

- «День народження»

Ця гра — чудовий інструмент для розвитку не лише музичних здібностей, а й емоційної культури, комунікативних навичок і соціального виховання дітей. Вона має такі ключові моменти:

- Розвиток музично-творчих здібностей: діти співають, танцюють, виконують музичні вправи, що стимулює їхню музикальність і творчість.
- Виховання доброзичливості та емпатії: іменинник висловлює вдячність або вибачається, а однолітки реагують підтримкою, що формує атмосферу взаєморозуміння.
- Розвиток мовлення та комунікативних навичок: діти вчаться висловлювати почуття, робити компліменти, говорити про свої враження.
- Підтримка позитивної атмосфери: музика, вірші та танці створюють святковий настрій і роблять гру цікавою й захопливою.
- Індивідуалізація: іменинник має право обрати улюблену музику, інструмент, що підвищує його впевненість і почуття власної значущості.
- Прогнозування майбутнього в художній формі: сприяє розвитку уяви і позитивному мисленню.

Гра може бути чудовим завершенням святкового заходу або тематичного заняття, сприяючи зміцненню дружніх зв'язків і розвитку творчої активності дітей.

- «Чим зможу — допоможу»

Мета: розвиток музично-творчих здібностей дітей, виховання співпереживання, бажання прийти на допомогу.

Кільком дітям пропонується розглянути ілюстрації, на яких зображено людей або казкових персонажів із різними емоційними виразами обличчя.

Кожному з учасників надається завдання відтворити побачений емоційний стан за допомогою міміки. Інші діти мають визначити, які саме почуття передає той чи інший учасник. Наступний етап діяльності включає виконання низки завдань:

а) оцінити, наскільки точно дитина змогла передати емоцію у порівнянні з оригінальною ілюстрацією;

б) дати усний коментар до ситуації, в яку, ймовірно, потрапив персонаж, зображений на малюнку;

в) скласти або пригадати музичну мелодію, що, на думку дитини, найповніше відповідає характеру емоції, зображеної на ілюстрації;

г) визначити власну потенційну участь у змодельованій ситуації, обґрунтовуючи вибір відповідною емоційно-оцінною реакцією. Наприклад, у разі гніву — заспокоїти («Не треба хвилюватися, це можна виправити»); у ситуації горя — висловити співчуття («Мені дуже шкода, що так сталося»); при радості — поділити позитивні емоції («Я дуже радий за тебе»); за умов страху — підтримати («Не бійся, я буду поруч»); у випадку болю — виявити співпереживання і запропонувати підтримку («Потерпи трохи, біль незабаром мине»).

Після цього, під супровід відповідної музики, діти розігрують мініатюрні сценки, тематично пов'язані з продемонстрованими ілюстраціями. У процесі гри педагог спостерігає за тим, як діти взаємодіють між собою: кому саме вони надають допомогу (одноліткам, лідерам групи, менш активним учасникам), і за потреби, делікатно коригує хід ігрової діяльності, спрямовуючи її у педагогічно доцільному руслі.

Діти із задоволенням виконують ритмічні рухи під власне виконання пісень. Рухи, що куплетно змінюються відповідно до сюжету конкретного куплету, викликають, окрім формування почуття ритму, також і вокальні навички, а також емоційну піднесеність. В цьому контексті йдеться про ще один вид творчої діяльності — інсценізацію.

Оптимальною організаційною формою для проведення ігрової діяльності є коло, яке забезпечує зручність трансформації у півколо, шеренгу або декілька менших кіл залежно від потреб заняття. Коло слід розглядати не лише як спосіб просторового розташування дітей, а як символ гармонії, єдності та завершеності. Така форма сприяє встановленню емоційного контакту між учасниками гри, створює відчуття згуртованості та взаємопідтримки. Найефективнішими варіантами просторової організації є замкнене або розірване коло, які зберігають символічну структуру єдності, водночас дозволяючи педагогічно доцільно змінювати взаємодію між дітьми впродовж заняття.

Прикладами ігор-інсценізацій, що проводяться в колі, можуть бути: «Вишні-черешні», «Мак», «Не сваріться», «Метеличок» та інші.

Означені музично-дидактичні ігри застосовуються на заняттях із дітьми всіх вікових груп, починаючи з молодшого дошкільного віку. Зауважимо, що для проведення таких ігор із дітьми необхідна наочність, організація гри навколо привабливих для дітей предметів (іграшки, ляльки, кольорові ілюстрації, різноманітні дидактичні матеріали: маски, прапорці, повітряні кульки, шумові та ударні дитячі музичні інструменти тощо), а також суто музичні матеріали (музичні інструменти, настільні друковані ігри, картки із зображенням музичних інструментів, схематичні зображення ритму, структури пісень, тривалостей нот тощо, сюжетні атрибути).

Отже, означені види музично-дидактичних ігор є ефективним засобом навчання й опанування дітьми різноманітних способів дій: сенсорних, операційних, інтелектуальних, культурологічних. Вони дидактично спрямовані, різнобарвні за змістом і характером творчих дій і пропонують неймовірно велику кількість цінних творчих продуктів у процесі музичного виховання дошкільників.

Особливості використання музично-дидактичних ігор з дітьми дошкільного віку різних вікових категорій

Використання музично-дидактичних ігор з дітьми молодшого дошкільного віку обов'язково потребує застосування *наочності*, як-от:

- іграшки, ляльки, зокрема, ляльки-рукавички, ляльки на паличках тощо;
- кольорові ілюстрації до пісень або п'єс;
- квітки, листочки, фігурки на магнітах або липучках;
- різноманітні дидактичні матеріали – маски. Прапорці, повітряні кульки, обручі, м'ячі, шумові та ударні дитячі музичні інструменти тощо.

Діти молодшого дошкільного віку вже можуть розрізняти висоту та тембр звуку, настрій музики, темп тощо, тому під час проведення ігор рекомендується використовувати більше *суто музичних матеріалів*, як-от:

- картонні музичні сходинки;
- різнокольорові кубики для складання ритму пісні чи висоти звуків;
- ілюстрації до слухання музики;
- нотний стан з нотами.

Загалом на заняттях з дітьми цього віку використовуються прості ігри з елементарними, одразу *зрозумілими дітям правилами* (наприклад «Голосно-тихо», «Швидко-повільно», «Вгору-вниз», «Луна», «Дзеркало» тощо) з поступовим ускладненням та урізноманітненням завдань, не змінюючи правила – так забезпечується стабільний розвиток здібностей та вмінь дітей.

Для дітей *середнього та старшого дошкільного віку* основним матеріалом музично-дидактичних ігор стають, зокрема:

- музичні інструменти;
- настільні друковані ігри;
- картки із зображенням музичних інструментів;
- схематичні зображення ритму, структури пісень або п'єс, тривалостей нот тощо;
- танцювально-ігрові схеми; сюжетні атрибути.

Для проведення музично-дидактичних ігор з дітьми цього віку періодично можна залучати цікавих « гостей»: «живих» героїв казок, мультфільмів тощо (ці ролі виконують вихователі або інші дорослі), між дітьми та гостями завжди виникає захопливий діалог (з використання імпровізації – жартами, нісенітницями, жестами та рухами, які із захопленням повторюють діти тощо). Це викликає позитивний емоційний відгук усіх дітей і сприяє збільшенню ефективності ігрового матеріалу.

З огляду на рівень загального та музичного розвитку дітей цього віку, *пропонуються досить складні завдання, наприклад:*

- співати по черзі, каноном;
- створювати ілюстрації до музики;
- озвучувати народні та авторські казки, вірші, пісні за допомогою музичних інструментів та інших матеріалів (паперу, камінців, круп, склянок, води тощо);
- виготовляти власноруч дидактичні матеріали тощо.

Розгорнуті сюжетні ігри з елементами театралізації, музично-дидактичні ігри спортивного характеру тощо зазвичай використовуються в «точці золотого перетину» заняття для більшого емоційного піднесення та задоволення дітей.

3.2.2. Музичні пальчикові ігри

У XIX столітті завдяки спостереженням німецького педагога Фрідріха Фребеля пальчикові ігри набули статусу самостійної розвивальної методики, що увійшла в систему дошкільного навчання. *Пальчикова гра* – це промовляння педагогом разом з дітьми вірша з одночасним відтворенням його змісту за

допомогою пальців рук. Оскільки рухи пальців рук безпосередньо пов'язані з корою великих півкуль мозку, це сприяє активізації діяльності клітин мозку, дає змогу розвивати у дітей розумові здібності. Окрім того, пальчикова гра позитивно впливає на розвиток дрібної моторики (що перебуває у прямій залежності з артикуляцією), та тактильного чуття, виразність міміки, дикцію, якість слухового та зорового сприймання, інтонаційну якість мовлення, загальну музикальність, інтелектуальні здібності на основі руху та імпровізації тощо.

Під час ігрової діяльності в умовах невимушеного спілкування діти збагачують активний словниковий запас, підвищують рівень концентрації уваги та удосконалюють координацію рухів. Особливо ефективними в цьому аспекті є пальчикові ігри, які виконують комплексну розвивальну функцію. Зокрема, вони:

- знижують рухову скутість у дітей з інертно-пасивним типом поведінки;
- сприяють вивільненню накопиченої психоемоційної напруги, зокрема агресивних імпульсів;
- позитивно впливають на формування та корекцію поведінкових реакцій;
- активізують процеси довільної регуляції психічних функцій;
- стимулюють розвиток аналітичного мислення;
- сприяють розкриттю та збагаченню емоційно-особистісного внутрішнього світу дитини;
- мотивують до активного пізнання навколишнього середовища;
- підвищують рівень розвитку психомоторних здібностей;
- стимулюють формування і розвиток творчого потенціалу;
- формують та зміцнюють такі якості, як кмітливість і спостережливість.

Таким чином, пальчикові ігри становлять ефективний засіб комплексного психофізичного та інтелектуального розвитку дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

У музичних пальчикових іграх віршований текст проспівується (часто з музичним супроводом), що надзвичайно подобається дітям. Це мають бути

прості мелодії з нескладним ритмом, повторами. Завдяки музиці чи співу можна регулювати швидкість виконання вправи: від повільного до швидкого. Для більшої зацікавленості дітей музичними пальчиковими іграми. Привнесення в гру різноманіття, на пальчики можна накласти «шапочки», «квіточки» та інші атрибути. Цілком достатньо приділити цим іграм 4-5 хвилин заняття, щоб допомогти дітям виробити терпіння і посидючість, а також пробудити в них фантазію і любов до музики.

Рекомендації щодо організації та проведення музичних пальчикових ігор:

- Перед початком гри необхідно уникати контакту з долонями дитини холодними руками. З цією метою рекомендується попередньо зігріти власні руки шляхом розтирання або опускання у теплу воду, що забезпечує тактильний комфорт і сприяє встановленню емоційного контакту.
- Уведенню нової гри має передувати ознайомлення дітей з незнайомими персонажами. Це доцільно здійснювати за допомогою наочних засобів, зокрема ілюстрацій, іграшок або предметів-замінників, що активізують уяву та полегшують входження в ігровий сюжет.
- Під час виконання гри варто використовувати виразну міміку, яка допомагає посилити емоційне забарвлення дійства та сприяє розвитку емпатії та емоційного інтелекту в дітей.
- Після опанування двох-трьох ігор доцільно змінити репертуар, пропонуючи дітям нові варіанти ігрових дій. Це забезпечує інтерес до занять, запобігає монотонності та підтримує високу мотивацію до участі.

Виконуючи музичні елементи гри, слід надавати перевагу виразному співу з дотриманням динамічних відтінків (тихо або голосно – залежно від змісту гри) і пауз у відповідних логіко-смыслових місцях, що сприяє музично-естетичному вихованню та розвитку чуття ритму.

Зазначені рекомендації спрямовані на забезпечення ефективності педагогічного процесу в контексті використання музичних пальчикових ігор у дошкільній та початковій освіті.

3.3. Організація музичної діяльності дошкільників

3.3.1.Форми організації музичної діяльності дошкільників

Організація музичного виховання у дошкільних навчальних закладах здійснюється з урахуванням вікових особливостей та індивідуальних можливостей дітей. Ефективність педагогічного процесу забезпечується застосуванням різноманітних *форм* організації музичного виховання, серед яких рекомендовано використовувати такі:

- самостійну музичну діяльність;
- використання музики у повсякденному житті;
- музичні заняття;
- музичні розваги;
- музичні свята;
- додаткові форми – заняття за інтересами дітей, гуртки (студії).

Самостійна музична діяльність охоплює щоденні ініціативні прояви дитини, пов'язані з використанням набутого мистецького досвіду. У цьому контексті педагог має виступати як спостерігач і м'який регулятор, створюючи сприятливе розвивальне середовище для підтримки та стимулювання самостійної музичної активності дітей.

Використання музики у повсякденному житті є найбільш поширеною формою музичного виховання, що передбачає систематичне звернення до музичного мистецтва як джерела позитивного емоційного досвіду. З метою реалізації цього завдання доцільно:

- інтегрувати музику в різні види діяльності дитини (ігрову, образотворчу, рухову, літературно-художню), зокрема через слухання музично ілюстрованих казок;

- збагачувати музичний досвід дітей творами світової класики, української музики з національної культурної спадщини, що висвітлюють тематику України, родини, рідної мови, а також сучасною дитячою музикою у виконанні як дорослих, так і дітей (аудіо- та відеозаписи).

Музичні заняття становлять традиційну форму організації, що пройшла апробацію в дошкільній практиці та включає всі основні види музичної діяльності дітей, а саме:

- слухання музики;
- співи;
- пісенну творчість;
- музично-рухову діяльність;
- творчість у рухах;
- гру на дитячих музичних інструментах;
- музично-дидактичні ігри.

Зазначені компоненти відображають основні напрями музичної діяльності – творчу, виконавську, рецептивну – і охоплюють провідні види музичного мистецтва: інструментальне, вокально-хорове, хореографічне. В результаті формуються базові уявлення про мистецтво як цілісне і багатогранне явище, а також розвиваються навички у відповідних видах діяльності.

Музичні розваги виступають засобом естетично насиченого й творчого відпочинку дітей. У ході організації розваг використовуються різноманітні види художньо-естетичного і життєвого досвіду дітей. До основних видів музичних розваг належать:

- святкування дня народження дитини;
- музичні драматизації казок у виконанні самих дітей;
- театральні вистави різних видів;
- слухання аудіозаписів музично ілюстрованих казок, а також фрагментів з дитячих опер і балетів;
- концерти дитячої творчості;
- фестивалі дитячих талантів і родинної творчості;

- тематичні вечори (музичні загадки, українські колискові пісні, колядки, щедрівки, веснянки, заклички, хороводи);
- слухання музики у поєднанні з творчим музикуванням;
- слухання музики, що супроводжується танцювальними імпровізаціями.

Таким чином, різноманіття форм музичного виховання забезпечує не лише естетичний розвиток дитини, а й створює умови для її всебічного особистісного становлення в умовах дошкільного навчального закладу.

Музичне свято — це художньо-творча форма відзначення святкової події або пори року, що має соціальне та виховне значення для розвитку дитини; здійснюється, головним чином, засобами музики, літератури, театру й хореографії; представлене танцями, співом, грою на дитячих музичних інструментах, художнім словом, інсценівками віршів та казок. Постановками невеликих п'єс, жартами, репризами, сюрпризними моментами тощо.

Основними завданнями свята є:

- викликати у дітей почуття радості та позитивні емоції;
- забезпечити отримання яскравих художньо-музичних вражень;
- сприяти розвитку впевненості у собі та навичок колективної взаємодії;
- формувати моральні цінності;
- формувати інтерес і любов до музики, розвивати музичне сприйняття та творчу активність.

Важливі функції свята будуть реалізовані тільки тоді, якщо у ЗДО організовано систематичну роботу з музичного виховання.

Перелік рекомендованих свят і розваг.

Свята в ЗДО доцільно організовувати *два-чотири рази на рік* (згідно інструктивно-методичних рекомендацій «Про організацію роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах» (лист Міністерства освіти і науки України від 02.09.2016 № 1/9-454).

Тематика свят у закладах дошкільної освіти охоплює різноманітні соціокультурні, природні та педагогічні аспекти, що сприяють всебічному

розвитку дитини. Вона включає святкування державних і народних свят, пори року, визначних подій, а також тематичні заходи, спрямовані на формування моральних цінностей, естетичного смаку та музично-ритмічних навичок. Вибір тематики базується на вікових особливостях дітей, освітніх цілях і культурно-національних традиціях, що забезпечує ефективність музичного виховання та розвиток творчої активності дошкільників.

Етапи підготовки та проведення свята включають послідовні стадії, незалежно від тематики чи приводу заходу: організаційно-проектний етап, що передбачає попереднє планування; сценарний етап, орієнтований на розробку сценарію; підготовчий етап, який включає ознайомлення дітей зі змістом свята; пробний етап, що охоплює репетиції; продуктивний етап — безпосереднє проведення заходу; а також оцінювально-рефлексивний етап, на якому здійснюється підбиття підсумків і аналіз результатів.

Попереднє планування заходу. Проект плану на наступний рік розробляють, починаючи з травня. У серпні його остаточно редагують і подають на розгляд педагогічної ради. Частина заходів є традиційними, сценарій змінюється залежно від вікових особливостей дітей конкретної групи, розв'язання певних освітніх завдань тощо.

Сценарій – це детальна літературна розробка свята, у якій послідовно прописують усі елементи дійства, що розкривають його тему та відображають основну ідею; передбачають методи, які активізують учасників та глядачів.

Підготовка сценарію свята розпочинається за півтора місяця до його проведення, що пов'язано з поступовим введенням відібраного музичного репертуару у план музичних занять. З урахуванням етапів опрацювання музичного матеріалу, найбільш складні пісні, танці та інші елементи розучуються з дітьми заздалегідь, тоді як простіші музичні ігри, інсценівки та інші форми підготовки виконуються безпосередньо перед заходом.

Під час складання сценарію необхідно *продумати*:

- яскравий та урочистий початок свята;

- послідовність розгортання сюжету, в якому відображатиметься основна ідея дійства через різні види художньо-естетичної діяльності дітей (виступи, ігри, пісні, танці, читання віршів тощо) та простежуватиметься емоційний підйом;

- активну діяльність усіх учасників свята в кульмінації.

Співпраця у доборі репертуару. Музичний керівник здійснює підбір музичного репертуару та аудіозаписів для супроводу заходу відповідно до сценарію. Вихователь, за потреби за участю логопеда, ретельно добирає літературний та мовний матеріал, враховуючи програмні вимоги, активний словник дітей, індивідуальні особливості кожної дитини та рівень розвитку її усного мовлення.

Якість дитячого виконання здебільшого визначається доступністю музичного та мовного матеріалу, його цікавістю та відповідністю віковим можливостям дітей. Надмірне ускладнення репертуару призводить до негативного результату і знижує виховний ефект виступів.

Організація роботи після написання сценарію. Коли сценарій написаний та відредагований, педагогічному колективу (музичному керівнику, вихователю-методисту, вихователям) необхідно спрямувати свою роботу на:

- щоденну фіксацію зробленого, планування дій на найближчий час (наступний день, тиждень);
- ознайомлення дітей з особливостями свята, розучування віршів, пісень, постановку танців тощо;
- визначення осіб, які відповідають за кожну ланку роботи –
 - оформлення зали;
 - підготовку костюмів і декорацій;
 - виготовлення реквізиту та обладнання тощо;

Надмірне ускладнення репертуару негативно впливає на результативність заходу та знижує виховний ефект виступів.

Після написання та редагування сценарію педагогічний колектив (музичний керівник, вихователь-методист, вихователі) має зосередити увагу на

- щоденному обліку виконаної роботи та плануванні подальших дій на найближчий період (день, тиждень);
- ознайомленні дітей із особливостями свята, розучувати вірші, пісні, постановляти танці;
- визначенні відповідальних за різні напрямки роботи: оформлення зали, підготовку костюмів і декорацій, виготовлення реквізиту та обладнання;
- виборі ведучого (ведучих) – педагог, який володіє високою культурою мовлення, добре знає вихованців, уміє вільно і невимушено триматися перед аудиторією. Його емоційність, жвавість, доброта й уміння безпосередньо спілкуватися з дітьми визначають загальний настрій і темп проведення свята. Ведучий повинен не лише добре знати програму заходу, а й уміти швидко реагувати на несподівані її зміни, імпровізувати.

Попереднє ознайомлення дітей зі змістом свята здійснюється після підготовки сценарію. Вихователі розповідають дітям про майбутню подію, пояснюють її значення, нагадують про минулорічне свято, уточнюють, що діти пам'ятають, і за потреби повторюють важливі моменти. У ході бесіди вихователь у загальних рисах ознайомлює з сюжетом свята, читає твір, який ляже в основу інсценізації або театралізації, обговорює з дітьми характери персонажів, а також повідомляє про присутніх на заході (батьків, вихователів, дітей з інших груп) і плановані дії дітей. Проводяться «проби» дітей на різні ролі, розподілення ролей, при цьому враховуючі індивідуальні особливості дітей, не перевантажуючи їх та не нав'язуючи їм свої думки.

Репетиції. Діти не повинні знати сценарій свята в повному обсязі. Не варто проводити генеральні репетиції, багаторазово повторювати свої ролі – це збереже свіжість сприймання дітьми свята, не стомлює дітей та не знижуватиме їхній інтерес до дійства. Після розподілу ролей починають *індивідуальну роботу з дітьми* над:

- виразним читанням віршів;
- розучування пісень;
- відтворення відповідних образів;

- розігрування окремих епізодів.

Інсценування, танці, п'єси для ансамблів та оркестру дитячих музичних інструментів можна розучувати індивідуально або з невеликою підгрупою дітей. Такі заняття з дітьми рекомендується проводити в другій половині дня тривалістю по 7-10 хвилин на день. У процесі розучування за потребою корегується або доопрацьовується сценарій.

Також необхідно заздалегідь продумати розташування дітей (місце сидіння, перодягання), розміщення реквізиту, святкових декорацій, аби початок свята не затримувався з «технічних» причин. Отже, остаточно сценарій формується лише напередодні свята.

Проведення свята. Свято слід проводити в чітко визначений день і час, як правило, в музичній залі, прикрашеній відповідно до конкретної тематики. Від вихователів залежить радісний настрій дітей під час свята: вони стежать за виступами вихованців, своєчасно змінюють деталі їхніх костюмів, підказують час виходу на гру або танець, допомагають дітям швидко виконувати вказівки ведучого, за потреби беруть участь у загальних іграх і музичних номерах.

Головним *показником успішності* свята є його емоційна забарвленість, що характеризується невимушеністю та природністю поведінки дітей, їх зацікавленістю в подіях заходу, а також проявом радісних емоцій, спричинених діями персонажів свята.

Підбиття підсумків. Висновок про успішність, вдалість свята відбивається в розмовах дітей, їхніх малюнках, в тім, як довго дошкільники обмінюються враженнями, згадують персонажів, пісні й танці. Закріплювати враження дітей від проведеного свята можна на музичних заняттях та заняттях з образотворчого мистецтва, під час обговорення з дітьми різноманітних моментів заходу, обов'язково в радісному тоні, щоб у дітей надовше зберіглося відчуття свята. Після проведення свята педагоги аналізують його, відзначають вдалі педагогічні знахідки й обов'язково з'ясовують причини негативних моментів, якщо такі були.

Отже, свято в ЗДО – це радість, веселощі, урочистість, тепло спілкування, рідість співпереживання та успіх власної участі у дійстві, які поділяють і дорослі й діти.

Додаткові форми роботи з музичного виховання виступають як засоби мистецького збагачення дитячого життя та включають заняття за інтересами, гуртки і студії, зокрема дитячу хореографію, дитячий оркестр, сольний спів. Заняття з музикотерапії організовуються за рекомендаціями практичного психолога з метою корекції та розвитку дітей з особливими освітніми потребами та порушеннями психофізичного розвитку в умовах корекційної та інклюзивної освіти.

3.3.2. Особливості взаємодії вихователя та керівника музичного в організації музичної діяльності дошкільників

Успіхи дітей у музичній діяльності, позитивне емоційне сприймання ними музики значно залежать від вихователя. Якщо він має широкий кругозір, певну музичну культуру, розуміє завдання музичного виховання дітей і володіє окремими його методами, то може стати активним помічником музичному керівнику на заняттях. А ще – незамінним провідником музики у повсякденне життя малюків.

Рівень участі вихователя у музичному вихованні дошкільників, його допомоги музичному керівнику в організації певних процесів залежить від віку дітей, видів музичної діяльності та складності завдань, які виконують діти. Але, незалежно від перелічених умов, *важливо, щоб вихователь:*

- спостерігав за поведінкою, характером взаємодії між дітьми, їхніми емоціями;
- відстежував рівень виконання дітьми освітніх завдань, закладених у програмових вимогах до музичного заняття;

- гнучко реагував на виконання дітьми вказівок музичного керівника та за потреби допомагав їм виконувати певну діяльність показом, особистим прикладом, заохоченням тощо.

Особливості «включення» вихователя у процес музичного виховання дошкільників залежно від виду музичної діяльності.

Слухання музики. Коли звучить музика, вихователь має бути для дітей *взірцем уважного слухача*. Емоційно зацікавлення сприймання музики педагогом виховуватиме в дітей культуру спілкування з мистецтвом. Під час цього виду діяльності вихователь *допомагає продемонструвати наочні та навчально-дидактичні матеріали* у процесі «живого» виконання музичним керівником твору для слухання, намагаючись не порушити гармонії звучання музичного твору, не відволікаючи дітей від слухання: розгортати картини, вмикати слайди, роздавати картки тощо. Одночасно бажано *спостерігати за реакцією* вихованців на звучання (можливо, в когось воно викликає дискомфорт або навпаки – надмірне збудження), відзначати тривалість утримання дитячої уваги, бажання повторно прослухати твір або долучитися до бесіди за змістом твору, висловитися про почуту музику тощо.

Співи. Під час ознайомлення з новим пісенним матеріалом вихователь може заспівати нову пісню *соло* під фортепіанний супровід, щоб викликати у них інтерес та бажання співати. У процесі розучування нової пісні вихователь має *співати разом із дітьми*, демонструючи при цьому правильну артикуляцію, чітку вимову слів, музичну виразність. На другому етапі розучування пісні або під час виконання вже відомої пісні вихователь може підтримувати дітей співом, одночасно яскраво втілюючи засоби мімічної та пантомімічної виразності. Коли діти вже самі добре опанують пісню, вихователь *НЕ співає з ними*, адже метою третього етапу розучування є самостійний емоційно-виразний спів дітей – як хоровий, так і сольний (виняток – спів із дітьми раннього та молодшого віку!) Вихователь *НЕ бере участі* у вправах на вивчення мелодії пісні, а також у розспівках.

Ігри та музично-ритмічні рухи. У цих видах музичної діяльності, що потребують налагодження тісної комунікації між дітьми, допомога вихователя є найдоречнішою.

- *Несюжетні ігри.* Вихователь роз'яснює правила гри, стежить за виконанням дітьми правил, сприяє формуванню поведінкових навичок під час проведення ігор (роз'яснення, вказівки). Вихователь може включатися в гру при першому її виконанні або тоді, коли гра потребує парної взаємодії, а дітей непарна кількість. З дітьми молодшого віку вихователь грає на всіх етапах розучування гри.

- *Сюжетні ігри.* Вихователь або спостерігає й дає вказівки, або (в складній грі, а також з дітьми молодшого віку) бере на себе одну з ролей. Гру дітей переривати недоцільно. Необхідні роз'яснення і вказівки вихователь здійснює після закінчення гри, і діти грають повторно. Вихователь, спостерігаючи за грою дітей, допомагає музичному керівнику порадою – підказує, що ще не виходить, які рухи потрібно розучити в окремих вправах або удосконалити.

- *Музично-ритмічні рухи.* У процесі вивчення танцю за прохання музичного керівника вихователь може *показувати кожний рух*. У роботі з дітьми молодшого віку вихователь бере участь у всіх рухах, надаючи відповідні рекомендації дітям; з дітьми середнього та старшого віку – виконує рухи за потребою, демонструючи та повторюючи певний рух, нагадуючи про ту чи іншу перебудову, вказуючи на неточне виконання елементів танцю тощо. Танець парами, трійками, елементи якого діти розучили в процесі вправ, вихователь демонструє разом із музичним керівником або з дитиною, якщо танець виконують під акомпанемент музичного керівника. На другому етапі розучування музично-ритмічних рухів вихователь дає вказівки; допомагає окремим дітям правильно виконувати рухи; підказує зміну руху, звертаючи увагу на зміну в музиці; *танцює з дітьми, у яких немає пари*. На заключному етапі навчання танцювальних рухів діти танцюють самостійно! У танцях-імпровізаціях дошкільників середнього та старшого віку вихователь, як

правило, НЕ бере участь, оскільки імпровізація передбачає розвиток творчої ініціативи дітей. За погодженням із музичним керівником вихователь може зімпровізувати танець, а дітям запропонувати виконати його по-своєму.

Гра на музичних інструментах. Вихователь демонструє дітям точні, чіткі, естетичні «еталони» гри на музичних інструментах, окрім вправ на розвиток на розвиток творчих здібностей дітей. У роботі з дітьми молодшого та середнього віку вихователь може бути учасником музичного ансамблю, обравши найскладніший для гри інструмент. Під час гри корегує неправильне або нечітке виконання мелодії на музичному інструменті окремими дітьми.

Музичний розвиток дітей поза заняттями. Рекомендації вихователям:

- *закріплювати та розширювати власні знання з музичного виховання дітей;*
- *використовувати різноманітний музичний репертуар для поглиблення музичних вражень дітей – за допомогою музичного керівника добирати фрагменти творів класичної і народної музики, використовувати аудіозаписи музичних казок, організовувати повторне слухання відомого репертуару, який припав до смаку дітям;*
- *проводити бесіди з дітьми про музику;*
- *привертати увагу дітей до музичної діяльності, зацікавлювати їх власним прикладом, виконавством;*
- *залучати дітей до музично-дидактичних ігор з метою закріплення набутих на музичних заняттях знань та вмінь;*
- *підтримувати творчі музичні прояви дітей, використовуючи відповідні завдання;*
- *спонукати дітей до різних видів музичної діяльності – слухання музики, танцювальних рухів, інсценівок тощо під час різних форм роботи з дітьми та самостійної дитячої діяльності;*
- *повторювати музичний репертуар до майбутнього свята, розваги, пам'ятаючи при цьому, що НЕ можна вчити з дітьми слова пісні без мелодії, адже музичні акценти не завжди збігаються із текстовими;*

- *стимулювати ініціативу дітей у виконанні відомих пісень, хороводів тощо на прогулянці, під час самостійної художньої діяльності;*
- *створити та наповнювати музичний куточок, дотримуючись таких принципів – змістовність. доцільність, динамічність, різноманітність, варіативність. відповідність віку;*
- *взаємодіяти з музичним керівником у процесі планування, організації та проведення різних видів та форм музичної діяльності.*

Отже, не лише провідна роль музичного керівника, а й професійна співпраця вихователя, спрямована на конструктивну взаємодію в освітньо-музичному процесі забезпечить повноцінний розвиток музичних здібностей дітей.

Практичні завдання для перевірки знань студентів за Розділом 3

Семінар ТЕМА 7. Види музичної діяльності дітей віку.

План:

1. Основні види музичної діяльності дошкільників.
2. Сприймання та слухання музики як самостійний вид діяльності та як попередник і супутник іншим видам. Сприймання як психічний процес. Особливості сприймання музики дітьми різних вікових категорій. Часовий регламент слухання та сприйняття музики дітьми різного дошкільного віку.
3. Слухання музики в різних видах діяльності. Основні педагогічні методи та прийоми під час слухання та аналізу музики дошкільниками (наочність та співтворчість). Особливості підбору репертуару для слухання музики. Правила слухання музики дітьми. Роль вступного слова педагога перед слуханням музики.
4. Співи. Дитячий голос і особливості його розвитку. Анатомічні і фізіологічні особливості голосового апарату дітей. Охорона дитячого голосу. Співочий діапазон голосу дітей різних вікових категорій. Правила співу. Завдання та принципи навчання дітей співу. Особливості підбору пісенного

репертуару для дошкільників. Вокально-хорові навички (дихання, звукоутворення, дикція, стрій, ансамбль). Аналіз пісні. Етапи розучування пісні з дошкільниками.

5. Музично-ритмічні рухи. Е.Жак-Далькроз – розробник системи музично-ритмічного виховання. Види музично-ритмічних рухів (вправи, танці, хороводи, музичні ігри; сюжетні та безсюжетні). Основні музично-ритмічні рухи. Використання музично-ритмічної діяльності в педагогічній системі К.Орфа. Мовленнєві та музично-рухові вправи за К.Орфом (декламація віршів або прози, казок під супровід «озвучених» жестів. Голосових звукових ефектів, ритмічного акомпанементу шумових музичних інструментів).

6. Гра на дитячих музичних інструментах. Роль інструментального музикування в розвитку музичної творчості дітей. Вікові особливості навчання дошкільників грі на музичних інструментах. Мета та завдання використання музичних іграшок та музичних інструментів в процесі музичного виховання дошкільників. Класифікація, характеристика (струнні, духові, ударні, клавішно-язичкові, ударно-клавішні) та види (неозвучені, озвучені) музичних іграшок та інструментів. Правила зберігання та використання музичних інструментів. Традиційні музичні інструменти, їх види та розвиток вміння грати на них. Цікаві історії виникнення про музичні інструменти та способи виготовлення їх власноруч. Види нетрадиційних музичних інструментів, способи їх виготовлення та творчі форми роботи залучення дітей до гри на них (казки-мініатюри, оживлення казкового сюжету дотепним музикуванням тощо). Створення нетрадиційних оркестрів (горішкового, скляного, паперового тощо). Форми роботи з інструментального музикування. Функції вихователя.

7. Музична творчість (у рухах і пластиці, пісенна, творче музикування).

8. Особливості видів музичної діяльності, важливість комплексного використання всіх видів музичної діяльності.

Запитання для самоконтролю студентів

1. Які основні види музичної діяльності реалізуються у закладі дошкільної освіти?
2. У чому полягає значення різноманітності музичних видів діяльності для розвитку дошкільника?
3. Чим є сприймання музики з точки зору психічного процесу?
4. Як змінюється здатність дітей до сприймання музики залежно від віку?
5. Який рекомендований часовий регламент слухання музики для дітей різних вікових категорій?
6. Яке значення має слухання музики в структурі інших видів музичної діяльності?
7. Які педагогічні методи та прийоми варто застосовувати під час слухання та аналізу музики?
8. Які вимоги висуваються до підбору репертуару для слухання музики дошкільниками?
9. Яке значення має вступне слово педагога перед слуханням музичного твору?
10. Які анатомічні й фізіологічні особливості голосового апарату дітей слід враховувати під час навчання співу?
11. Який співочий діапазон притаманний дітям дошкільного віку?
12. Назвіть основні правила співу, яких мають дотримуватися діти.
13. Які етапи передбачає розучування пісні з дошкільниками?
14. Які вокально-хорові навички формуються у процесі співу?
15. У чому полягає сутність системи музично-ритмічного виховання Е.Жак-Далькроза?
16. Які існують види музично-ритмічних рухів у дошкільників?
17. Як використовуються мовленнєві та музично-рухові вправи за методикою К.Орфа?

18. Яку роль відіграє інструментальне музикування в розвитку творчості дитини?
19. Які види дитячих музичних інструментів та музичних іграшок ви знаєте?
20. Які існують вікові особливості навчання дошкільників гри на музичних інструментах?
21. Як можна виготовити нетрадиційні музичні інструменти власноруч?
22. Які форми роботи передбачає інструментальне музикування з дітьми?
23. Які функції виконує вихователь під час інструментального музикування?
24. Які види музичної творчості розрізняють у дошкільному віці?
25. Як пов'язана музична творчість із рухами, піснею та музикуванням?
26. Чому важливо інтегрувати всі види музичної діяльності в освітньому процесі?
27. Яким чином можна забезпечити ефективне поєднання видів музичної діяльності на заняттях?

Індивідуальні завдання

Провести теоретичне дослідження з наступним його представленням (презентацією) (до 15 хв.) на одну із запропонованих тем:

- Функції вихователя в організації музичної діяльності дітей.
- Різновиди музичної діяльності: сприйняття та слухання музики; виконавство та творчість в співах, музично-ритмічних рухах та грі на музичних інструментах.
- Особливості видів музичної діяльності, специфічний вплив на музичний розвиток дітей та важливість комплексного використання всіх видів музичної діяльності.
- Слухання музики на музичних заняттях, розвагах, святах, співпраця з батьками у домашньому слуханні музики.

- Використання класичної музики в різних формах роботи, зокрема у формі казки-концерту.
 - Креативний підхід до ознайомлення дітей з біографіями композиторів.
 - Музично-ритмічні рухи. Розвиток відчуття ритму засобами ігрових технологій.
 - Цікаві історії виникнення про музичні інструменти.
 - Творчі форми роботи залучення дітей до гри на нетрадиційних музичних інструментах.
 - Музичні вправи з оркестрового музикування.
 - Сучасні підходи до музично-театралізованої діяльності згідно змісту програм з музичного виховання дітей дошкільного віку.
 - Історичний огляд розвитку музично-театралізованої діяльності в музичному вихованні дітей.
 - Форми роботи для навчання дітей правил поведінки в театрі.
 - Ознайомлення дітей з основними театральними професіями.
- Способи заохочення дітей відвідувати театр.
- Види театралізованих розваг з дітьми дошкільного віку.

Семінар ТЕМА 8. Методи музичного виховання дошкільників.

План:

1. Музично-дидактичні ігри. Характеристика гри як особливого виду пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку.
2. Роль музично-дидактичних ігор у процесі музичного виховання дошкільників (призначення, форми реалізації, структура, класифікація, особливості використання з дітьми дошкільного віку різних вікових категорій).
3. Традиційні та сучасні види музично-дидактичних ігор.
4. Музичні пальчикові ігри. Вплив пальчикових ігор на організм дитини.

5. Особливості використання музично-дидактичних ігор з дітьми дошкільного віку різних вікових категорій.
6. Рекомендації щодо проведення музичних пальчикових ігор.

Запитання для самоконтролю студентів

1. У чому полягає пізнавальна цінність гри для дитини дошкільного віку?
2. Які особливості відрізняють музично-дидактичну гру від інших видів ігор у дошкільному віці?
3. Яке призначення музично-дидактичних ігор у музичному вихованні дошкільників?
4. Які форми реалізації музично-дидактичних ігор використовуються в ЗДО?
5. Яка структура музично-дидактичної гри?
6. За якими критеріями класифікують музично-дидактичні ігри?
7. Які особливості слід враховувати під час організації музично-дидактичних ігор з дітьми різних вікових груп?
8. Які приклади традиційних музично-дидактичних ігор ви можете навести?
9. У чому полягають переваги сучасних музично-дидактичних ігор?
10. Яким чином можна поєднувати традиційні й сучасні підходи до музичних ігор у роботі з дошкільниками?
11. Який вплив пальчикових ігор на розвиток моторики та мовлення дитини?
12. У чому полягає музичний компонент пальчикових ігор?
13. Які види музично-дидактичних ігор доцільно використовувати з дітьми молодшого дошкільного віку?
14. Як змінюється зміст і складність музично-дидактичних ігор для дітей середнього та старшого дошкільного віку?

15. Які умови є необхідними для ефективного проведення пальчикових ігор?
16. Яких помилок слід уникати під час організації пальчикових музичних ігор?
17. Як забезпечити індивідуальний підхід до дітей під час таких ігор?

Індивідуальні завдання

Провести теоретичне дослідження з наступним його представленням (презентацією) (до 15 хв.) на одну із запропонованих тем:

1. Музичні вправи з оркестрового музикування.
2. Види музичних ігор (пальчикові, музично-дидактичні, музично-рухливі, музично-хороводні, музично-народні, інтерактивні та ін.).
3. Інноваційні види музичних ігор (музичні ігри Тетяни Боровик, активне сприймання музики або «Хор рук», ігри зі звуками Вільгельма Келлера, комунікативні ігри Миколи Шутя, ігри-анімації, ігри-настрої, ігри-портрети, музикознавчі та експериментальні музичні ігри).
4. Графічна партитура.
5. Музограма.
6. Методи роботи з дітьми дошкільного віку над розвитком ритмічного відчуття за системою Карла Орфа (елементарне музикування).
7. Ознайомлення дітей з музичними термінами за допомогою казки.
8. Ейдетика у вивченні текстів пісень та нотної грамоти.
9. Розвиток креативних здібностей дітей під час самостійної музичної гри.

Семінар ТЕМА 9. Форми організації музичної діяльності дошкільників. Особливості взаємодії вихователя та керівника музичного в організації музичної діяльності дошкільників

План:

1. Загальна характеристика основних форм музичної діяльності в закладі дошкільної освіти. Самостійна музична діяльність дітей. Використання музики у повсякденному житті як обов'язок педагога.
2. Виховний і навчальний потенціал музичної казки. Слухання музики в аудіо запису.
3. Музичне виховання в сім'ї. Значення сімейного виховання як важливого засобу музичного розвитку дітей.
4. Ігри, розваги, ранкова гімнастика під музику, тематичні музичні ранки, бесіди-концерти, театральні постановки та спектаклі, хороводи, святкові ранки тощо як форми організації музичної діяльності дітей.
5. Музичні заняття. Додаткові заняття за інтересами дітей, гуртки (студії).
6. Музичні свята, розваги: завдання, класифікація, форми, тематика, принципи побудови сценарію, етапи розроблення та особливості проведення, базисні компоненти.
7. Співпраця вихователя, музичного керівника та батьків. Особливості участі вихователя в організації музичної діяльності дошкільників (відповідно виду музичної діяльності).
8. Прилучення дітей до пізнання українських народних свят та розваг.
9. Організація розвивального середовища (музичні куточки тощо).

Запитання для самоконтролю студентів

1. Які основні форми музичної діяльності реалізуються в закладах дошкільної освіти?
2. У чому полягає суть самостійної музичної діяльності дітей?

3. Як вихователь може використовувати музику у повсякденному житті групи?
4. Які функції виконує музична казка у розвитку дошкільника?
5. Як організовується слухання музики в аудіозапису в групі?
6. Яке значення має музичне виховання в сімейному колі?
7. Як можуть батьки сприяти музичному розвитку дитини вдома?
8. Які форми музичної діяльності є найбільш ефективними для розвитку музичності в ігровій формі?
9. У чому полягає педагогічна цінність хороводів, ранкової гімнастики під музику та театралізованих постановок?
10. Яка структура музичного заняття в дошкільному закладі?
11. Які додаткові музичні заняття або гуртки можуть організовуватись для дошкільників?
12. Які завдання реалізуються під час музичних свят і розваг?
13. Які основні принципи побудови сценарію музичного свята?
14. Назвіть етапи підготовки до проведення музичного заходу в ДНЗ.
15. Як розподіляються ролі між вихователем і музичним керівником у підготовці та проведенні музичних заходів?
16. Які форми співпраці з батьками доцільні в музичному вихованні дітей?
17. Як вихователь може залучати дітей до пізнання українських народних свят через музику?
18. Які музичні елементи найчастіше використовуються під час святкових народних дійств?
19. Що має включати музичний куточок у груповій кімнаті?
20. Яке значення має розвивальне середовище для формування музичних здібностей дитини?

Індивідуальні завдання

Провести теоретичне дослідження з наступним його представленням (презентацією) (до 15 хв.) на одну із запропонованих тем:

1. Розвиток музично-сенсорних здібностей дітей засобами спеціальних творчих завдань.
2. Музичні заняття – основна форма організації музичної діяльності дітей. Види музичних занять. Відмінність комплексного та інтегрованого музичних занять. Основні завдання музичних занять. Відповідність музичного репертуару естетичній та педагогічній меті заняття.
3. Використання музики в побуті як обов'язок вихователя.
4. Музичні свята, розваги: завдання, класифікація, форми, тематика, принципи побудови сценарію, етапи розроблення та особливості проведення, базисні компоненти.
5. Специфіка співпраці вихователя, музичного керівника та батьків.
6. Засоби прилучення дітей до пізнання українських народних свят та розваг.
7. Особливості самостійної музичної діяльності дітей дошкільного віку.
8. Організація розвивального середовища в умовах ЗДО.
9. Функції вихователя в організації музичної діяльності дітей.
10. Організаційні та психологічні аспекти співпраці вихователя, музичного керівника, батьків у процесі музичного виховання дітей дошкільного віку.
11. Використання класичної музики в різних формах роботи, зокрема у формі казки-концерту.
12. Креативний підхід до ознайомлення дітей з біографіями композиторів.
13. Форми роботи для навчання дітей правил поведінки в театрі.
14. Ознайомлення дітей з основними театральними професіями. Способи заохочення дітей відвідувати театр.

Список рекомендованої літератури до Розділу 3.

1. Бойченко С. Творче музикування: універсальний засіб прояву природної музикальності дитини. *Музичний керівник*. 2012. № 1. с. 23-30.
2. Букатов В. Педагогічні таїнства дидактичних ігор К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. 128 с.
3. Войтко Т.О. Музичний розвиток у системі М. Монтесорі *Мистецтво та освіта*. 2019. № 1 (91). – С. 15-18.
4. Городнича Л. С. Емоційний розвиток дитини на музичних заняттях: метод. розробки муз. занять [для дошкільнят та молодших школярів] Полтава: ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2000. 59 с.
5. Лісовська Т. А. Теорія і методика музичного виховання: навчально-методичний посібник. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2022. 330 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0055343.pdf>
6. Лобач О. О. Музично-дидактичні ігри в школі: метод. реком. Полтава : ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2001. 48 с.
7. Музичне виховання у дошкільному навчальному закладі: збірник методичних матеріалів / Упор. І.А. Романюк. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 104 с.
8. Розвиток дошкільнят в музично-руховій діяльності: Навч.-метод. Л.Галіцина, 2006. 128 с.
9. Романюк І. А. Організація роботи у дошкільному навчальному закладі: Навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець. 2014. 280 с.
10. Стежинки у Всесвіт: комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. Запоріжжя, 2020. 240 с.
11. Степанова Т., Лісовська Т. Індивідуально-диференційований підхід до музичного виховання дітей старшого дошкільного віку. К.: Слово, 2012. 256 с.

12. Шевчук А.С. Дитячі розваги та свята (у схемах, таблицях, визначеннях, сценаріях): навч.-метод. посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 336 с.

13. Шикирінська О.А. Ми українські символи вивчаємо, гостей шановних ними зустрічаємо. *Учитель початкової школи*. 2020, № 3- 4. С. 85-90.

Додаткова

1. Вовк Т. Патріотичне виховання дошкільників на музичних заняттях *Музичний керівник*. 2015. № 3. С. 4.

2. Капелюхівська А.О. Розвиток вокально-хорових здібностей дітей дошкільного віку. Кам'янець-Подільський: Вид-во, 2017. 54 с.

3. Левчук Я. Українські народні дитячі інструменти: гра музикою чи музикування грою. *Музичний керівник*. 2013. № 3. С. 4.

4. Наumenко Т. Музичне виховання дошкільників засобами українського фольклору. АПН України, інститут педагогіки. К., 2008. 115 с.

5. Реброва Н. Пісні – забави на музичних заняттях з молодшими дошкільниками. *Музичний керівник*. 2012. № 8. С. 18-21.

6. Самбор Л. Музично-дидактичні ігри на музичних заняттях // *Музичний керівник*. 2014. № 11. С. 4-10.

7. Шикирінська О.А. Використання методів інтерактивних технологій у мистецькій підготовці майбутніх учителів початкових класів // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені І. Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н. В.]. Вип. 29 (2-2020), 2020. Київ: Міленіум – С. 389-398.

8. Шикирінська О.А. Підготовка майбутніх вчителів до формування естетичної культури молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 28. Том 4. С. 236-241.

9. Шуть М. Музичне оформлення дитячого свята // Музичний керівник. – 2013. – №7. – С. 4-9.

Інформаційні ресурси

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Лист МОН України "Щодо організації роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах", № 1/9-454 від 02.09.2016 р.: <http://osvita.kr-admin.gov.ua>.

3. Про організацію роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах (лист Міністерства освіти і науки України від 02.09.2016 № 1/9-454) <https://www.pedrada.com.ua/article/194-qqq-16-m9-07-09-2016-organizovumo-robotu-z-muzichnogo-vihovannya-dtey-doshklnogo-vku>

РОЗДІЛ 4. Технології музичного розвитку дошкільників

4.1. Технології музичного розвитку дошкільників

Дихальна гімнастика сприяє розвитку дихальної системи та співочих здібностей дітей. Особливе місце займає дихальна гімнастика за методикою А. Стрельникової, яка має комплексний лікувальний вплив на організм людини.

Основний комплекс цієї гімнастики включає вправи: «Долоньки», «Погончики», «Насос», «Великий маятник», «Малий маятник», «Кішечка», «Обійми плечі», «Вушка», «Повороти голови», «Перекази», «Кроки». Ці вправи спрямовані на розвиток діафрагмально-черевного дихання, а також на тренування узгодженої роботи дихальної, голосової та артикуляційної систем. Дихальна гімнастика позитивно впливає на обмінні процеси, що відіграють важливу роль у кровопостачанні, сприяє відновленню функцій центральної нервової системи та нормалізації порушеного носового дихання. Окрім того, широко застосовують дихально-звукову гімнастику за методикою Рудольфа Бройса.

Артикуляційна гімнастика – тренує м'язи мовного апарату, розвиває музичну пам'ять (для запам'ятовування текстів пісень), увагу, почуття ритму, підвищує показники рівня розвитку мовлення дітей, співочих навичок, поліпшує музичну пам'ять, увагу та міміку. При доборі вправ необхідно дотримуватися рекомендацій педагога-логопеда.

Оздоровчі та фонетичні вправи спрямовані на розвиток інтонаційного й фонематичного слуху, а також на розширення діапазону мовленнєвого й співочого голосу. Ігри звуконаслідувального характеру сприяють формуванню в дітей здатності зіставляти й відтворювати інтонації різної висоти та звуковисотної спрямованості, розвивають невимушеність звукоутворення, легкість і політність голосу. Вони зміцнюють тендітні голосові зв'язки, готують

до співу, здійснюють профілактику захворювань верхніх дихальних шляхів, а також коригують вимову окремих звуків.

Вокалотерапія, або «Цілющі звуки», передбачає використання певних звукових вібрацій для оздоровлення організму. Зокрема, звук «А-А-А» стимулює діяльність легенів, трахеї та гортані, а також сприяє оздоровленню верхніх і нижніх кінцівок. Звук «І-І-І» активізує функції щитовидної залози, корисний при ангінах, покращує зір і слух. Звук «У-У-У» посилює роботу дихальних центрів мозку та мовного центру, усуває слабкість, млявість і захворювання органів слуху. Звук «М-М-М», виконаний із закритим ротом, знімає психічну втому, сприяє покращенню пам'яті та кмітливості.

Проспівування цих звуків можна використовувати як сигнал перед зміною виду діяльності, що сприяє зосередженню уваги.

Вокальна міміка проявляється через вираження емоцій за допомогою інтонації, тембру, ритму та вібрато голосу.

Ігровий масаж та масажні вправи за методикою Іосіро Цуцумі підвищують захисні властивості верхніх дихальних шляхів і всього організму, нормалізують вегетативно-судинний тонус, діяльність вестибулярного апарату та функціонування ендокринних залоз. Під час масажу використовуються елементи погладжування, розминання, розтирання та легкі постукування. Ефективність вправ підвищується, якщо дитина супроводжує дії позитивними зверненнями до тіла (наприклад, «Мої улюблені ручки», «Який чудовий носик!»). Самомасаж за системою А. Уманської є однією з найбільш ефективних методик оздоровлення, що підходить як немовлятам, так і дорослим. Методика базується на впливі на дев'ять біологічно активних точок організму.

Ми капусту січемо, рубаємо (*стукають по спині ребром долоні*).

А морквинку тремо, тремо (*гладять спину пальцями вгору-вниз*).

Ми капусту солимо, солимо (*«бігають» пальчиками по спині*).

Ми капусту тиснемо, тиснемо (*«тиснуть»*).

Сік капустаєний п'ємо, п'ємо (*гладять спину*).

Пальчикові ігри виконуються в ігровій формі з метою масажу та розминання пальців і долонь, що позитивно впливає на функціонування внутрішніх органів. У музичних заняттях ці ігри супроводжуються піснями й поспівками, демонстрацією ілюстрацій, іграшок або персонажів пальчикового театру. Музичний супровід добирається відповідно до вікових особливостей дітей. Акомпанемент здійснюється на фортепіано, металофоні, ксилофоні або шумових інструментах. Такі ігри сприяють мовленнєвому розвитку, покращують координацію рухів пальців, готуючи дітей до письма та малювання.

Мовленнєві ігри поєднують засоби музичної виразності (ритм, темп, тембр, динаміка, артикуляція, форма) з мовленням, що дозволяє дітям з раннього віку опановувати комплекс музичних виражальних засобів. Такі ігри сприяють розвитку емоційної виразності мовлення, рухової активності. Тексти в іграх декламуються або співаються (хором, дуєтом, соло) з додаванням інструментального супроводу, жестів, рухів, сонорних і колористичних засобів. Формування мовлення супроводжується жестами, які підсилюють його виразність. Пластичність рухів збагачує мовленнєву діяльність елементами пантоміми й театралізації, сприяє зміцненню голосового апарату та формуванню виразних навичок.

Ритмопластика як форма танцювально-ігрової гімнастики сприяє всебічному розвитку дошкільника. У ній поєднані фізичне та музичне виховання. Основна мета: зміцнення здоров'я, розвиток опорно-рухового апарату, профілактика плоскостопості, формування правильної постави, вдосконалення функціонування дихальної, серцевої, судинної та нервової систем, формування навичок вільного, емоційного, розкутого, творчого вираження рухів відповідно до музичного супроводу.

Релаксаційні вправи та ігри за методикою Д. Джекобсона застосовуються з метою зниження фізичного та психоемоційного напруження, формування позитивного емоційного настрою, а також опанування елементарних навичок саморегуляції психосоматичного стану. Ці вправи

сприяють гармонізації внутрішнього стану дитини, поліпшенню загального самопочуття, підвищенню здатності до концентрації уваги та адаптації до умов зовнішнього середовища. Завдяки поєднанню ігрових елементів із вправами на м'язову релаксацію діти набувають досвіду керування власним тілом і емоціями, що є важливим чинником для формування емоційної стабільності та психологічної витривалості.

Алгоритм використання зазначених технологій на музичному занятті включає наступні етапи:

1. Вхід до зали, привітання — активна музикотерапія з застосуванням музично-ритмічних вправ, валеологічна співаночка-привітання для налаштування позитивної атмосфери.
2. Сприйняття музики — слухання музики з елементами музикотерапії, дихальної гімнастики, ритмопластики; інтеграція інформаційно-комп'ютерних технологій та відеоряду для кращої візуалізації і сприйняття.
3. Співи, пісенна творчість — використання цілющих звуків, дихальної та артикуляційної гімнастики, пальчикових ігор, що сприяють розвитку вокальних і мовленнєвих навичок.
4. Музично-дидактичні ігри — застосування інформаційно-комп'ютерних технологій, дидактичних посібників, моделювання для активізації пізнавальної діяльності.
5. Танці — виконання музично-ритмічних рухів, використання мнемотаблиць рухів для розвитку координації та пам'яті.
6. Музичні ігри, гра на дитячих музичних інструментах — організація комунікативних ігор, що сприяють соціальній взаємодії та творчому розвитку.
7. Творче музикування, ігри звуками — заохочення імпровізації, розвитку слуху та музичної уяви.
8. Заключна частина — психогімнастика та елементи пасивної музикотерапії для релаксації та відновлення емоційного стану дітей.

Логоритміка — це система спеціально організованих рухів у поєднанні з музикою та словом. Заняття з логопедичної ритміки спрямовані на укріплення кістково-

м'язового апарату у дітей з мовленнєвими порушеннями, розвиток дихальної функції, формування правильної постави. Логопедична ритміка має тісний зв'язок із методикою музичного виховання, оскільки музика безпосередньо впливає на якісні характеристики руху — його виразність, ритмічність, чіткість, координацію, плавність та злитість. Емоційна забарвленість, яку надає музика рухам, сприяє їх вільному та невимушеному виконанню. Основу логоритміки становить інтеграція слова, музики й руху, що забезпечує її комплексний корекційно-розвивальний вплив.

У структурі логоритмічних занять виділяють *три основні напрями*:

1. Зв'язок мовлення з рухом і музичним ритмом, що передбачає:
 - розвиток дихання, голосу, артикуляційних навичок;
 - координацію рухів із мовленням;
 - формування виразності рухів та мовлення;
 - виховання здатності поєднувати спів із ходьбою;
 - розвиток уяви та творчих здібностей.
2. Розвиток основних рухових навичок у дітей, що включає:
 - контроль за поставою;
 - опанування різних видів ходьби;
 - формування вмінь орієнтації у просторі та виконання просторових перебудов;
 - набуття навичок виразного руху;
 - розвиток дрібної моторики.
3. Формування музично-ритмічного відчуття, що охоплює:
 - активізацію уваги;

- здатність передавати характер ритму в русі та мовленні;
- розвиток почуття музичного ритму.

Застосування логоритміки у корекційно-розвивальній роботі забезпечує цілісний підхід до гармонізації фізичних, мовленнєвих і психоемоційних функцій дитини.

Для корекції зв'язку мови з рухом і музичним ритмом дітям пропонують *вправи на розвиток дихання*, які сприяють формуванню правильного діафрагмального дихання, збільшенню тривалості видиху, його сили та поступовості.

Зокрема, діти виконують *вправу*: піднімаються на носки з одночасним підняттям рук вгору – вдих, потім опускаються на повну ступню, ставлять руки на пояс і тривало вимовляють глухий звук «з» (або «ш», «ф», «х»), а потім голосні звуки «а», «о», «у», «и».

Для корекції розвитку голосу та артикуляції використовують спів *вокалізів* («у», «о», «а», «і») та вигуків, що передають різні емоції (радість, біль, гнів, страх): «А!», «Про!», «Ах!», «Ох!», «Ай-ай-ай!», а також звуки пар приголосних із подібним артикуляційним положенням: «к/р», «б/п», «в/ф», «д/т».

Прийоми арттерапії (від англ. *art therapy* — «лікування мистецтвом») — метод психолого-педагогічного впливу, пов'язаний з розкриттям творчого потенціалу особистості. Застосування арттерапії сприяє зниженню емоційної тривожності, підвищенню самооцінки, розвитку комунікативних навичок, а також закріпленню позитивних форм поведінкових реакцій.

Ритмодекламація — це ритмічне проголошення тексту під музичний супровід. Музика підбирається з урахуванням темпу мовлення, особливостей ритмічного малюнка та змісту тексту. Наприклад, вірш про зайчика не повинен декламуватися під повільну мелодію в низькому регістрі, тоді як для образу ведмедя не підходить стрибкоподібна мелодія на високих звуках. Адекватне музичне оформлення забезпечує цілісне сприймання тексту, посилює образність, ритмізацію й емоційну виразність мовлення.

Психогімнастика — методика, спрямована на формування в дітей навичок концентрації уваги, пластичності й координації рухів. Вправи супроводжуються текстами та музичним оформленням, що допомагає дітям уявити певний образ і вжитися в нього. Психогімнастика створює позитивний емоційний настрій, сприяє подоланню замкненості, знімає фізичну та психічну втому. У закладах дошкільної освіти широко використовується психогімнастика. Психогімнастика включає такі структурні елементи: мімічні та пантомімічні етюди; етюди й ігри, спрямовані на вираження окремих рис характеру та емоційних станів; етюди й ігри, що мають психотерапевтичну спрямованість і адресовані конкретній дитині або групі дітей загалом. Обов'язковим компонентом кожного заняття є етюди й ігри, пов'язані з емоцією радості, оскільки вони формують позитивний емоційний фон та сприяють емоційному розвантаженню. Більшість етюдів за методикою М. Чистякової супроводжуються музичним оформленням, яке може передувати виконанню етюду, сприяючи входженню дитини в необхідний емоційний стан, або виконувати функцію фону, що підсилює емоційну виразність, образну уяву дітей і знижує рівень психоемоційного напруження.

Музикотерапія

Сучасні діти досить часто мають різні психологічні розлади. Однією з причин цього є нестача в їхньому житті добродійних звуків, адже замість дитячої музики та ніжного співу матері дитина зазвичай перебуває у звуковому середовищі гуркотіння автомобілів та побутової техніки, гучних розмов та шумів. Розвиненість і гармонійність особистості тісно пов'язані з її психологічним благополуччям – душевним комфортом, збалансованістю емоційно-почуттєвої сфери. У нинішньому світі, що стрімко розвивається та змінюється, слід приділяти особливу увагу гармонізації внутрішнього світу дітей дошкільного віку. Позаяк може статися

так, що негаразди сучасності негативно відіб'ються на їхньому подальшому житті.

Одним із ефективних шляхів гармонізації внутрішнього світу дошкільників є використання *музикотерапії* (з греко-латин. «лікування музикою»).

Лікувальні властивості музикотерапії, що впливають на духовний і фізіологічний стан людини, були відомі дуже давно. Цілющу дію музики помітили ще в стародавніх Єгипті, Греції, Китаї, Індії та інших державах. Лікар та музикант Авіценна один з розділів своєї енциклопедії «Канон лікарської науки» присвятив лікуванню звуком, за допомогою музики йому вдавалося зціляти психічнохворих людей; Гіппократ спеціально «прописував» своїм хворим курси лікування музикою, досягаючи високих цілющих ефектів;

Піфагор заклав основи науки про гармонію сфер, утвердивши музику як точну науку. Ефективність і життєздатність запропонованої ним системи музикотерапевтичного впливу на людину ілюструє відомий історичний факт: філософ за допомогою музики зумів заспокоїти юнака, який у стані афекту через зраду коханої мав намір підпалити її оселю. Піфагор доручив флейтисту, що перебував поблизу, змінити музичний лад із фригійського на спондеїстський, що й спричинило емоційне заспокоєння юнака.

Ідеї Піфагора й Платона знайшли своє найвищий розвиток у працях Аристотеля, зокрема в його концепції катарсису – очищення душі слухача (глядача) у процесі сприймання мистецтва. Ця ідея нормалізації психоемоційного стану людини зберігає свою актуальність і в сучасних психотерапевтичних школах і напрямках. Історичні джерела свідчать про те, що музиканти здавна лікували людей від тяжких недуг. Зокрема, італієць Сенократ відновлював психічне здоров'я за допомогою звуків труби, Талет із Кандії звуками кіфари виганяв чуму. У біблійній традиції пророк Давид за допомогою співу й гри на кіфарі лікував царя Саула від депресивних станів. Давньогрецький лікар Асклепід зупиняв конфлікти й навіть відновлював слух за допомогою звуків труби. Піфагорієць Дамон, використовуючи спів,

допомагав молоді, яка зловживала вином і вела розпусний спосіб життя, повертатися до чеснот і поміркованості.

У практиці лікування укусів павука-тарантула в італійській народній медицині особливе місце займала музика і танець. Вважалося, що отрута може «витанцьовуватись» з тіла під час енергійного танцю, який виконувався до повного фізичного виснаження. Цей танець дістав назву «тарантела». Віру в оздоровчу силу музики підтверджують також численні факти її використання для підняття бойового духу у військових кампаніях.

Задовго до початку нашої ери представники різних культур і філософських шкіл – лікарі, жерці, вчені та педагоги – застосовували музику як засіб психічного оздоровлення. Було помічено, що спокійна, розмірена мелодія сприяє врівноваженню емоційного стану, зміцненню фізичного здоров'я, а також формуванню духовно багатой та моральної особистості. Повторне свідчення про це ми знаходимо у біблійній традиції: Давид, граючи на кіфарі й співаючи, полегшував душевний стан царя Саула. Асклепій також використовував музику для лікування хворих. В «Одісеї» Гомера описано, як звуки співу та музики сприяли загоєнню ран воїна, Ахілл використовував гру на лірі для зняття втоми і напруження.

У середньовіччі проблема впливу музики на психоемоційний стан людини розглядалася в межах теорії афектів, яка встановлювала зв'язок між емоційно-почуттєвими станами особистості та способами їхнього музичного відображення. Відтоді ідея використання музичного мистецтва як засобу психотерапевтичного й лікувального впливу послідовно простежується в усіх психолікувальних школах і напрямках.

Перші спроби наукового осмислення цього феномена датуються XVII століттям, а систематичні експериментальні дослідження розпочалися у XIX столітті. Проте лише у XX столітті було здійснено наукове обґрунтування профілактичних, лікувальних і оздоровчих властивостей музики. Зокрема, було виявлено терапевтичну дію звукових впливів і встановлено закономірності між

частотними характеристиками музичних коливань і фізіологічними процесами в організмі людини.

Феноменом в галузі дії музики на живі організми вважається музика Моцарта: вченими експериментально доведено позитивний вплив музики Моцарта на людський інтелект – зокрема, підвищення так званого «коефіцієнта інтелектуальності». Встановлено, що класична та романтична музика (наприклад, мазурки Шопена, рапсодії Листа) допомагають здолати труднощі, пересилити біль, знайти душевну стійкість. Натомість рок-музика діє руйнівню на живі організми зростання пшениці, зменшує кількість молока у ссавців, рослини швидше в'януть тощо.

Перша навчальна програма з підготовки професійних музикотерапевтів у Великобританії була започаткована у 1961 році в Лондоні, а в 1975 році там же створено Центр музичної терапії. У подальшому освітні музикотерапевтичні програми були впроваджені в інших країнах Європи. Музикотерапія як самостійна дисципліна широко практикується у США, де сфера її застосування постійно розширюється; аналогічні процеси спостерігаються в Австралії, Японії, Новій Зеландії, Південній Америці та інших державах.

У США терапевтичне використання музики було вперше офіційно визнано після Другої світової війни, коли її ефективність засвідчено при лікуванні емоційних розладів у ветеранів. У 1950 році була заснована Національна асоціація музичної терапії. Станом на сьогодні у США налічується близько 3500 зареєстрованих фахівців у сфері музикотерапії, а потреба у спеціалістах даного профілю стабільно зростає.

В Україні, як і в інших країнах колишнього СРСР, наразі відсутня системна підготовка професійних кадрів у галузі музикотерапії, попри очевидну актуальність такої потреби. Значущим кроком у розвитку музикотерапевтичного напрямку в системі вітчизняної освіти стало затвердження у 2015 році Програми оздоровчо-освітньої роботи з дітьми дошкільного віку «Веселкова музикотерапія» (автори: І. Малашевська, С. Демидова). Концептуальне підґрунтя цієї методики спирається на ідеї

ритмопластичного виховання Е. Жак-Далькроза, елементарного музикування К. Орфа, філософію музичного розвитку З. Кодая, що акцентує значення музики як джерела духовного збагачення та гармонійного виховання, а також підходи до музичного навчання, властиві Вальдорфській педагогіці.

Програма «Веселкова музикотерапія» включає основні оздоровчо-освітні завдання та передбачає очікувані результати музикотерапевтичної роботи, організованої за тематичними заняттями і визначеною кількістю годин на вивчення кожної теми: 1) «Звукова мова тіла»; 2) «Звуки природи»; 3) «Дерев'яні», «Скляні» та «Залізні» звуки; 4) «Звуки музичних інструментів»; 5) «Звуки всесвіту».

Кожне заняття містить такі види діяльності: привітання-звертання, музично-танцювальну діяльність, дихальну та пальчикову гімнастику, слухання і прислухання, спів та інсценізацію пісень, музично-ігрову діяльність, музикування, музичну релаксацію, а також прощання-звертання.

Послідовність цих видів роботи вибудовується з урахуванням принципу контрасту — чергування активних (рухливих) і пасивних (спокійних) форм діяльності, а також динаміки заняття, яка передбачає досягнення кульмінації емоційно-почуттєвої сфери дітей із наступним плавним переходом до нормального, спокійного і врівноваженого стану. Чітка структура занять є базисом ефективного музикотерапевтичного процесу.

Серед *основних принципів музикотерапії*, що визначають зміст і спрямованість терапевтичного впливу, виокремлюють такі:

- медичний принцип («не нашкодь») — передбачає безумовну безпечність застосування музики у терапевтичній практиці;

- принцип первинності музичного впливу — акцентує провідну роль музики як головного чинника позитивної дії, а не допоміжного інструменту медичного втручання;
- принцип пріоритету активної творчої діяльності — передбачає активне залучення учасника до співу, гри на музичних інструментах, ритмопластики, імпровізації тощо.

У контексті освітнього простору музикотерапія може бути ефективною формою психокорекційної підтримки дітей із такими *показами*:

- наявність негативної «Я-концепції»;
- дисгармонійна самооцінка, знижений рівень самоприйняття;
- труднощі в емоційному розвитку;
- імпульсивність, підвищена тривожність, наявність страхів, агресивних проявів, відчуття емоційного відчуження та самотності;
- стан хронічного стресу, депресивні стани, неадекватні форми поведінки;
- порушення у взаєминах з близьким оточенням, конфліктність у міжособистісних стосунках, незадоволеність сімейним кліматом, ворожість до соціального середовища тощо.

Основні напрями музикотерапії:

- сприймання музики (науково доведено лікувальні властивості тембрів певних музичних інструментів) (Додаток Ф);
- вокалотерапія (наприклад, колискова — саме той оберіг-магічна молитва, який захищає дитину від усього лихого);
- гра на музичних інструментах (вже за характером звуковидобування можна визначити певні емоційні проблеми людини-виконавця — гіперактивність, інертність тощо);
- *тілесно-орієнтована музикотерапія* (реакція організму на ритмічну пульсацію — наприклад, бажання танцювати).

У сучасній психокорекційній та освітньо-реабілітаційній практиці музикотерапія реалізується у *двох основних формах* — *активній і пасивній*.

- *Активна музикотерапія* передбачає безпосередню участь дитини у творчій музичній діяльності. Вона може бути як індивідуальною (наприклад, вокалотерапія), так і груповою (вокальні ансамблі, хорове музикування). Активні форми також охоплюють гру на музичних інструментах, елементи диригування, музичної імпровізації та елементарної композиторської діяльності. У таких заняттях рекомендовано використовувати прості у виконанні інструменти — дзвіночки, барабани, маракаси, цимбали та інші доступні дитячому сприйняттю засоби музичного самовираження.

- *Пасивна музикотерапія* базується на рецептивному (сприймальному) слуханні музики з корекційною або релаксаційною метою. Зазвичай така форма проводиться індивідуально або в групі, у спокійній, емоційно комфортній атмосфері. Для досягнення оптимального терапевтичного ефекту прослуховування музичних творів доцільно організовувати через стаціонарні акустичні системи (колонки), що забезпечують якісне звучання і сприяють глибшому емоційному зануренню слухача.

Протипоказання:

- не можна дітям слухати музику *через навушники* (адже людський слух природно пристосований до сприймання розсіяного звуку);
- від звуку, який спрямовано точково, незрілий мозок дитини може отримати *акустичну травму*;
- музикотерапія «через навушники» *протипоказана дітям*:
 - зі схильністю до судом;
 - з підвищеним внутрішньо-черепним тиском;
 - хворим на отит.

Передумовою використання музикотерапії у практиці *педагогічної діяльності* є психофізіологічні дослідження почуттєво-емоційних реакцій особистості на музику.

У роботі з дітьми в межах музикотерапевтичного підходу застосовуються різноманітні *види занять*, які забезпечують як корекційний, так і розвитковий ефект:

- *Психогімнастичні вправи* — мімічні й пантомімічні етюди, що супроводжуються ілюстрацією змісту пісні через звуконаслідування, імітаційні жести, рухи, які відображають емоційно-образну суть музичного твору.
- *Мовні ігри та інсценізації* — розігрування змісту пісні з розподілом ролей. У процесі інсценізації використовуються допоміжні засоби: іграшки, ляльки, маріонетки тощо, що сприяє розвитку мовлення, уяви, емоційної виразності та комунікативних навичок.
- *Артикуляційна гімнастика* — виконання вправ на основі тексту пісні з метою активізації мовленнєвого апарату, розвитку дикції, темпоритмічної організації мовлення.
- *Слухові вправи* — аудіювання, імітація та повторення звуків, розпізнавання тембрів, висоти, сили та тривалості звуків, що сприяє розвитку фонематичного слуху та загальної слухової чутливості.
- *Музично-ритмічні вправи та танцювальні імпровізації* — спрямовані на розвиток ритмічного відчуття, координації рухів, моторики. Виконуються у формі притупувань, плескання в долоні, ходьби під музику, імпровізованих танцювальних рухів відповідно до ритму пісні.
- *Пасивна музикотерапія* — організація релаксаційного прослуховування музики, зокрема під час післяобіднього відпочинку. Рекомендується використовувати твори з м'яким, приглушеним, переважно басовим звучанням, що сприяє емоційному розслабленню, зниженню психоемоційного напруження.

Так, при позитивних і негативних емоційних станах дітей, які мають яскраво виражений характер збудження, а також для гіперактивних дітей з метою урівноваження й стабілізації їх психічних станів можна використовувати музичні твори вітчизняних і зарубіжних композиторів, створені для дітей.

Для ефективного впровадження музикотерапії у педагогічну практику, педагогам необхідно дотримуватись таких *правил*:

- створити сприятливі умови для занять з дітьми (просторе приміщення з регульованим освітленням, наявність достатнього арсеналу

музичних інструментів, сучасної аудіо- та відеоапаратури та ретельно дібраної фонотеки, різноманітних дидактичних матеріалів та іграшок);

- дібрати методичні прийоми – спеціальні музичні ігри, вправи, завдання;
- дібрати музичні твори, що дадуть змогу ефективно застосовувати вправи;
- забезпечити інтеграцію музичного впливу з іншими видами діяльності.

Особливого значення в сучасній музикотерапії набуває *інтеграція музики з виражальними можливостями інших видів мистецтв*, що сприяє посиленню емоційного впливу та всебічному розвитку дитини. До таких *міжвидових форм арттерапевтичної діяльності* належать:

- *Малювання під музику* — образотворча діяльність, що супроводжується звучанням музичних творів; допомагає виявити емоційний стан дитини, сприяє релаксації та емоційному розвантаженню.
- *Музично-рухливі ігри* — поєднання ритмічної активності з елементами гри під музику; формують відчуття ритму, координацію, комунікативні вміння, знижують психомоторне напруження.
- *Пантоміма* — передача змісту музичного твору або емоційного стану через міміку й жести; розвиває емоційний інтелект, емпатію, невербальну комунікацію.
- *Пластична драматизація під музику* — імпровізаційне відтворення сюжету або настрою музики за допомогою рухів і тілесної виразності; інтегрує слухові, зорові та кінестетичні канали сприймання.
- *Музична кольоротерапія* — поєднання впливу кольорів і музики, що активізує уяву, асоціативне мислення, емоційну сферу; використовується для регуляції психоемоційного стану.
- *Створення казок під час або після слухання музики* — розвиток образного мислення, мовленнєвої творчості, зняття психоемоційної напруги шляхом перенесення внутрішніх переживань у вигадані історії.

Такі *комплексні форми художньої діяльності* активізують усі канали сприймання (слуховий, зоровий, кінестетичний), залучають різні аналізаторні системи та сприяють глибшому емоційному опрацюванню музичних вражень. Це значно підвищує ефективність музикотерапевтичних вправ, сприяє нормалізації емоційного стану дітей, зниженню психофізичного напруження, а також створює умови для гармонійного розвитку особистості.

Фази музикотерапевтичних вправ:

1. встановлення контакту з дитиною, визначення його емоційного стану;
2. підбір відповідної музики для корекції та гармонізації емоційного стану дитини;
3. зменшення емоційного напруження – застосування динамічної музики, що стимулює інтенсивні емоції й дає дитині змогу «скинути» емоційне навантаження;
4. розслаблення та заряд позитивними емоціями – застосування спокійної музики, що знімає напруження і створює атмосферу задоволення.

Особливістю музично-оздоровчої роботи є бажаний контакт на рівні очей під час спілкування педагога з дитиною (з кожною зокрема). Використовують спеціально підібрану музику режимних моментів. На заняттях поєднують слухання музичних творів з різними видами образотворчого мистецтва, творами художньої літератури та живопису, милуванням природою; широко застосовуються музикотерапевтичні та релаксаційні вправи, вокальні та танцювальні імпровізації, музикування на дитячих музичних інструментах, мовленнєві вправи в поєднанні з ігровим масажем без предметів і з масажними м'ячиками, театралізація відомих казок та пісень з емоційним проживанням подій створеної вистави. За допомогою методу спостереження за поведінкою дітей під час проведення музикотерапевтичних занять можна побачити, що у них активізується мислення, уява, фантазія, покращується емоційний стан, знімається напруга, тривожність.

Отже, використання музичної терапії в роботі з дітьми вимагає відповідної фахової компетентності, творчості та гнучкості у доборі методів і прийомів, а також вміннями варіювати та використовувати набуті вміння відповідно до педагогічної ситуації та індивідуального стану конкретної дитини.

Практичні завдання для перевірки знань студентів за Розділом 4

Семінар ТЕМА 10. Технології музичного розвитку дошкільників.

План:

Засоби оздоровчо-освітньої роботи з дітьми дошкільного віку. Дихальна гімнастика. Артикуляційна гімнастика. Оздоровчі та фонопедичні вправи. Вокалотерапія або «Цілющі звуки». Вокальна міміка. Ігровий масаж та масажні вправи. Пальчикові ігри. Мовленнєві ігри. Ритмопластика. Релаксаційні вправи та ігри. Алгоритм використання здоров'язберезувальних технологій на музичному занятті.

Логоритміка, її напрямки та роль у музичному вихованні дітей дошкільного віку. Види логоритмічної діяльності. Ритмічна гімнастика за системою Е.Жак-Далькроза для дітей з особливими освітніми потребами. Музика як обов'язковий компонент у системі логоритмічних занять. Вирішення неврологічних та психологічних проблем у дітей із загальним недорозвитком мовлення засобами логоритміки у процесі логопедичних занять. Особливості організації занять з логоритміки.

Прийоми арттерапії. Ритмодекламація. Психогімнастика.

1. Музикотерапія (історичні відомості про лікувальні властивості музики; її розповсюдження у країнах світу; основні форми, напрями, передумови, принципи, показання та протипоказання для використання музикотерапевтичної роботи в системі освіти з дітьми; значення в сучасній музичній терапії інтеграції музики із виражальними можливостями інших видів

мистецтв. Фази музикотерапевтичних вправ. Особливості музично-оздоровчої роботи з дітьми.

Зміст програми оздоровчо-освітньої роботи з дітьми дошкільного віку «Веселкова музикотерапія».

Запитання для самоконтролю студентів

- Які основні засоби оздоровчо-освітньої роботи використовуються з дітьми дошкільного віку?
- У чому полягає мета дихальної та артикуляційної гімнастики в музичних заняттях?
- Яке значення мають фонопедичні вправи та вокалотерапія для формування голосу та мовлення дитини?
- Що таке «вокальна міміка» і як її можна застосовувати на заняттях?
- Назвіть види ігор та вправ, що поєднують оздоровчу спрямованість і розвиток дрібної моторики.
- Як впливає ритмопластика на психофізичний стан дитини?
- У чому полягає алгоритм використання здоров'язберезувальних технологій на музичному занятті?
- Що таке логоритміка та яку роль вона відіграє в музичному вихованні дітей дошкільного віку?
- Назвіть основні напрями логоритміки.
- Які види логоритмічної діяльності ви знаєте? Наведіть приклади.
- У чому полягає суть ритмічної гімнастики за системою Е. Жак-Далькроза?
- Яке значення має музика у логопедичних заняттях з логоритміки?
- Як логоритмічні вправи можуть допомогти дітям із загальним недорозвитком мовлення?
- Назвіть особливості організації занять із логоритміки у дошкільному закладі.

- Що таке ритмодекламація та як її можна поєднувати з психогімнастикою?
- У чому полягає сутність арттерапії як корекційної технології?
- Коли і в якому контексті почали вивчати лікувальні властивості музики?
- У яких країнах музикотерапія здобула найбільше поширення, і чому?
- Назвіть основні форми музикотерапії. Чим відрізняється активна форма від пасивної?
- Які напрями музикотерапії використовують у роботі з дітьми дошкільного віку?
- Назвіть основні принципи музикотерапії. Яке значення має принцип «не нашкодь»?
- Які показання є підставою для використання музикотерапії в системі освіти? Які існують протипоказання?
- У чому полягає важливість інтеграції музики з іншими видами мистецтва у музикотерапевтичній роботі?
- Які фази проходить музикотерапевтична вправа?
- У чому полягає зміст програми «Веселкова музикотерапія»?

Індивідуальні завдання

Провести теоретичне дослідження з наступним його представленням (презентацією) (до 15 хв.) на одну із запропонованих тем:

1. Вплив музики на емоційну, вегетативну нервову та моторну системи дитини.
2. Музика як обов'язковий компонент у системі логоритмічних занять.
3. Вплив ритмічної гімнастики за системою Е.Жак-Далькроза на дітей з особливими освітніми потребами.

4. Вирішення неврологічних та психологічних проблем у дітей із загальним недорозвитком мовлення засобами логоритміки у процесі логопедичних занять.
5. Особливості організації занять з логоритміки. Види логоритмічної діяльності.
6. Музикотерапія як один із ефективних шляхів гармонізації внутрішнього світу дитини.
7. Використання гедоністичного підходу на музичних заняттях.
8. Характеристика сугестивних (медитація, афірмація, музична релаксація) та катарсичного музикотерапевтичних методів.
9. Арт-терапія як засіб самовираження дітей дошкільного віку.
10. Музична казкотерапія у вихованні гармонійної особистості.

Список рекомендованої літератури до Розділу 4.

1. Інклюзивні практики для працівників культури: метод. посіб. / Уклад.: І. М. Брушневська, В. В. Колодяжна, О. М. Галапчук-Тарнавська. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 272 с. (іл.)
2. Кошель А.П., Кульбако Н.П. Використання елементів арт-терапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», методистів, вихователів закладів дошкільної освіти та батьків дітей дошкільного віку. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2020. 90 с.
3. Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку. / Укладач Н. Квітка. К.: 2013. 82 с.
4. Музика розвиває, виховує, оздоровлює: навч.-метод. посіб. К.: Світоч, 2012. 144 с.
5. Орф-підхід та інклюзія: метод. посіб. / Уклад :В. В. Колодяжна, Т. Черноус. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 100 с. (іл.)

6. Сорока Т.В. Музичне виховання дітей переддошкільного віку. – Запоріжжя: ЛПС ЛТД, 2002. – 84 с.
7. Стежинки у Всесвіт: комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя, 2020. – 240 с.
8. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – 528 с.

Додаткова

1. Бойченко С. Мовленнєве музикування як засіб творчого розвитку дітей / С. Бойченко // Музичний керівник. – 2011. - № 9. – с. 9-14
2. Поповська О.А. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до використання логоритміки в корекційно-педагогічній роботі з дітьми з особливими потребами. *Інноваційно-технологічні засади підготовки фахівців до роботи в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти*: монографія [Електронне видання] / за заг. ред. Демидової Ю.Л. та ін.; за наук. ред. К.Л. Крутій, О.А. Фунтікової. – Київ: Маріупольський державний університет, 2025, С. 236-274.
3. Шикирінська О.А. Використання методів інтерактивних технологій у мистецькій підготовці майбутніх учителів початкових класів // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені І. Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н. В.]. Вип. 29 (2-2020), 2020. Київ: Міленіум – С. 389-398.

Інформаційні ресурси

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Лист МОН України "Щодо організації роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах", № 1/9-454 від 02.09.2016 р.: <http://osvita.kr-admin.gov.ua>.

3. Про організацію роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах (лист Міністерства освіти і науки України від 02.09.2016 № 1/9-454) <https://www.pedrada.com.ua/article/194-qqq-16-m9-07-09-2016-organizovumo-robotu-z-muzichnogo-vihovannya-dtey-doshklnogo-vku>
ovumo-robotu-z-muzichnogo-vihovannya-dtey-doshklnogo-vku

Підсумковий тест

1. Вислів «Музичне виховання – це не виховання музиканта, а, насамперед, виховання людини» належить...

- а) Конфуцій
- б) Василь Сухомлинський
- в) Йоганн Гете
- г) Василь Верховинець

2. Вперше зв'язок між музикою та математикою встановив

- а) Альберт Ейнштейн
- б) Платон
- в) Християн Гольдбах
- г) Піфагор

3. Перелік компетенцій дитини дошкільного віку, якими вона оволодіває упродовж музично-естетичної діяльності у ЗДО (мистецько-творча компетентність (художньо-продуктивна, музична, театралізована) за освітнім напрямом «Дитина у світі мистецтва визначено в ...

- а) комплексних освітніх програмах
- б) інструктивно-методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України
- в) Базовому компоненті дошкільної освіти
- г) парціальних освітніх програмах

4. Виховання гармонійно розвинутої, естетично й творчо спрямованої особистості дитини під впливом цінностей українського і світового музичного мистецтва, розвиток загальної музикальності, здібностей музичного виконавства і творчості, формування елементарних основ музичної культури, домірної віковій музичній компетенції - це...

- а) мета музичного виховання дітей дошкільного віку
- б) завдання музичного виховання дітей дошкільного віку
- в) компоненти музичного виховання дітей дошкільного віку
- г) види музичного виховання дітей дошкільного віку

5. Основоположник української класичної музики

- а) Микола Лисенко
- б) Микола Леонтович
- в) Михайло Вербицький
- г) Кирило Стеценко

6. Український композитор, автор дитячих опер «Коза-Дерева», «Пан Коцький», «Зима і Весна»

- а) Яків Степовий
- б) Кирило Стеценко
- в) Микола Лисенко

г) Левко Ревуцький

7. Українська народна пісня «Щедрик» в обробці:

- а) Микола Леонтович
- б) Філарет Колеса
- в) Микола Лисенко
- г) Віктор Косенко

8. Автор музики державного гімну України;

- а) Михайло Вербицький
- б) Микола Лисенко
- в) Микола Леонтович
- г) Павло Чубинський

9. До якого жанру відносяться забавлянки, дражнилки, лічилки?

- а) гаївки
- б) хороводи
- в) дитячий фольклор
- г) веснянки

10. Автор музики всесвітньо відомої «Мелодії» з кінофільму «Високий перевал»

- а) Геннадій Сасько
- б) Мирослав Скорик
- в) Жанна Колодуб
- г) Ірина Кириліна

11. Що в структурі музичальності дітей є вродженим:

- а) здібності
- б) пам'ять
- в) почуття ритму
- г) задатки

12. Засновник найбільш відомої родини музикантів на планеті; більш ніж 150 музикантів у п'ятьох, семи та дев'яти поколіннях

- а) Йоганн Штраус
- б) Вольфганг Амадей Моцарт
- в) Йоганн Себастьян Бах
- г) Микола Лисенко

13. Що НЕ відноситься до основних музичних здібностей:

- а) почуття ритму
- б) ладове чуття
- в) звуковисотний слух
- г) координація рухів

14. Діагностика почуття ритму:

- а) повторити (проплескати в долоні) заданий ритмічний малюнок
- б) визначити музичний інструмент на якому грають, слухаючи музику відвернувшись
- в) проспівати пісню
- г) розрізнити музику за настроєм (весела, сумна)

15. Який музичний інструмент доцільно використовувати для розвитку звуковисотного слуху дошкільників?

- а) трикутник
- б) металофон
- в) барабан
- г) маракас

16. Найсприятливіший вік для прояву та розвитку музичних здібностей дітей:

- а) від 3 до 6 років
- б) від 0 до 9 років
- в) від 6 до 12 років
- г) від 5 до 10 років

17. Засновник системи музично-ритмічного виховання:

- а) Василь Верховинець
- б) Еміль Жак-Далькроз
- в) Марія Монтесорі
- г). Карл Орф

18. Основоположник системи елементарного музикування

- а) Еміль Жак-Далькроз
- б) Карл Орф
- в) Марія Монтесорі
- г) Шинічі Сузукі

19. «Уроки тиші» в аспекті музичного виховання - складова методики...

- а) Еміль Жак-Далькроз
- б) Карл Орф
- в) Марія Монтесорі
- г) Шинічі Сузукі

20. Види музичної діяльності:

- а) зображувальна, музична, художньо-мовленнєва, театралізована
- б) музична, трудова, навчальна

- в) зображувальна, театралізована, ігрова
- г) слухання музики, співи, музично-ритмічні рухи, гра на дитячих музичних інструментах

21. Один із видів музичної діяльності дітей, який присутній у всіх інших:

- а) музична творчість
- б) імпровізація
- в) визначення ладу музики
- г) розвиток координації рухів

22. Важливою умовою слухання музики є

- а) використання наочності
- б) дотримання часового регламенту відповідно до віку дітей
- в) одночасні музично-ритмічні рухи
- г) індивідуальне прослуховування музики

23. Головне правило слухання музики:

- а) «Заспівають діти – заспіває народ» (К. Ушинський)
- б) «Музичне виховання – це не виховання музиканта, а, насамперед, виховання людини» (В. Сухомлинський)
- в) «Пісня й танець – це рідні брат і сестра» (В. Верховинець)
- г) «Музика перебуває в тиші, немов діамант в оксамиті» (Генріх Нейгауз)

24. Недопустимо використовувати для слухання музики дітей дошкільного віку

- а) колонки
- б) акустичні музичні інструменти
- в) навушники
- г) електронні музичні інструменти

25. Музика, призначена для виконання на музичних інструментах:

- а) вокальна
- б) камерна
- в) інструментальна
- г) симфонічна

26. НЕ є основним методом під час слухання музики дошкільниками:

- а) наочність
- б) співтворчість
- в) репродуктивний
- г) руховий

27. Спів без супроводу (акомпанементу):

- а) a' cappella

- б) бельканто
- в) вокаліз
- г) фальцет

28. Музичний діапазон – це...

- а) тривалість коливань джерела звуку
- б) висота звуку
- в) гучність звуку
- г) звуковий обсяг голосу, музичного інструмента, мелодії тощо (відстань / інтервал від найнищого до найвищого звуку)

29. Специфічне забарвлення звуку, властиве голосу або музичному інструменту:

- а) темп
- б) тембр
- в) динаміка
- г) лад

30. Основний принцип підбору музичного репертуару:

- а) високохудожність (з основою на фольклор)
- б) кількість музичних творів
- в) відповідність сучасній поп-культурі
- г) врахування сімейних музичних інтересів дітей

31. Складові вокальної техніки:

- а) дихання; звукоутворення;
- б) дикція; співоча постава;
- в) стрій (чистота інтонування); ансамбль
- г) всі відповіді правильні

32. Назва якого музичного інструменту збігається з назвою геометричної фігури?

- а) трикутник
- б) чотирикутник
- в) коло
- г) квадрат

33. Металофон, ксилофон – це:

- а) струнні інструменти
- б) клавішно-язичкові інструменти
- в) клавішно-ударні інструменти
- г) ударні інструменти

34. Навчання дошкільників грі на музичних інструментах рекомендовано розпочинати з...

- а) 3 років
- б) 4 років
- в) 5 років
- г) 7 років

35. Основне завдання навчання дітей гри на музичних інструментах:

- а) викликати інтерес до музики, бажання самостійно виконувати музичні твори
- б) навчити елементарних прийомів гри на дитячих музичних інструментах
- в) ознайомити дошкільників з основами нотної грамоти
- г) підготувати дітей до навчання в музичній школі

36. Провідний засіб музичного виховання зі сталою структурою, що об'єднує різні види музичної діяльності

- а) музичні заняття
- б) музично-дидактичні ігри
- в) музичні розваги
- г) музичні свята

37. Основна форма музичного виховання та навчання дітей:

- а) слухання музики
- б) музичні заняття
- в) музичні розваги
- г) гра на музичних інструментах

38. Самостійна музична діяльність; використання музики у повсякденному житті; музичні заняття; музичні розваги; музичні свята; додаткові – заняття за інтересами дітей, гуртки (студії) - це...

- а) форми організації музичного виховання дітей дошкільного віку
- б) види музичної діяльності дітей дошкільного віку
- в) засоби музичного виховання дітей дошкільного віку
- г) етапи музичного виховання дітей дошкільного віку

39. Детальна літературна розробка свята, у якій послідовно прописують усі елементи дійства, що розкривають його тему та відображають основну ідею; передбачають методи, які активізують учасників та глядачів - це...

- а) концепція
- б) методика
- в) завдання
- г) сценарій

40. Етапи підготовки і проведення свята:

- а) пробний; сценарний; організаційно-проектний; підготовчий; оцінювально-рефлексивний; продуктивний;
- б) сценарний; організаційно-проектний; пробний; підготовчий; продуктивний; оцінювально-рефлексивний

- в) організаційно-проектний; сценарний; підготовчий; пробний; продуктивний; оцінювально-рефлексивний
- г) оцінювально-рефлексивний; продуктивний; організаційно-проектний; пробний; сценарний; підготовчий;

41. Особливість «включення» вихователя у процес музичного виховання дошкільників під час слухання музики - ...

- а) співати разом із дітьми
- б) зупиняти музику відповідно до поведінки дітей
- в) регулювати гучність музики
- г) бути для дітей взірцем уважного слухача

42. Піано (p), форте (f) – це:

- а) знаки альтерації
- б) динамічні відтінки
- в) тембри музичних інструментів
- г) темпи музики

43. Графічне зображення музичного звуку:

- а) ключ
- б) нота
- в) дієз
- г) тривалість

44. Один з видів музично-корекційної роботи з дітьми:

- а) гімнастика
- б) малювання
- в) логоритміка
- г) музикотерапія

45. Музичні звуки - це...

- а) звуки певного тембру
- б) звуки певної гучності
- в) звуки певної тривалості
- г) звуки, які мають точну визначену висоту

46. Швидкість музики – це...

- а) динаміка
- б) ритм
- в) темп
- г) тембр

47. Упорядковане чергування сильних та слабких долей – це...

- а) тембр
- б) ритм

- в) темп
- г) розмір

48. Феноменом в галузі дії музики на живі організми вважається музика композитора...

- а) Йоганн Себастьян Бах
- б) Вольфгаг Амадей Моцарт
- в) Людвіг ван Бетховен
- г) Фридерик Шопен

49. Українська програма оздоровчо-освітньої музикотерапевтичної роботи ...

- а) Дитина
- б) Стежинки у Всесвіт
- в) Веселкова музикотерапія
- г) Розквіт

50. Основні форми музикотерапії:

- а) активна, пасивна
- б) вокалотерапія, тілесно-орієнтована музикотерапія
- в) дихальна, пальчикова гімнастика
- г) спів, інсценізація пісень

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyyu%20komponent%20doshkillya.pdf> (дата звернення 26.04.2025).
2. Богуш А. М., Березовська Л. І. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності : монографія. Одеса : М. П. Черкасов, 2008. 203 с.
3. Біла І. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. 137 с. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32309053.pdf> (дата звернення 26.04.2025).
4. Бойченко С. Творче музикування: універсальний засіб прояву природної музикальності дитини. *Музичний керівник*. 2012. № 1. с. 23-30.
5. Букатов В. Педагогічні таїнства дидактичних ігор. К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. 128 с.
6. Верховинець В. Весняночка. Ігри з піснями для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Київ : Музична Україна, 1989. 343 с.
7. Войтко Т.О. Музичний розвиток у системі М. Монтессорі. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 1 (91). С. 15-18.
8. Газіна І. О. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта», вихователів дошкільних навчальних закладів та батьків. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. 196 с.
9. Гац Г., Добринюк Л. Музичне виховання як невід'ємний чинник гармонійного розвитку дітей дошкільного віку. *Педагогічний часопис Волині*. № 2(5). 2017. С. 21–26 .
10. Дем'янко Н. Ю. Формування національної культури молоді в педагогічній спадщині В. М. Верховинця: монографія [Текст] / Н. Ю. Дем'янко. Полтава: АСМІ, 2010. 275 с.
11. Дитина - Освітня програма для дітей від 2 до 7 років" URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31897/1/Programa_DUTUNA_KDO_2020.pdf (дата звернення 26.04.2025).

12. Дронова О. О., Нестерова Е. О. Інтеграція науки з мистецтвом у педагогічній технології художньо-естетичного розвитку дошкільників. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1(50.1). С. 26–29.
13. Желанова В. В. Готовність майбутнього вихователя до розвитку творчого потенціалу дошкільника: сутність та структура. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгородський національний університет, 2016. Вип. 1(38). С. 123–126.
14. Завалко К. Музично-ритмічне виховання за системою Еміля Жак-Далькроза. *Музичний керівник*. 2012. № 7. с. 7-10.
15. Закон України «Про дошкільну освіту» від 06.06.2024 № 3788-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20> (дата звернення 26.04.2025).
16. Капелюхівська А.О. Розвиток вокально-хорових здібностей дітей дошкільного віку. Кам'янець-Подільський: Вид-во , 2017. 54 с.
17. Кондратець І. Умови для розвитку музичних здібностей дошкільників. *Музичний керівник*. 2016. № 2. С. 4-7.
18. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): монографія. Київ : Стилос, 2000. 336 с.
19. Крутій К. Термінологічне поле музичного заняття в дошкільному навчальному закладі. *Музичний керівник*. 2015. № 11. С. 4–8.
20. Крутій К. Л. Дошкільна лінгводидактика : словник-довідник : понад 600 термінів, понять та назв / упор. А. М. Богуш, К. Л. Крутій. Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2014. 200 с.
21. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2-х ч. / К. Л. Крутій. Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2009. 320 с.
22. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія: у 2-х ч. / К. Л. Крутій. Частина друга. Концепція, Програма розвитку та освітні програми ДНЗ. Запоріжжя: ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2009. 284 с.
23. Крутій К. Л. Стежинки у Всесвіт: хрестоматія для дітей старшого дошкільного віку / укладач К. Л. Крутій. Х. : Гімназія, 2011. 384 с.

24. Лист МОН України «Щодо організації роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах», № 1/9-454 від 02.09.2016 р. URL: <http://osvita.kr-admin.gov.ua>. (дата звернення 26.04.2025).

25. Лобач О. О. Музично-дидактичні ігри в школі: метод. реком. Полтава : ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2001. 48 с.

26. Лісовська Т. А. Розвиток творчих здібностей старших дошкільників у процесі музично-імпровізаторської діяльності. *Наука і освіта*. 2013. № 3. С. 93–95. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_3_28. (дата звернення 26.04.2025).

27. Музика розвиває, виховує, оздоровлює: навч.-метод. посіб. К.: Світоч, 2012. 144 с.

28. Малашевська І. А. Психокоригуючий принцип музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 2. С. 248–256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_2_34. (дата звернення 26.04.2025).

29. Мельничук Л., Максимчук Н., Ілюк Л. Критеріально-рівнева характеристика розвитку музично-творчих здібностей дітей дошкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 77, С. 28–32. URL : http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/77/part_2/7.pdf (дата звернення 26.04.2025).

30. Нечай С. П. Підготовка майбутніх вихователів до поліфункціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників: теорія і практика: монографія. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2015. 460 с.

31. Онищук І. А. Інноваційні форми, методи і прийоми оптимізації художньо-творчої діяльності дошкільників. DOI :<https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.77-2.5> (дата звернення 26.04.2025).

32. Орф-педагогіка: сучасні виміри впровадження: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. 17-18 лютого 2018 р., м. Київ

(Україна). / за заг. ред. К. В. Завалко. Бориспіль: ФОП Кузьмічова Р. Ю., 2018
62 с.

33. Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія / Г. В. Беленька, З. Н. Борисова, М. А. Машовець [та ін.]; ред. І. І. Загарницька. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009.
310 с.

34. Половіна О. Дитина у світі мистецтва. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (Нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 2.
С. 3–8.

35. 42. Половіна О. Мистецька освіта як інструмент творення особистості. *Дошкільне виховання*. 2021. № 2.

36. Про організацію роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах (лист Міністерства освіти і науки України від 02.09.2016 № 1/9-454) <https://www.pedrada.com.ua/article/194-qqq-16-m9-07-09-2016-organzovumo-robotu-z-muzichnogo-vihovannya-dtey-doshklnogo-vku> (дата звернення 26.04.2025).

37. Розвиток дошкільнят в музично-руховій діяльності: Навч.-метод. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.

38. Романюк І.А. Музичне виховання. Організація роботи у дошкільному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / І.А. Романюк. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 280 с.

39. Салій С. Українські композитори та їх внесок у музично-естетичне виховання учнів загальноосвітньої школи. *Молодь і ринок* № 9 (128), 2015. С. 73-77.

40. Семизорова В.В. Використання системи «елементарного музикування» Карла Орфа в освітньому процесі дошкільного навчального закладу / В.В. Семизорова, І.Я. Шараєвська, Н.В. Степаненко. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 68 с.

41. Слухання музики в дитячому садку. Нотна хрестоматія / Укл. Л. Ю.Судина. Х.: Вид група «Основа», 2012. 120 с.

42. Сорока Т.В. Музичне виховання дітей переддошкільного віку. Запоріжжя: ЛПКС ЛТД, 2002. 84 с.
43. Співи в дитячому садку. Нотна хрестоматія /Укл. Л. Ю.Судина. Х.: Вид. група «Основа», 2012. 88 с.
44. Товкайло К. Значення музичної діяльності в розвитку дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта в Україні та зарубіжжі: традиції, досвід, інновації* : зб. наук. праць. Харків, 2021. С. 75–76.
45. Улюкаєва І. Г. Педагогічна діяльність та ідеї Марії Монтессорі. Історія дошкільної педагогіки: підручник. Київ: Слово, 2016. С. 145-162.
46. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. 528 с.
47. Шаповал О. Упровадження концепції «елементарного музикування» Карла Орфа у систему музичного виховання дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. с. 57-66.
48. Шевчук А. С. Розвиток дошкільнят в музично-руховій діяльності: навч.-метод. посіб. К. : Шкільний світ, 2006. 128 с.
49. Шульга Л. Діяльнісний підхід до формування мистецько-творчої компетентності дитини дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук* : зб. наук. праць. Вип. 37, том 3. 2021. С. 304–309. URL : http://www.apfn-journal.in.ua/archive/37_2021/part_3/49.pdf (дата звернення 26.04.2025).

ЧОМУ МУЗИКА? ПЛЮСИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Для навчання

удосконалення навичок читання

розвиток короткочасної та довготривалої пам'яті

збагачення словникового запасу

поліпшення слухової уваги

розвиток здібностей до вивчення іноземних мов

розвиток крупної та дрібної моторики

активізація тих самих зон мозку, що потрібні для успішних занять математикою

розвиток абстрактного мислення

Згідно з дослідженнями, 90% дошкільників демонструють прогрес у мовленнєвій діяльності після всього 20-ти днів занять музикою!

Для особистісного розвитку

самоповага

упевненість у власних силах

здатність отримувати від життя радість

МУЗИКА — це:

- ↳ пристрасть на все життя, запорука особистісного збагачення та вдовolenня
- ↳ унікальна форма інтелектуально-культурної діяльності
- ↳ можливість розвинути креативність мислення та глибину почуттів
- ↳ невичерпне джерело краси

Колискова
з циклу «Три п'єси для дітей»

Левко Ревуцький
(1916–1977)

Andante

p legato

7

mf

12

poco rit.

18

dim.

24

a tempo

p

30

rit.

Правила слухання музики

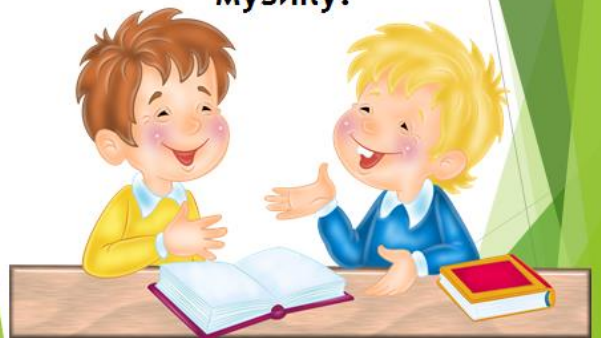
Правило №1

Не розмовляти
під час слухання музики.

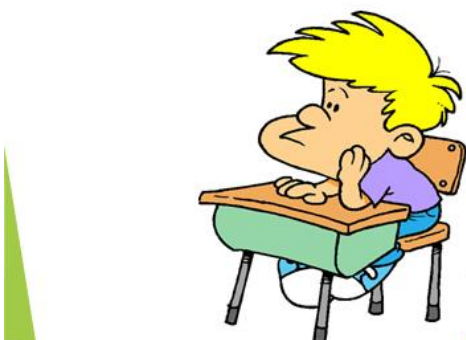
Правило №2

Не заважати сусіду слухати
музику.

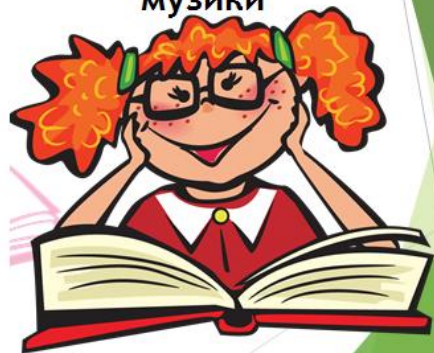
Правило №3

Слухати уважно.

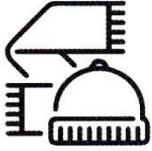

Правило №4

Отримувати задоволення від
музики

12 рекомендацій, як піклуватися про свій голос

Вдягайтеся тепло; стежте, аби ноги завжди були сухими. Осіння погода доволі часто є прохолодною, вітряною, дощовою. У цей час слід особливо берегтися від переохолодження. Застуда часто провокує порушення голосу.

Дотримуйтеся бережливого «голосового режиму». Говоріть спокійним, м'яким голосом, уникайте крику. Під час тривалої розмови намагайтеся обмежити сторонній шум: закривайте вікна та двері, вимикайте музику.

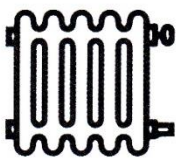
Не співайте на холоді. Виступати просто неба за температури нижче +15 °C не варто.

Контролюйте свій емоційний стан. Стрес негативно впливає на весь організм людини. Перенервувавши, ризикуєте втратити не лише спокій, сон, апетит, а й голос.

Чергуйте спів і відпочинок. Дотримуйтеся розумних меж, коли йдеться про тривалість та періодичність співу. Після кожного заняття робіть «голосові» перерви, аби голос відновився.

Створюйте правильний мікроклімат у приміщенні. Температура має становити +19...+23 °C. Не забувайте провітрювати приміщення щонайменше двічі на день. Оптимальна вологість повітря — 40-60%. За потреби користуйтеся зволожувачем повітря. Як альтернатива — ставте на батареях ємкості з водою.

Не куріть. Нікотин сприяє розвитку хронічних запальних захворювань верхніх дихальних шляхів. Унаслідок запалення стають менш еластичними голосові зв'язки, змінюється тембр голосу. Він стає різкішим і грубішим.

Гуляйте на свіжому повітрі щодня, в будь-яку пору року і за будь-якої погоди. Утім небажано виходити на прогулянку одразу після вокальних занять — ризикуєте застудитися.

Загартуйтеся. Поступове загартування допомагає запобігти застудним захворюванням і, як наслідок, зберегти голос.

Пийте негазовану воду, навіть якщо не відчуваєте спраги. Найліпший варіант — 6-8 склянок на день. Не забувайте пити воду під час коротких перерв на занятті.

Звертайтеся до лікаря, коли захворіли. Найліпше проконсультуватися з отоларинтологом або фоніатром. Часом для встановлення діагнозу може знадобитися ґрунтовне обстеження та консультації інших лікарів, зокрема невролога, гастроентеролога, алерголога, пульмонолога, ендокринолога.

Не співайте під час хвороби й одразу після одужання. Це може призвести до непоправних проблем із голосовими зв'язками.

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

ТУЛУМБАС

ДЕРЕВ'ЯНІ ЛОЖКИ

СВИРІЛЬ

БУГАЙ

БУБОНЦІ

ЖАЛІЙКА

СОПІЛКА

ТРІСКАЧКА

ВОЛИНКА

ЦИМБАЛИ

СВИСТУЛЬКИ

ТРЕМБІТА

БАЯН

БАНДУРА

Пальчикові ігри для дітей молодшого та середнього дошкільного віку

Морозець

Ой Мороз, Морозець сердиться, кусає,
І за щічки діточок жартома хапає.

*діти «сварять» вказівним пальчиком
торкаються пальчиками спочатку
правої щічки, а потім лівої*

Дощик

Дощик починається, дощик капотить,

І маляток хоче він швидко намочить.

*торкаються пальчиками одне до од-
ного по черзі, правою і лівою руками,
ніби крапає дощик
легенько торкаються долоньками
обох рук одне до одного*

Жабки

У калюжі жабки мили милом лапки.

*розкривають одну долоню, чотирма пальчиками
іншої руки ковзають по ній уздовж уперед, потім
назад*

Павучок

Павучок всю ніч не спав, вдень він не відпочивав,
Сітку він перевіряв, чи, бува, хто не попав.

*рухають вказівними пальчиками праворуч-ліворуч, імітуючи рух стрілок годинника
зчеплюють вказівний палець із великим і доторкаються ними до кожного пальчика іншої руки*

Метелик

Сів метелик на травичку,
На духмяну полуничку.

*схрещують кисті рук долонями вниз, імітують політ метелика
з'єднують усі пальчики разом, утворюючи «полуничку»*

Брудні ніжки

Гусінь ніжки забруднила, бо в калюжі воду пила,
Треба ніжки витирати, щоб зайти мерщій до хати.

*з'єднують мізинчики обох рук, потім безіменні, середні, вказівні й великі пальці, утворюючи ніби чашечку
виконують ті самі рухи в протилежному напрямку, потім потирають долоні*

Вужик

До калюжі повзе вужик,
Жабенятко плиг з калюжі.

*роблять звивисті рухи пальцями правої руки по долоні лівої
плещуть у долоні*

Ліплення

Оля півника ліпила,
В глину пальці замастила.

*труть долоньки, імітуючи процес ліплення
ніби знімають глину з кожного пальчика*

Щітка

Щітка діточок лоскоче,
Щітка бавитися хоче.

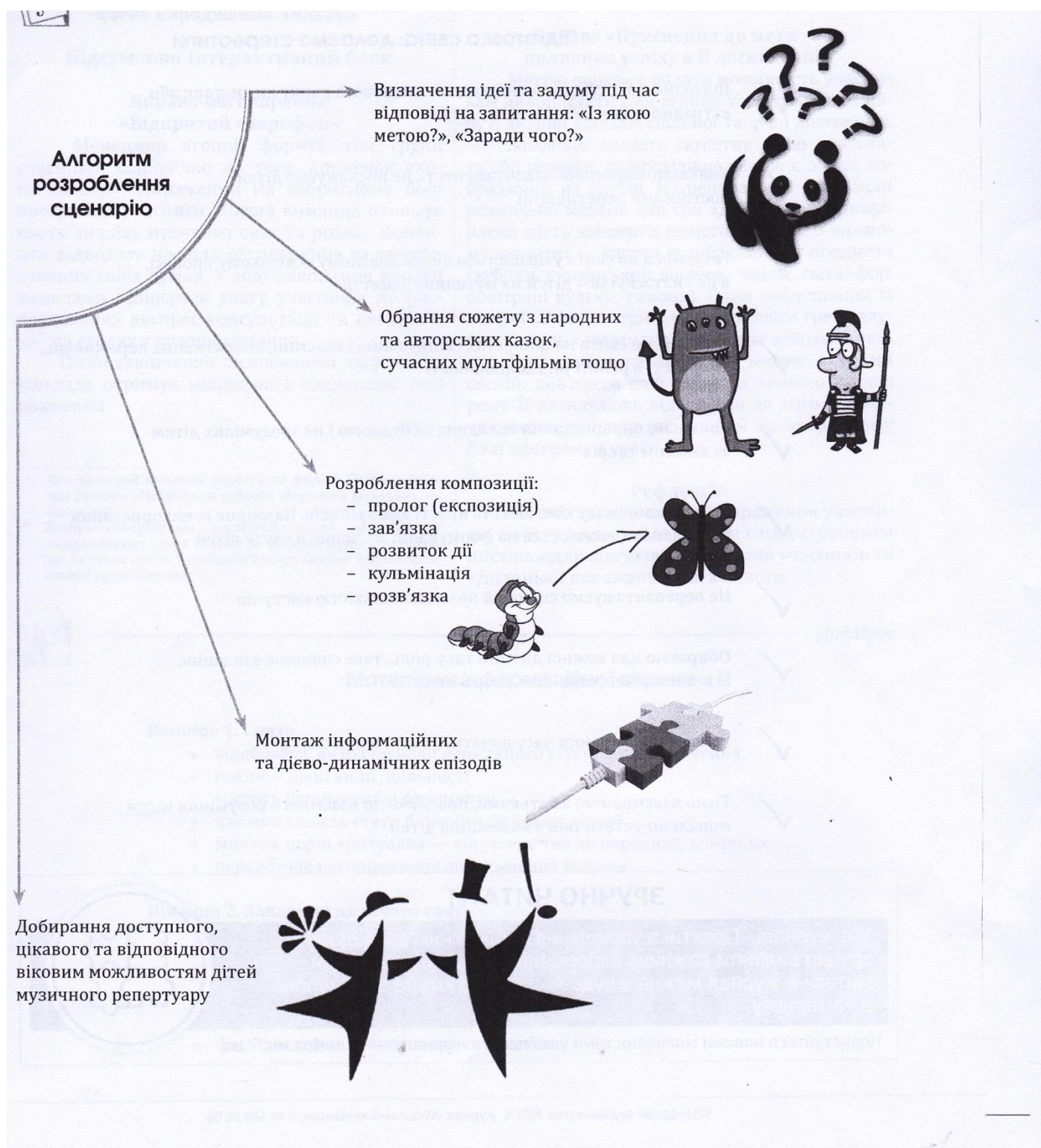
швидко торкаються чотирма пальчиками правої руки кожного пальчика лівої по черзі від мізинчика те саме пальчиками лівої руки

Мишка і кішка

Тишком-нишком вийшла мишка,
А за нею — хижа кішка.

*імітують кроки мишки вказівним і середнім пальчиком по долоні
імітують кроки кішки попарно сусідніми пальчиками: першим і другим, потім другим і третім і т.д.*

Організація свята в дитячому садку

Підготовка свята: долаємо стереотипи

Відходимо від сформованої моделі святкового ранку як вистави або естрадного шоу для батьків

Уникаємо надмірної навантаженості, не виснажуємо дітей постійними репетиціями

Готуємося до свята у правильно організованому освітньому процесі, а не «натаскуємо» дітей на музичних заняттях

Засновуємо свята на цінностях спілкування і взаємин, колективних переживань, творчості в різних видах діяльності

Уникаємо використання складних за будовою і не зрозумілих дітям за змістом творів

Приділяємо увагу кількості та якості аудіозаписів. Надмірне їх використання негативно позначається на формуванні музичного слуху дітей

Не перевантажуємо сценарій великою кількістю виступів

Обираємо для кожної дитини таку роль, таке сценічне завдання, із яким вона якнайліпше впорається

Чітко дотримуємося часу початку і закінчення свята

Тісно взаємодіємо з батьками, прагнучи до взаємного розуміння цілей морально-естетичного виховання дітей

(за книгою М. Шутя «Організація свят»)

Матеріали інформаційної вітрини

Віконце 1. Свято

- * відображає визначні події державного і суспільного значення
- * поєднує різні види діяльності
- * містить інтерактивні фрагменти
- * дає можливість стати ближчим до інших людей
- * містить певні «ритуали» — від урочистих до народних, комічних
- * передбачає нагородження або вручення відзнак

Віконце 2. Завдання дитячого свята

- * створити радісну атмосферу
- * розширити сферу почуттів дітей
- * долучити до колективних переживань
- * розвивати творчу ініціативу, фантазію
- * сприяти всебічному розвитку
- * формувати позитивні якості особистості

Обов'язки організаторів свята

Обов'язки завідувача:

- * затверджує сценарій;
- * забезпечує, за поданням музичного керівника, закупівлю і доставку матеріалів (костюми, елементи оформлення зали) для свята в строк — не менше ніж за два тижні до затвердженої дати проведення свята.

Обов'язки вихователя-методиста:

- * разом із творчою групою обговорює, аналізує і корегує сценарій;
- * протягом усіх етапів виконує контрольну і консультативну функції;
- * координує роботу творчої групи педагогів, які беруть участь в організації свята.

Обов'язки музичного керівника:

- * складає сценарій;
- * визначає потрібні ресурси матеріально-технічної бази — музично-акустичної та світлової апаратури, іншого приладдя;
- * розробляє макети святкового оформлення — декорації, антураж, реквізит;
- * визначає вигляд костюмів, необхідних для проведення свята, і узгоджує це із керівником закладу;
- * прикрашає залу до свята разом з вихователями;
- * добирає музичний матеріал — пісні, таночки, фонограми, музичні ігри з урахуванням вікових можливостей дітей;
- * добирає музичні інструменти;
- * розучує акомпанемент до музичних номерів;
- * організовує попереднє ознайомлення дітей зі святом на заняттях;
- * допомагає дітям розучити музичні твори під час групових музичних занять (за розкладом);
- * розподіляє ролі серед дітей відповідно до їхнього рівня підготовки та індивідуальних особливостей;
- * проводить індивідуальну роботу з дітьми щодо підготовки сюрпризних номерів і «секретів»;
- * готує дублерів номерів;
- * проводить «прогон» для розуміння свята дорослими в цілому, не показуючи сюрпризи й інші «секрети».

Обов'язки хореографа:

- * створює постановку хореографічних номерів;
- * розучує постановку танців з дітьми на групових заняттях;
- * відпрацьовує танці з окремими групами дітей;
- * готує сюрпризні моменти під час індивідуальних занять.

Обов'язки вихователя:

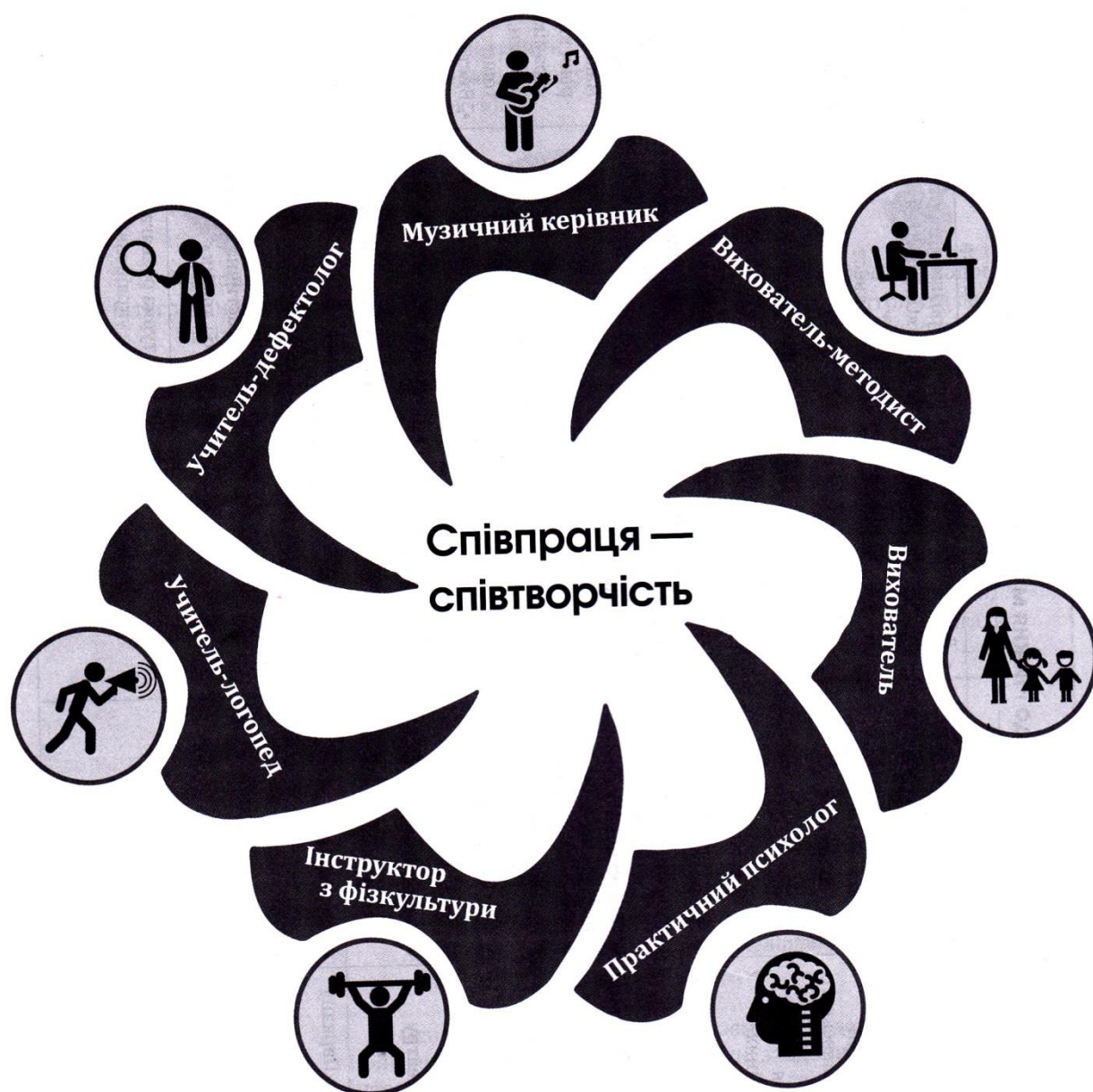
- * вивчає сценарій напам'ять;
- * виконує роль ведучої;
- * копіює сценарний матеріал для інших дорослих виконавців;
- * допомагає розробляти макети святкового оформлення — декорації, антураж, реквізит;
- * організовує попереднє ознайомлення дітей зі святом на заняттях;
- * допомагає розподілити ролі серед дітей;
- * налаштовує дітей, яким потрібен індивідуальний, особливий підхід, на їх роль у святі;
- * готує разом із дітьми елементи костюмів, емблеми, запрошення, виставки малюнків;
- * відповідає за знання дітьми текстів ролей;
- * знає весь музичний матеріал, закріплює його знання дітьми — слова пісень та основні танцювальні рухи;
- * забезпечує присутність дітей на музичних заняттях;
- * прикрашає залу до свята разом із музичним керівником;
- * організовує роботу з батьками.

Обов'язки каштеляна:

- * виготовляє костюми за задумом музичного керівника й вихователя;
- * прикрашає залу до свята разом із музичним керівником та педагогами.

Обов'язки батьків:

- * допомагають вихователям під час розроблення концертних номерів та ігор як асистенти;
- * розробляють і виготовляють костюми, добирають і закупають доречні подарунки, призи;
- * надають інформаційну та фахову підтримку;
- * допомагають педколективу у створенні атмосфери свята протягом усього дня.

Форми взаємодії музичного керівника з іншими педагогами

- ✓ Розроблення єдиних діагностичних карт музикальності дитини, спільне обговорення результатів діагностики та проявів музичних здібностей дитини на інших заняттях та у повсякденні.
- ✓ Обговорення на тематичних семінарах, педагогічних консилиумах особливостей просування дитини в музичному розвитку.
- ✓ Спільне складання планів роботи, їх оперативне корегування за необхідності.
- ✓ Консультації щодо використання музичного матеріалу в освітньому процесі, створення професійних «шпаргалок».
- ✓ Тестування педагогів на культурну ерудицію, знання ними музики.
- ✓ Ознайомлення педагогів із теоретичними питаннями музичного виховання дітей.
- ✓ Пояснення особливостей роботи з дітьми кожної вікової групи.
- ✓ Обговорення тактики підходу до «проблемних» дітей.
- ✓ Розроблення сценаріїв.
- ✓ Залучення педагогів до участі у святах, розвагах.
- ✓ Виготовлення святкових декорацій, костюмів, атрибутів.
- ✓ Рекомендації щодо музичних творів, які можна слухати під час занять у групі, спортивній залі, на майданчику.
- ✓ Консультування, як можна використати відомі дітям пісні, рухи, таночки на інших заняттях, під час прогулянки тощо.

- ✓ Організація музично-розвивального середовища.
- ✓ Взаємне відвідування занять, інших форм професійної взаємодії з дитиною та подальше обговорення й аналіз.
- ✓ Організація музичних віталень, вечорів-зустрічей із музикою, підготовка тематичних семінарів з питань цілісного виховання дошкільників.
- ✓ Колективні походи в філармонію, театр.
- ✓ Створення «творчої афіші» на навчальний рік для педагогічного колективу, батьків дітей, дошкільників із рекомендаціями щодо репертуару.
- ✓ Спільна організація батьківських зборів з проблем музичного виховання та розвитку дитини, створення стендів або куточків для батьків на музичні теми.
- ✓ Запрошення в дитячий садок музично-театральних колективів для виступів.
- ✓ Оформлення професійних рекомендацій і порад у вигляді щоденників, методичних портфелів.
- ✓ Збір професійної фонотеки.
- ✓ Наповнення банку педагогічних інноваційних технік щодо музичного розвитку дошкільників.

Вплив тембрів музичних інструментів на організм людини

